

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

TÜRK HALK BİLMECELERİNDE DEYİMLER VE İKİLEMELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yoldaş DAŞKIN

DİYARBAKIR - 2024

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

TÜRK HALK BİLMECELERİNDE DEYİMLER VE İKİLEMELER

Hazırlayan
Yoldaş DAŞKIN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Sadettin ÖZÇELİK

DİYARBAKIR - 2024

T.C.
DİCLE UNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
DİYARBAKIR

Yoldaş DAŞKIN tarafından yapılan “Türk Halk Bilmecelerinde Deyimler ve İkilemeler” konulu bu çalışma, jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir

	Jüri Üyesinin Ünvanı	Adı Soyadı	İmza
Başkan:	Prof. Dr.	Sadettin ÖZÇELİK	
Üye :	Doç. Dr.	Serdal KARA	
Üye :	Doç. Dr.	Burhan BARAN	

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 02/05/2024

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

.../.../2024

Prof. Dr. Bahar BURTAN DOĞAN

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tezimin içerdığı yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi DÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Yoldaş DAŞKIN

02/05/2024

ÖN SÖZ

Bilmeceler tarih boyunca çeşitli deneyimler sonucu ortaya çıkmış, şekillenmiş ve belli özelliklere sahip olmuştur. Nesilden nesile aktararak günümüze kadar gelen bilmeceler toplumun kültürünü yansıtmaktadır. Bu bağlamda Türk halk bilmecelerine yönelerek “Türk Halkının Bilmeceleri” adlı eseri temel kaynak olarak seçtik. Bilmecelerle ilgili yapılan çalışmalarda deyim ve ikileme konuları üzerine bir çalışma yapılmamış olduğunu gördük.

Çalışmamızda İlhan Başgöz’ün Türk Halkının Bilmeceleri adlı kaynak eserde geçen deyim ve ikilemeleri önce bilgisayar ortamına aktardık. Bilmecelerin karşısına ayraç içinde İB (İlhan Başgöz) kısaltması, bilmecenin numarası ve cevabını gösterdik. Alıntı yaparken Başgöz’ün yazım tercihlerini değiştirmedik. Sadece metindeki belirgin yazım hatalarını düzelterip dipnotta yazarak belirttik.

Deyimler, çalışmamızın birinci bölümünü oluşturmaktadır. Öncelikle Türk Halkının Bilmeceleri eserinde geçen deyimler tespit edildi. Bu deyimler, öncelik sırasına göre Ömer Asım Aksoy (ÖAA)’un Deyimler Sözlüğü ve İsmail Parlatır (İP)’in Deyimler adlı çalışmalarından, bunlarda yoksa Türk Dil Kurumu (TDK) resmi sayfasından doğrulayarak elektronik ortama aktarıldı. Deyim sözlüklerinden tespit ettiklerimizi, tablonun sol sütununda yer alan deyim karşısına, deyim numarasını ve deyim bilmecede kullanıldığı anlamıyla birlikte verdik. Deyimlerin bir kısmının bilmecelerde değişmeden olduğu gibi kullanıldığını, bir kısmının ise aynı anlam doğrultusunda olduğu halde farklı sözcüklerle ifade edildiğini tespit ettik. Farklı sözcüklerle ifade edilen deyimler için Deyim Çağrıştıran Yapılar ifadesini kullanmayı uygun gördük. Bu yüzden deyimler, Deyimler ve Deyimleri Çağrıştıran Yapılar (DÇY) olmak üzere iki tablo hâlinde verildi. DÇY’nin tabloları, Deyim tablolarıyla aynı biçimde verildi.

İkilemeler çalışmamızın ikinci bölümünü oluşturmaktadır. Öncelikle Türk Halkının Bilmeceleri adlı eserde geçen ikilemeler tespit edilip elektronik ortama aktarıldı. İlk tespitlerimde çok fazla ikileme ortaya çıktı ancak hocamla yaptığımız çalışmalarda bu yapıların bir kısmının sadece kalıp sözler olup ikileme özelliği taşımadığını tespit ettik ve bunları çalışmamıza dâhil etmedik. Daha sonra ikilemeleri sözcük türlerine göre tasnif ettik. Sözcük türleri içinde, isim görevinde olan ikilemelerin büyük çoğunluğu oluşturduğunu, bağlaç ve edat ile oluşan ikileme bulunmadığını tespit ettik. İkilemeler, hacimli olduğundan sadece sözcük türlerine göre yaptığımız tasnifi çalışmamızda vermeyi yeterli gördük.

Konu tespitinden tezin bitimine kadar çalışmanın her aşamasında bana yol gösteren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Sadettin ÖZÇELİK'e teşekkür ederim.

Diyarbakır, 2024

Yoldaş DAşKIN

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
KISALTMALAR.....	ix
1.GİRİŞ.....	1
1.1. Bilmececin Tanımı	1
1.1.1. Bilmececin Özellikleri.....	1
1.2. Deyimin Tanımı.....	4
1.2.1. Deyimin Özellikleri	5
1.2.2. Deyimlerin Sınıflandırılması	7
1.3. İkilemenin Tanımı	9
1.3.1. İkilemenin Özellikleri.....	9
1.3.2. İkilemelerin Sınıflandırılması.....	10
2. TÜRK HALK BİLMECELERİNDE DEYİMLER	12
2.1. Türk Halk Bilmecelerinde Geçen Deyimler	12
2.1.1. Bilmecelerdeki Deyimlerin Değerlendirilmesi.....	30
2.2. Türk Halk Bilmecelerinde Deyimleri Çağrıştıran Yapılar	31
2.2.1. Deyimleri Çağrıştıran Yapıların Değerlendirilmesi	45
3. TÜRK HALK BİLMECELERİNDE İKİLEMELER	46
3.1. İsimden İkilemeler	46
3.2. Zarftan İkilemeler	81
3.3. Sıfattan İkilemeler	98
3.4. Fiilden İkilemeler	109
3.5. Zamirden İkilemeler	114
3.6. Ünlemden İkilemeler	115
3.7. Bilmecelerdeki İkilemelerin Değerlendirilmesi	115
SONUÇ	118
KAYNAKÇA	119

ÖZET

TÜRK HALK BİLMECELERİNDE DEYİMLER VE İKİLEMELER

DAŞKIN, Yoldaş

Dicle Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, 131 sayfa, 02/05/2024

Danışman: Prof. Dr. Sadettin ÖZÇELİK

Toplumun hafızasını oluşturan kültür, dil ile aktarılır. Dilin en önemli öğelerinden biri dili oluşturan yapılardır. Her dil yapısının kendine özgü bir anlamı barındırmasının yanında bağlam içerisinde de bunlara bazı anlamlar yüklenir. Bu yüzden Türkçede duygu ve düşüncelerin etkili kullanılabilmesi için dil yapılarına hâkim olmak gerekir. Bu çalışmada Türk Halkının Bilmeceleeri eserinde geçen deyim ve ikilemeleri tespit ettik. Deyimleri yapılarına göre, ikilemeleri ise sözcük türlerine göre tasnif ettik. Tezimizin hazırlık aşamasında literatür taraması yapılmış önceki çalışmalar incelenmiştir. Giriş bölümünde; bilmecelerin tanımı ve bilmecelerin özellikleri; deyim tanımı, deyim özellikleri ve deyimlerin sınıflandırılması; ikilemenin tanımı, ikilemenin özellikleri ve ikilemelerin sınıflandırılması üzerinde durulmuştur. İncelememizde, bilmecelerde yapısı korunmuş şekilde kullanılmış olan deyimlerin yanı sıra deyimleri çağrıştıracak şekilde kullanılmış yapılar da tespit edildi. Tablonun ilk sütununda deyim, deyim geçtiği sözlük, deyim sözlük numarası ve anlamı; ikinci sütununda ise deyim geçtiği bilmece, bilmecenin numarası ve cevabı verildi. İkilemeler bölümünde ise ikilemeler sözcük türlerine göre tablolar halinde verildi. Bilmecelerde isim, sıfat, zamir, ünlem, zarf ve fiilden oluşan ikilemeler yer alırken bağlaç ve ünlemden oluşan ikileme bulunamamıştır. Ayrıca üç sözcüklü tekrarlar Üçlemeler başlığı altında verildi. Sonuç bölümünde elde edilen sonuçlar açıklandı.

Anahtar Kelimeler: Bilmece, Deyim, Deyimi Çağrıştıran Yapılar, İkileme, Sözcük Türlerine Göre İkilemeler.

ABSTRACT

İDİOMS AND REDUPLICATIONS IN TURKISH FOLK RIDDLES

DAŞKIN Yoldaş

Dicle University

Institute of Education Sciences

Department of Turkish and Social Sciences Education

Department of Turkish Language and Literature Education

Master Thesis, 131 page, 02/05/2024

Thesis Advisor: Prof. Dr. Sadettin ÖZÇELİK

Culture, which forms the memory of the society is transferred through language. One of the most important elements of language is the structures that make up the language. In addition to each language structure having its own meaning, some meaning are also attributed to them in context. Therefore in order to use emotions and thoughts effectively in Turkish, it is necessary to master the language structures. In this study, we identified the idioms and reduplications in Turkish riddles. We classified idioms according to their structure and reduplications according to their word types. During the preparation phase of our thesis, a literature review was made and previous studies were examined. In the introduction section; definition of riddles and features of riddles; definition of idiom, properties of idiom and classification of idioms; the definition of reduplication the characteristics of reduplicati and of classification of reduplications are emphasized. In our analysis in addition to the idioms used in riddles with a preserved structure, structures that were used in a way that evoked idioms were also identified. In the first column of the table, the idiom, the dictionary in which the idiom is used the dictionary number of the idiom and its meaning; in the second column, the riddle in which the phrase was used, the riddle number and the answer were given. In the reduplications section, reduplications are given in tables according to word types. While there are reduplications consisting of nouns, adjectives, pronouns, exclamations, adverbs and verbs in the riddles; no reduplications consisting of conjunctions and exclamation were found. In addition, three-word repetitions were given under the title Trilogies. The results obtained were explained in the results section.

Keywords: Riddle, Idiom, Structures Reminiscent of Idiom, Reduplication, Reduplication According to Word Types.

KISALTMALAR

İB:	İlhan Başgöz
ÖAA:	Ömer Asım Aksoy
İP:	İsmail Parlatır
TDK:	Türk Dil Kurumu
DÇY:	Deyimleri Çağrıştıran Yapılar
vb.:	ve benzeri
bk.:	bakınız
s.:	sayfa

1. GİRİŞ

1.1. Bilmecenin Tanımı

Bilmecenin tanımı Türkçe Sözlük'te "1. Bir şeyin adını anmadan niteliklerini üstü kapalı söyleyerek o şeyin ne olduğunu bulmayı dinleyene veya okuyana bırakan oyun, muamma. 2. Bilinmeyen şey, muamma." (2009: 272) şeklinde yapılmıştır.

Bilmeceler; varlık, tarihi şahıs ve olayların istiarelerden, olağan üstülüklerden, karşıtlıklardan, ses taklitlerinden, fantastik kurgulardan vb. faydalanılarak eğlenceli sorulardan oluşan anonim edebi ürünlerdir (Karademir 2007: 9).

Şükrü Elçin, bilmeceyi "Doğa unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan, bitki gibi canlıları; cansız varlıkları; dini konuları vb. kapalı bir şekilde, çeşitli çağrışımlarla düşünce ve dikkatimize yansıtarak bulmayı hedefleyen kalıplaşmış sözlerdir." (Elçin 1989: 1-3) şeklinde tanımlar.

Bilmece, başka bazı kaynaklarda şu şekilde tanımlanmıştır:

"Bir şeyin vasıflarını, bazı hususiyetlerini (özelliklerini) söyleyerek adını buldurma oyunu, muamma, lügaz." (Doğan 2020: 230).

"(Os. Muammâ) Bir şeyin adını anmadan, niteliklerini üstü kapalı söyleyerek o şeyin ne olduğunu bulmayı dinleyene ya da okuyana bırakan oyun." (Hançerlioğlu 2000: 90).

"Yanıtlanması için sorulan şaşırtıcı ve eğlendirici sorulara bilmece adı verilir." (Britanica 1992: 192).

"Varlıkların adını söylemeden, imalı bir şekilde o varlığın ne olduğunu dinleyici veya okuyucuya bırakmaktan ibarettir bilmeceler." (Güleç 2002: 35).

"Bilmeceler uzun zaman diliminde meydana gelen ve sözlü gelenekte yaşayan edebi türdür." (Ekineker 1996: II).

1.1.1. Bilmecenin Özellikleri

Fevzi Karademir, Türk Halk Bilmecelerinin Yapı, Dil ve Üslup Özellikleri adlı doktora çalışmasının sonuç bölümünde bilmecelerin özelliklerini özetlemiştir.

Karademir'e göre insanların gizeme meraklı oluşları, eğitime ve eğlenme ihtiyacı, hayat şartları bilmecelerin ortaya çıkmasındaki en önemli etkidir. Bilmecelerin dil ve üslubunu oluşturan temel unsurlar sorunun sözlü olması, soruyu soran kişi ve ortamdır. Sözel olması, bilmecelerin yapısında farklılıklara neden olmuştur bu yüzden yöreden yöreye söyleyiş farklılıkları görülür. Bilmecelerin söz diziminde kısa ve özlü olması esastır. Ancak az da olsa bilmecelerde uzun edebi cümleler yer almaktadır.

Karademir'e göre bilmecelerin dili oldukça sadedir fakat bazı yerel veya günümüzde kullanılmayan sözcükler bu sadeliği yer yer bozar. Doğal, yalın bir dil hâkim olsa da yer yer

sanatlı bilmeceler yer alır. Bilmecelerde betimlemeler çoğunlukta olmakla birlikte sohbet / söyleşi, öyküleme ve dolaylı anlatım da yoğun yer tutar. Bilmecelerde insan, hayvan, bitki, eşya, yiyecek, giyecek vb. öğeler sorulur. Sözcüklerin ses uyumuna bağlı olarak kullanılan başlıca edebi sanatlar: *aliterasyon*, *asonans*, *uyak*, *redif* ve *tekrir*dir. Halk bilmecelerinde bilmecelerin temel karakteristiği şiirselliktir. Çeşitli uyak türleri başta olmak üzere, hece veznin tutturulduğu çok sayıda bilmece örneği mevcuttur (Karademir 2007: 620-623).

Edebiyatımızda bilmece yerine kullanılmış sözcükler şunlardır: “Bürd, çistân, lûgaz (ç. elgâz), mû’ammâ (ç. mû’ammeyât), uğlûta, uhcîyye, uhcüvve, (ç. Ehâcî)” (Yalçiner 2021: 118).

Sözlü geleneğin ürünü olan eserlerde çok sık şaşırtıcı özellikler bulunmaktadır. Bu tür eserlerde yazar özetlemeler, kısaltmalar kullanarak çok uzun cümlelerle anlatılabilecek konuları veya olayları kısa ve özlü şekilde ifade edilebilmektedir (Özçelik 2019b: 670). Bilmeceler de bu özellikleri taşımaktadır. Bilmecenin akla gelen ilk anlamdan tamamen farklı bir anlam taşıdığı bu yüzden de farklı bir cevap gerektirir. Bilmecenin temel özelliği çeldirici olmaktır. Ayrıca bazı bilmecelerde mizah unsurlarının yanı sıra müstehcenlik bildiren ifadeler de yer alabilmektedir. Bilmecelerin uzun soru şeklinde olanları olmakla birlikte, büyük çoğunluğu kısa ve özlüdür. Hatta bazı bilmeceler iki üç sözcükten oluşabilmektedir.

Bilmeceler; uyak ve redif gibi ahenk unsurları yönünden halk şiiriyle daha çok benzerlik gösterir. Bu anlamda bilmecelerin, çağdaş şiiri özellikle de “İkinci Yeni” şiirinin imgesel sınırsızlık, geleneksel halk şiirinin ses ve biçim ölçülerini anımsatmaktadır. Çeşitli uyak türleri ile beraber hece vezninin kullanıldığı çok sayıda manzum bilmece örneği bulunmaktadır (Karademir 2007: 73).

“Türk şiirinde, başlangıçtan günümüze söz güzelliği, dil ve üsluba önem verildiği kadar şekil, ölçü, kafiye, redif ve aliterasyon gibi unsurlara da önem verilmiştir. Tarihi manzum metinler ölçüye, uyağa ve diğer ahenk unsurlarına dayanan bir yapı gösterir. Ölçü ve uyak gibi unsurlar şiirde birer ahenk ögesi kabul edilmiş ve kullanılmıştır.” (Özçelik 2019a: 611-642). Türk şiiriyle ilgili yapılan bu tespit, ölçü dışında Türk bilmeceleri için de geçerlidir.

Âşık geleneğinde yer alan, âşıkların sazlarıyla birbirlerini türkülerle manilerle sorguya çekmeleri de bilmece geleneğine dayanır. Âşıkların sorularını zarflara koyup kahve duvarlarına asmaları da öyledir. Tulumbacıların ve külhanbeylerinin maniler ve semailer ile İstanbul kahvelerinde yarışmaları da bilmecedan başka bir şey değildir. Evlerde aile bireylerinin bir evde diye bağlayarak aile bireylerinin sayılarını soran oyunlar, matematik, hukuk, günlük yaşama dair sorular da birer bilmecedir. Sultanların birbirlerine gönderdikleri hatta şairlerin kendi aralarında cevaplanması güç sorular sormaları da öyledir. Düğün alayının önüne geçerek gelini

almaya gelenlere yöneltilen sorular da bilmecedir. Fakat halk bilmeceleri olarak adlandırılan gerçek bilmeceler tüm bu bilmecelerden farklıdır (Başgöz 1999: 1-2).

Bilmeceler; eğlence, lügaz, muamma ve bulmacalarda da görülen ve dinleyiciye sorulunca ondan cevabı istenen “bil bakalım” veya “ol nedir ki” ifadelerinin bir bakıma geniş tarifidir. Bilmeceler genellikle ait oldukları mekâna, zamana, toplumun geleneklerinden ve hayat koşullarından esinlenerek ortaya çıkmıştır (Elçin 1989: 3-12).

Bilmeceler; zaman içinde dönüşen toplum yapısının bir sonucu olarak sözlü kültür geleneğinden, elektronik ortama geçiş safhasında gelenek zayıflamış, icra ortamı sosyal hayatın bir sonucu olarak gittikçe etkisini yitirmiştir. Pedagogların günümüzde çocuk eğitiminde yararlandığı bilmecelerin gelecek nesillere icra geleneğiyle aktarılması, türün devamı için elzemdir. Derleme faaliyetlerinin sona erdiği bu tür ile ilgili içeriğe dair değerlendirmelerin yapılması, sembol dilinin çözülmesi bilmecelerin önemini daha da arttıracaktır (Azar 2013: 51-57).

Hamdi Güleç, bilmecelerin ortaya çıkışıyla ilgili iki özellikten bahseder. Kadın, çocuk, erkek, ihtiyar herhangi birinin söylediği bilmeceler ve halk ozanı, hükümdar, ilim insanı, yazar ile şairlerinin söylediği bilmeceler olarak ikiye ayrılır. Her iki özelliği taşıyan bilmeceler de topluma mal olmuş ve anonimleşmiştir (Güleç 2002: 43).

Bilmeceler güzel vakit geçirmek için bir eğlence aracı olarak kullanılmış. Bilmecelerde zekâ ve söz oyunları öne çıkmaktadır. Bilmece birlikte geçen zamanı kaliteli kılmaya yarayan, kalıplaşmış sözlerden oluşan uyak, redif, aliterasyon, asonans, cinas içerir. Bilmece için ayrıca mesel, metel, masal, tapmaca, bulmaca, hikâye, söz, dele, fıcık, güzelleme, tanımaca vb. sözcükler de kullanılır (Güleç 2002: 35).

Yasin Özkan ve Mustafa Dedeler’in bilmeceler hakkında verdikleri bilgiler özetle şöyledir: Bilmeceler, yetişkin ve çocuk eğitiminde önemli roller üstlenebilir. Halk bilmeceleri kelime oyunlarına dayanır, doldurma ve taklide dayalı kelimeler bilmecelerin olmazsa olmazıdır. Bilmecelerde özne sayısı tektir. Bilmeceler; ölçü, durak, kafiye, redif vb. ahenk unsurlarıyla şiir özelliği taşır. Bilmeceler; eğlenceli vakit geçirmeyi amaçlar. Bilmeceler; ulusun hayata bakış açısını, gelenek, görenek, kültür ve değer yargılarını yansıtır. Bilmeceler düşünceyi geliştirme tekniği ve amacı taşır. Dörtlükten oluşan bilmecelerin çoğu mani tarzındadır. Bilmeceler, aynı zamanda dili iyi öğrenmenin bir aracıdır (Özkan ve Dedeler 2018: 10-11).

H. Murtahd Azaat bilmece, bilmeceyi soranın zekâsını ön plana çıkarmakla beraber, daha çok sohbet ortamlarında konuyu değiştirmek, hararetli toplantılarda tartışmaları engellemek, fikir ayrılıklarında zıtlaşmanın önüne geçmek amacıyla söylenmektedir. Daha çok psikolojik etkisi göz önünde olan bu durumun yanında bilmeceler günümüzde de uzun kış gecelerinde, aile

içinde yapılan muhabbetlerde yine hoşça vakit geçirmek, çocuklara bir konuyu öğretmek, tıpkı tekerlemeler gibi söyleyiş sırasında doğacak olan dil sürçmelerinden komik ortam oluşturmak ve eğlendirmek amacıyla kullanılmaktadır (Azaat 2009: 12).

Bilmecelerin bir kısmı manzum bir kısmı mensurdur. Manzum bilmecelerden anlaşılması gereken nokta ölçülü ve uyaklı olmaları gerektiğidir. Genel olarak ezberlemede daha kolay olması ve milli zevk gibi öğelere bağlanabilir (Karademir 2007: 67).

Yukarıdaki bilgilerden hareketle bilmecelerin özelliklerini şu şekilde belirtebiliriz:

1. Bilmeceler dinleyici veya okuyucuların pratik zekâlarını kullanmasını sağlarken özellikle çocukların zekâ gelişimine yönelik eğitsel bir etkinliktir.
2. Bilmeceler halkın doğal yönünü ortaya koymakla birlikte günlük yaşamda kullanılan dilin özelliklerini yansıtmaktadır.
3. Manzum bilmeceler çok güçlü söyleyiş özelliği barındırmaktadır. Uyak, redif, sözcük tekrarları ve aliterasyon gibi ahenk unsurlarından birinin yer almadığı manzum bilmece neredeyse yoktur.
4. Bilmeceler çoğu zaman akla gelen ilk anlamından farklı olarak bambaşka bir cevap gerektirmektedir. Bilmecelerde imalı sözlerin, müstehcen ifadelerin bulunması aslında mizah katma amacı taşımaktadır.
5. Bilmecelerin ezberlenmesi aliterasyon, sözcük tekrarları ve söz kalıpları tekrarı barındırması nedeniyle kolaydır.
6. Kelime oyunları, ses taklitleri, yöresel söyleyiş farklılıkları, sözcüğün farklı anlamlarda kullanımı bilmecelerde ön plana çıkmaktadır.

1.2. Deyimin Tanımı

Türkçe Sözlük'te deyim "Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeğidir, tabir." (2009: 517) şeklinde tanımlanmıştır.

Deyim, ayrıca aşağıdaki şekillerde tanımlanmıştır:

"En az iki söz varlığından oluşan ve gerçek anlamları dışında mecazî anlam ile pekiştirilmiş bulunan kalıplaşmış söz öbeği ya da deyiş." (Parlatır 2008: 1).

"Bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce." (Aksoy 1998: 52).

Deyimler; kavramları, duygu ve durumları aktarabilmek için birden çok sözcüğün kalıplaşarak ve az da olsa tek sözcüğün yan anlamda kullanılmasıyla meydana gelen söz grubudur (Aksan 2003: 35).

“Asıl manası dışında kullanılarak yeni bir anlam kazanan ve bir düşünceyi güçlü olarak ifade eden iki veya daha fazla kelimedenden oluşan kalıplaşmış söz, tabir.” (Doğan 2020: 466).

Deyimler çoğunlukla birleşik fiil biçiminde ve genellikle yüklem olarak kullanılan söz öbekleridir (Demirci 2017: 193).

(Os. Tâbir) Temel anlamlarından tamamen uzaklaşarak ve yeni bir anlamda kullanılmış en az iki sözcüğün kısa ve özlü anlatım aracı olarak söz kalıbı oluşturmastır (Hançerlioğlu 2000: 167).

Deyimler belli bir toplumda yaygın bir biçimde bilinip kullanılan ve anlamı kendisini oluşturan birimlerin temel anlamlarından anlaşılamayacak öbek veya tümceler olarak tanımlanabilir (Gökdayı 2015: 39).

Yukarıdaki bilgilerden hareketle deyimî şöyle tanımlanabiliriz: Deyimler, sözcüklerin bir araya gelip anlamca kaynaşarak belli bir durumu ya da kavramı en kısa yoldan ve etkili bir biçimde anlatan dil yapılarıdır.

1.2.1. Deyimin Özellikleri

Ahmet Turan Sinan, deyimlerle ilgi doktora tezinde, ulaşabildiği deyim sözlüklerini incelemiş ve deyimlerin ortaya çıkışıyla ilgili şunları söylemiştir: Halkın yaşantısının ürünü olan deyimlerin ortaya çıkışı, belki de Türk halkının varlığı kadar eskidir. Karşılaşılan durum, olay ve ihtiyaçlar ilk etapta söyleyeni belli olsa da sonradan halka mal olan deyimleri doğurmuştur (Sinan 2000: 6-42).

“Dilci ve halkbilimciler, yalnızca deyimlere dayanarak, bir toplumun bütün kültürünü inceleyebilir, önemli sonuçlar çıkarabilirler.” (Aksan, 1990: 58).

Her canlının doğumu gibi deyimlerin de ortaya çıkış serüvenleri vardır. Zeynep Korkmaz, deyimlerin üç şekilde ortaya çıktığını belirtmektedir: Hayvanların yaşayış tarzıyla ilgili coğrafik özelliklere dayanır: aslan payı, avucunu yala, acemi çaylak... Doğrudan doğruya bilinen, tanınan kişilerin sözlerine dayanır: “Bakî kalan bu kubbede hoş bir sadâ imiş.” (Bakî). Bazılarında ise sosyal hayatın, gelenek ve inançların etkisiyle oluştuğu görülür: alnı açık olmak, hariçten gazel okumak, yakası açılmamak... (Korkmaz 2005: 289-292).

Günay Karaağaç, deyimî oluşumunu şöyle vermektedir: Deyimleri oluşturan sözcükler, kendi anlamlarının dışında yeni bir anlam kazanır. Bir bütünlük oluşturduğu için söz öbeği olurlar bu yüzden parçalanamayan bir birim olarak değerlendirilir. Deyimler, kaynağını geçmişin dil özelliklerinden alan, cümle yapısı gereği bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Sözcükler kendi anlamlarından bağımsız, diğer sözcük veya sözcüklerle yeni bir anlam ortaya koymaktadır. Bu anlamda deyimlik, bütün olarak adlandırılmaktadır. Deyim, anlam bakımından parçalanamayan, sözlerin birbiriyle kaynaşarak bir bütün olarak ortaya çıktığı söz

öbekleridir (Karaağaç 2019: 692-693). Deyimler anlam bakımından ele alınmış, deyimleri oluşturan sözcüklerin kalıplaşarak bütünlük oluşturduğu belirtilmiştir.

Deyimlerin en az iki sözcükten meydana gelmeleri, söz grubu oluşturmaları, kısa ve özlü olmaları vb. özellikler biçimsel özelliklerini; yoğun anlam taşımaları, genellikle mecaz anlamda kullanılmaları ise anlamsal özelliklerini teşkil eder (Çakmakçı 2009: 12).

Deyimler; toplumun geçmişi, yaşam koşulları ve gelenek-görenekleri hakkında bize ön bilgiler vermektedir. Her toplumun kendine has farklı deyimleri olmakla birlikte birbirini tamamlayan, birbiriyle aynı anlam doğrultusunda kullanılan deyimlerin olduğu da görülmektedir. “Deyimler açısından dilden dile büyük ayrımlar vardır. Örneğin yağmurun çok yağdığını anlatmak üzere Türk, bardaktan boşanırcasına (yağmur yağıyor) derken İngilizcede it is raining cats and dogs (kediler ve köpeklercesine yağmur yağıyor) deyimine rastlanır.” (Aksan 2003: 36).

İnsan, hayvan, günlük hayat, kavram, nesne, düşünce, olay gibi durumları anlatırken sıklıkla deyimlere başvururuz. Deyimler, en az iki kelimenin kaynaşmasıyla oluşan söz gruplarıdır. Deyimler en az bir sözcüğünün mecaz anlamda kullanılmasıyla oluşur ve bir araya gelen bu sözcükler tek bir anlam oluşturacak biçimde kullanılır (Coşkun 2021: 35).

Deyimler hem yazılı hem de sözlü alanda çok kullanılan, dilin önemli bir parçasıdır. Deyimlerin günlük hayatta farkında olmadan sık sık kullanıldığı, hatta bir deymi ifade etmek için başka bir deyim kullanıldığı da olmaktadır. Deyimler dili akıcı hale getirir ve deyimler sayesinde kişi kendini daha rahat ifade eder (Aslan 2019: 19).

Yazılı ve sözlü anlatıma değer katması, toplumun sahip olduğu maddi ve manevi varlıkları geçmişten geleceğe aktarması yönüyle deyimler önemlidir. Deyimlerin önemli olmalarından kaynaklı yeni nesillere bu miras öğretilmeli, toplumun yazılı ve sözlü dilde deyimleri kullanması sağlanmalıdır. Türkçenin zengin söz varlıkları içinde yer alan deyimlerin öğretimi ve kullanımı için yeni yöntemler kullanılarak öğrencilerin deyimleri daha etkili öğrenmeleri sağlanmalıdır. Mecazî anlamları düz anlamlarına yakın olan deyimler daha kolay öğrenilmektedir. Özgün hallerinde bilinen deyimler değişikliğe uğramış hallerine göre daha kolay anlaşılır (Balaban 2019: 5-11).

Hürriyet Gökdayı, deyimlerin özelliklerini şöyle belirtmektedir: Yapılarına göre deyimler en az iki sözcüklü, öbek veya cümle şeklinde kalıplaşmış birimler olarak dilde bulunmaları, anlamsal açıdan deyimler belli bir durumu veya kavramı değişmece şeklinde bildirmeleri, işlevlerine göre deyimler ise kısa ve özlü bir biçimde kapsamlı anlam barındırmalarıdır (Gökdayı 2015: 44).

Yaşamın özü devamlılık ve harekettir, yaşamın içinden çıkan deyimlerin de çok büyük bir bölümü fiillere dayanır (Elibol 2009: 112). Onur Elibol'un Küçük Ağa adlı romanda 1625 deyim 1252'sinin birleşik fiil yapısında olduğunu tespit etmiştir. Bu da bize deyimlerde deyim-fiil birlikteliğinin sık görülen bir durum olduğunu göstermektedir.

Deyimleşmiş birleşik fiiller, bir fiil ile bu fiile bağlı en az bir ögeden oluşur. Söz grubunu oluşturan sözcüklerden en az biri anlamını yitirir. Dolayısıyla bunlar cümlede kullanılınca sözcükler birbirinden ayrı düşünülemez. Sözcük gruplarına iştirak eden sözcükler, farklı bir mana ortaya koyarak bütünlük oluştururlar (Alyılmaz 2017: 8).

Emel Esentürk, atasözleri neyin iyi neyin kötü olduğunu, neyin yapılıp neyin yapılmaması gerektiğini öğütler, durum değerlendirmesi yapar bununla birlikte gelenek, inanış ve töreleri belirten nitelikler deyimlerde bulunmaz. Atasözlerinin söz diziminde değişim yapılamaz ama deyimlerin birçoğuna ekler getirilebilir (Esentürk 2000: XIX-XX). Deyimler, atasözleri gibi öğüt verme özelliği taşımaz, bir durumu değerlendirir. Deyimler, sözlere anlatım güzelliği katarak konuşmaya canlılık katar. Genellikle hem deyimler hem atasözleri, mecaz yoluyla asıl anlamından uzaklaşarak özel bir anlam kazanmışlardır (Korkmaz 2005: 289). Deyimler tıpkı atasözleri gibi toplumun kültürünü yansıtır (Çakmakçı 2009: 13). Deyimler bir kavramı yansıtan özel anlatımlı bir yapıdır, genel kural niteliğinde bir söz değildir. (Aksoy 1998: 40). Deyimin ve atasözlerinin benzer ve farklı yönlerinin olduğu görülmektedir.

Deyimlerin bir kısmı toplumun dünya görüşü ve günlük hayatına dayandığı için bir hikâyesi bulunur. İskender Pala bu tür deyimlerin örneklerini işlemiştir (Pala 2022).

1.2.2. Deyimlerin Sınıflandırılması

Ömer Asım Aksoy deyimleri yapıları bakımından sınıflandırmıştır:

- a. Ad tamlaması biçiminde olanlar: kaçın kurası, kıl payı, anasını gözü...
- b. Sıfat tamlaması biçiminde olanlar: dik başlı, boş yere, bir ara...
- c. Tamlanan + ad yapısı biçiminde olanlar: ardı sıra, yanı başında, eli kulağında...
- ç. Tamlanan + önad biçiminde olanlar: sütü bozuk, canı tez, gözü kapalı...
- d. Ad + önad biçiminde olanlar: gün görmüş, anadan doğma, örümcek kafalı...
- e. Biri ya da ikisi de ekli iki addan oluşanlar: art arda, kim kime, devede kulak...
- f. Biri ya da ikisi de ekli sıfat olanlar: yarı yarıya, moru mor, uzaktan uzağa...

Bu sınıflandırmaya dâhil olmayan örnekler de bulunmaktadır: ne var ki, kaşla göz arasında, suyu mu çıktı, tuz ekmek hakkı, o gün bu gün, eski göz ağrısı... (Aksoy 1988: 43-44).

Onur Elibol, deyimleri iki ana başlık altında ele almıştır:

1. Söz öbeği yapısındaki deyimler: anlamca kaynaşıp deyimleşmiş birleşik fiil yapısındaki deyimler, isim tamlaması yapısındaki deyimler, sıfat tamlaması yapısındaki deyimler, edat öbeği yapısındaki deyimler ve ikileme yapısındaki deyimler.

2. Cümle yapısındaki deyimler: yargı anlamı taşıyan deyimler ve kesik cümle yapısındaki deyimler. Ayrıca biçim özellikleri bakımında deyimleri değerlendirildiğinde; ad ve önad tamlamaları, tekrar grubu, fiil öbeği, yüklemli ve yüklemsiz cümle şeklinde olarak karşımıza çıkmaktadır (Elibol 2009: II-IV, 4).

Mehmet Aydın, deyimleri şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. İlgeç öbeği olur: alnımın akıyla, adlı adıyla, Allah için...
2. Eksilteli cümle olur: ağza tat boğucu feryat, cim karnında bir nokta...
3. Cümle olur: Ağzı var dili yok. Al gülüm ver gülüm. Ağzımı bıçak açmıyor...
4. Bilmece biçiminde olur: Alçacık boylu, kadife donlu...
5. Emir öbeği olur: Öl de baygınlık gösterme...
6. Yakarı durumunda olur: Ağzını öpeyim...
7. İlenme ve kargış olur: Ağzından yeller alsın... (Aydın Tarihsiz: 3-4)¹.

Yukarıdaki bilgiler ışığında deyim hakkında şunlar söylenebilir:

1. Deyimler kalıplaşmış olduğundan sözcüklerin yeri değiştirilemez. Ancak deyimlerde yöresel farklılıklardan kaynaklı sözcük değişimi görülebilir.
2. Deyimlerin çeviri yoluyla diller arasında geçiş yaptığı görülebilir.
3. Deyimlerde kelimelerin genel olarak mecaz anlamlarıyla kullanıldığı söylenebilir. Ancak bazen deyim oluşturulan sözcüklerden biri gerçek anlamda olabilir: yükte hafif, pahada ağır; çoğu gitti, azı kaldı; iyi gün dostu; özrü kabahatinden büyük vb.
4. Deyimler, yargı değil durum bildirir.
5. Deyimler, atasözleri gibi söyleyeni belli değildir, halkın hafızasına mal olmuştur.
6. Bazı deyimler yaşanmış bir hikâyeye dayanır.
7. Deyimler, atasözleri gibi kısa ve özlüdür.
8. Söz grubunun deyim olup olmadığı cümledeki kullanımına göre değişebilir: Düşkünlere her zaman *elini uzatır* (deyimdir). Açık camdan *elini uzatarak* Allah'a emanet olun, dedi (deyim değildir).
9. Cümle şeklinde olan deyimler de vardır: Buyurun cenaze namazına. Yorgan gitti kavga bitti. Halep ordaysa arşın burada. Geçti Bor'un pazarı sür eşeği Niğde'ye vb.
10. Deyimleri oluşturan sözcüklerin arasına başka söz ya da söz grupları girebilir: Öğrenciler *can kulağı ile* öğretmen anladıklarını *dinliyordu* (*can kulağı ile dinlemek*).
11. *İsim + fiil* yapısındaki deyimlerin sözlüksel yapıları mastar şekliyle ifade edilir: gözden düşmek, göze girmek vb.
12. *İsim + fiil* yapısındaki deyimler cümlede fiil çekimine girer: Doğmadık çocuğa don biçilmez, doğmadık çocuğa don biçmemelisin vb.

¹ Eserin yayınlanma tarihi belirtilmemiştir.

1.3. İkilemenin Tanımı

Türkçe Sözlük'te ikileme: "1. İkilemek işi. 2. Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması." (2009: 948) şeklinde tanımlanmıştır.

İkileme ayrıca aşağıdaki şekillerde tanımlanmıştır:

Sadettin Özçelik ve Münir Erten, "Aynı türden iki kelimenin çeşitli şekillerde arka arkaya getirilerek kullanılmasıyla oluşan kelime grubudur." (Özçelik ve Erten 2005: 198).

İkilemeler; genellikle iki sözcüklü, sözcüklerin yeri veya sözcük eş / yakın anlamlısıyla değişmeyen, çekirdek şeklinde kaynaşmış dil birimleridir (Gökdayı 2015: 45).

Manayı güçlendirmek amacıyla aynı kelimenin yenilenmesi, anlamca yakın veya zıt olan, sesleri birbirine benzer kelimelerin birlikte kullanılmasıdır (Hançerlioğlu 2000: 271).

İkileme, anlamı güçlendirmek amacıyla sözcüklerin ve bazı seslerin tekrarlanması, ikizleme, katmerleme, tekrar, terakib-i ihmalî, mühlettir (Doğan 2020: 1021).

Duygu ve düşüncenin etkisini arttırmak, sözün anlamını güçlendirmek, ifadeleri zenginleştirmek, ifadeyi güzelleştirerek okuyucunun dikkatini çekmek amacıyla sözcük tekrarı, eş anlamlı sözcük, yakın anlamlı sözcük, karşıt anlamlı sözcük veya ses benzerliği olan sözcük gruplarının yan yana verilmesiyle ikileme oluşur (Karaman 2021: 4).

Yukarıdaki bilgilere göre ikileme şu şekilde tanımlanabilir: İkileme, söz ve anlatımı güçlendirmek, düşünceyi ilgi çekici ve zengin kılmak amacıyla aynı sözcüğün veya eş anlamlı, yakın anlamlı, zıt anlamlı sözcüklerin art arda kullanıldığı dil yapılarıdır.

1.3.1. İkilemelerin Özellikleri

"Bazı zamirler, bağlama ve çekim edatları dışında bütün kelimelerle yapılabilir. Tekrarlar başka kelime grupları ve cümleler içinde genellikle kuvvetlendirme, çokluk, süreklilik ve ortalama, beraberlik gibi özellikleri sağlamak amacıyla sıfat veya zarf olarak kullanılırlar. Tekrarlar çekim ekleri de bulundurulabilirler. Tekrarlanan unsurlar arasına virgül konmaz ve her unsur kendi vurgusunu taşır. Genellikle iki unsurdan oluşurlar. Belirli bir kelime sırasına ve ses düzenine sahiptirler. Tekrarlar genellikle tek kelime gibi kullanılırlar bu yüzden unsurların yeri değiştirilemez. Doğru dürüst yerine dürüst doğru denmez." (Özçelik ve Erten 2005: 198-199).

İkileme, hem anlamı kuvvetlendirme hem de ahenk sağlama amacıyla kullanılır, bu işlevden dolayı halk bilmecelerinde önemli bir yer tutar (Karademir 2007: 169). İkilemelerin halkın kültürünü yansıtan bilmecelerde çok sık yer alması dildeki önemini göstermektedir.

İkilemeyi oluşturan sözcükler arasında genellikle anlamca, sesçe, yapıca uyum bulunur. İkilemelerde bulunan her unsur, kendi vurgusunu taşır. Bağlama ve çekim edatları dışında bütün kelimelerle tekrar grubu kurulabilir (Karahana 2006: 60-62). Gerçekten de üzerinde çalıştığımız

Türk Halkının Bilmeceleri adlı eserde de bağlama ve edat görevinde kullanılan ikileme bulunamamıştır.

İkilemeler; Türkçeyi zenginleştiren, güzelleştiren unsurlardan biridir. İkilemelerin kökeni çok eskilere dayanmaktadır. İkilemeler, şekil ve anlam bakımından kalıplaşmıştır (Güler 2005:92).

Tekrarlar, aynı türden iki sözcüğün art arda gelmesiyle oluşan söz gruplarıdır. Arka arkaya gelen sözcükler birbirine eşittir. Özellikleri, vurguları, biçimleri birbirinin aynısıdır. Ek almazlar ve iki sözcüğün de vurgusu eşittir. Kolay ve sade kelime grubu diyebiliriz tekrarlı sözcüklere. Neredeyse tüm sözcük türlerinden tekrar elde edilebilir. Adılar tekrara elverişli değildir, az da olsa örneğine rastlanır. Eylemlerde tekrardan çok art arda gelme durumu vardır denebilir. Tekrarlar kuvvetlendirme, çokluk ve devamlılık özellikleri katar cümleye: Kara kara gözler (kuvvetlendirme) ; kapı kapı dolaştım (çokluk), gide gide usandım (devamlılık) vb. (Ergin 1994: 375). Üzerinde çalıştığımız eserde de sınırlı sayıda zamir tespit edilmiştir.

Cevdet Coşkun tez çalışmasından ikilemelerle ilgili şunları belirtmektedir: İkilemeler, bilmecelerde en çok kullanılan söz öbeklerinden biridir. Sözcük tekrarları / yinelemeler de bir tür ikilemedir ve araştırmacılar bu konuda hemfikir durumdadırlar. Farklı sözcük türlerinden bir araya gelen iki sözcüğün art arda sıralanmasıyla oluşan tekrarlar Türk dilinde sıkça kullanılmaktadır (Coşkun 2021: 46). Yaptığımız çalışmada da ortaya çıkan sonuç bunu göstermektedir.

İkilemelerin cümlede isim, zamir, sıfat, ünlem, zarf ve fiil görevinde kullanıldığı görülmektedir. İkileme, cümlenin anlatımını zenginleştiren, cümleye edebi bir hava katan, özel yapılar olarak değerlendirilebilir.

1.3.2. İkilemelerin Sınıflandırılması

Fevzi Karademir, ikilemeleri altı başlıkta sınıflandırmıştır:

Anlamli kelimelerin aynen tekrarından oluşanlar: ağlaya ağlaya, buram buram, tatlı tatlı...

Yakın anlamli kelimelerden oluşanlar: ak pak, ara sıra, sessiz sedasız...

Zıt anlamli kelimelerden oluşanlar: acı tatlı, yer gök, vara gele...

Biri anlamli biri anlamsız kelimelerden oluşanlar: alaca bulaca, çoru çöpü, ekleme bükleme...

Tek başlarına anlamları olmayan kelimelerden oluşanlar: abur cubur, lamburtu lümbürtü...

İlaveli kelimelerden oluşanlar: küçücük müçücük, sesli mesli (Karademir 2007: 169-172).

Muharrem Ergin, ikilemeleri oluşumları bakımından dört ana başlıkta vermektedir:

Aynen Tekrarlar: Aynı sözcüğün peş peşe gelmesiyle oluşan asıl tekrar grubudur.

İsim, sıfat, zarf, zamir, yansıma, gerundium (zarf-fill), ünlem, fiil tekrarından olkusanlar

Eş Mânâlı Tekrarlar: Bu gruba giren tekrarlar aynı veya yakın anlamli sözcüklerden oluşur: eğri büğrü, yana yakıla, ezik büzük, çoluk çocuk, deli dolu, toz toprak...

Zıt / Karşıt Mânâlı Tekrarlar: Anlamca birbirinin tam tersi noktasında bulunan sözcüklerden teşkil eder: içli dışlı, irili ufaklı, düşe kalka, büyük küçük...

İlaveli Tekrarlar: Sözcüğün başına bir ses getirilmesiyle oluşanlar ve bir veya iki hece eklenmesiyle oluşanlar olarak iki başlığa ayrılır (Ergin 1994: 375-379).

Kadir Korkutan'ın ikilemeler üzerine yaptığı sınıflandırma şöyledir:

Yapı bakımından; basit, türemiş ve birleşik olmasına göre, tür bakımından; isim, zamir, sıfat, zarf, ünlem, edat, bağlaç, fiil olmasına göre, anlam bakımından; tek sözcüğünün anlamının açık olmaması, eş, yakın ve karşıt anlamlı olması, olumlu ya da olumsuz olmasına göre, sıralama kuralları bakımından; ünlü-ünsüz kurallarına, hece sayısı kurallarına ve mantık kurallarına uyuyor olmasına göre, isim ya da fiil çekim eklerine göre, fiilimsi eklerine göre, oluşum bakımından ise sorulu, sayılı, bağlaçlı, edatlı ikilemeler ile üçlemelerden ve dörtlemelerden oluşmasına göre. (Korkutan 2016: 11).

İkilemeler oluşumları bakımından şu başlıklarda sınıflandırılabilir:

1. Aynı sözcüğün tekrarı ile yapılan ikilemeler: kişi kişi, pat pat, çat çat, uzun uzun, tatlı tatlı, güle güle, gece gece, uğraşır uğraşır, gıcır gıcır, hav hav, ah ah, aman aman vb.

1.2. İkinci sözcüğün başına “m” ünsüzü getirilerek yapılan ikilemeler: ürüye mürüye, tüllü müllü, tıngır mıngır, şingır mıngır, arsız marsız, takla makla vb.

Sadettin Özçelik m, p, r, s Ünsüzleriyle Yapılan Pekiştirme ve Kuralları konusunda şunları der: “Dil ihtiyaç duyduğu yeni kavramları veya anlam inceliklerini karşılamak için kendi anlam akışı içerisinde ses ve şekil bakımından yeni yapıları kullanır.” (Özçelik 2012: 29-42).

2. Eş veya yakın anlamlı sözcüklerden yapılan ikilemeler: engine dengine, kıyısına köşesine, sere serpe, inci boncuk, ufacık minicik, doğru dürüst, yalan yanlış, eş dost vb.

3. Karşıt / zıt / tezat anlamlı sözcüklerden yapılan ikilemeler: akşam sabah, gelir gider, gece gündüz, ileri geri, yukarı aşağı, sabah akşam, az çok, güzel çirkin, ileri geri vb.

2. TÜRK HALK BİLMECELERİNDE DEYİMLER

Deyimler toplumun gelenek-göreneklerini, kültürünü geleceğe aktaran dil yapılarıdır. Deyimler genellikle birden fazla sözcüğün mecaz anlamda kullanılmasıyla oluşur.

DÇY deyim sözlüklerinden yazılışı farklı olup aynı anlam doğrultusundaki yapılardan oluşmaktadır. Aynı zamanda DÇY deyim özelliği taşıdıkları halde deyim olmaktan uzak dil yapıları olarak değerlendirilebilir.

Bilmecelerde geçen bazı yapılar deyim sözlüklerinde geçtiği hâlde deyim değil kalıp söz olduğu anlaşıldıklarından listeye almadık: **Allah kahretsin (Allah belâsını versin), karınca kaderince, ardı sıra (arkası sıra, peşi sıra), para etme-** gibi.

Aşağıdaki tabloda Türk Halkının Bilmecelerinde geçen deyimler şu şekilde düzenlendi: Birinci sütunda Ömer Asım AKSOY, İsmail PARLATIR ve Türk Dil Kurumu deyimler sözlüğünden tespit edilen deyimler yazılarak tanık gösterildi. İkinci sütunda deyimın hemen karşısına İlhan BAŞGÖZ'ün söz konusu eserinden alınan ve içerisinde ilgili deyimın geçtiği bilmece yazıldı. Her iki sütunda yararlanılan kaynakların kısaltması ve deyimın sözlük numarası ya da bilmecenin numarası gösterildi. Aynı durum deyimleri çağrıştıran yapılar (DÇY) için de geçerlidir.

2.1. Türk Halk Bilmecelerinde Geçen Deyimler

Deyimler Sözlüğü Ömer Asım AKSOY (ÖAA), İsmail PARLATIR (İP), Türk Dil Kurumu (TDK)	Türk Halkının Bilmeceleri İlhan BAŞGÖZ (İB)
Ağız açmamak: Tek bir söz olsun söylememek, susup kalmak. (İP: 219 ²)	Geze geze gelir, ağız açar . (İB: 57.8/c) (Ayakkabı, kundura)
Ağız açık kalmak: Hayretten şaşakalmak. (İP: 253)	Ejderim gezerim, eve gelirim ağzım açık kalırım . (İB: 57.8/a) (Ayakkabı, kundura)
Ağız dili bağlanmak: Herhangi bir nedenden dolayı konuşamaz olmak. (İP: 260)	Mesel mesel ma mesel dili oynar, damak keser; mesel beyin avradı, gördü beni ağladı, ağzımı dilimi bağladı . (İB: 645.3) (Oruç, ramazan)
Ağız sulanmak: İmrenmek. Krş. “Ağzının suyu akmak.” (ÖAA: 2920 ³)	Ol nedir ki âlem ona dolanır, kulağını büktükçe ağız sulanır . (İB: 181.9) (Çeşme; Pınar, musluk)
	Sanma üç beş kandırır, hasretiyle yandırır; uzaktan görenlerin ağzını sulandırır . (İB: 473.5) (Kayısı, zerdali)
Ağız var, dili yok: Çok az konuşur, sessiz, kimseye karşılık vermez. (ÖAA: 2923)	Ağız var, dili yok; canı var, kanı yok. (İB: 7.2) (Ağaç)
	Sesi yok, sadası yok; nazı yok, edası yok; yemek yer de su içmez, ağız var, dili yok (İB: 76.6) (Balık)
	Ağız var, dili yok; nefesi var, canı yok; derisi var, kanı yok. Bilin bakalım bu nedir? (İB: 77) (Balon)
	Ağız var, dili yok; karnı var, bağırsağı yok. (İB: 206.3) (Çorap)
	Ağız var, dili yok; kolu var, ayağı yok; karnı var, barsakları yok. (İB: 234.2) (Testi)
	Ağız var, dili yok; nefesi var, canı yok. (İB: 541.4/c) (Körük)

² İP: Deyimler kitabında geçen deyimın numarasını gösterir.

³ AAÖ: Deyimler kitabında geçen deyimın numarasını gösterir.

	Uzun uzun yollardan bir alaca kuş gelir, ağız var da dili yok . (İB: 598.17/e) (Mektup, telgraf)
	Benim bir kara tazım var; ağız var, dili yok , ne verirsem yemem demez, arkasında çulu yok. (İB: 734.10) (Soba)
	Ağız var, dili yok ; karnı var, bağırsağı yok. (İB: 770.2) (Şişe)
Ahı çıkmak : Yaptığı beddua ve ilenme etkisini göstermek. (İP: 385)	Varmanın bir gün ahı çıkar sürmanın, beş ağaçta gırh almanın gaçı güzeyde, gaçı güneyde? (İB: 625.8/a) (Namaz)
Akıl öğretmek : Nasıl davranması gerektiğini söylemek, yol göstermek, akıl vermek. (İP: 448)	Canı yok, kessen bir damla kanı yok; âleme akıl öğretir , dili var, imanı yok. (İB: 598.5) (Mektup, telgraf)
Akıl satmak : Karşısındaki bir şey düşünememiş gibi ona yol göstermeye, kendi düşüncesini ona aşlamaya çalışmak. (ÖAA: 2963)	İnsanlara akıl satar , ambarlara taş atar. (İB: 249.14) (Dil)
Aklı karışmak : Ne yapacağını bilememek, şaşımak, bocalamak. (İP: 483)	Upuzun kulaklı, arşın ayaklı, avcıyı görünce karışır aklı , kopoydan pek çok korkar, bunu bilmeyecek ne var? (İB: 786.11) (Tavşan)
Aklını almak : Güzelliği ile büyülemek. (ÖAA: 3011)	İstanbul'da seyir gördüm, şekli benzer minareye, Hakan'la akran olmuş, derya girmiş araya, kabil değil kenarın taşları, insanların aklını alır gözyaşları, gece ay, gündüz yıldız; bir Hakan bir o kız. (İB: 513.2/e) (Kızılcık)
Aklını kaçırmak / kaybetmek : Delirmek, bilincini yitirmek. (İP: 522/1)	Altı açık, üstü açık, su üstünde, aklı kaçık . (İB: 568.13) (Lamba, çıra)
Alın teri (/dökmek) : Çok emek vermek, zahmetli bir iş görmek. (İP: 622)	Ölçülemez değeri, köylünün alın teri ; tarlalarda fişkirir, en hoş tarlada yeri. (İB: 83.5) (Başak, buğday)
	Ölçülmez değeri, köylünün alın teri ; tarlalardan fişkirir, en baş sofrada yeri. (İB: 282.5) (Ekmek)
(Al) kanlara boyamak : Yaralanarak birçok yerine kan bulaşmak. (ÖAA: 3093)	Hanım cama dayandı; cam kırıldı, al kanlara boyandı . (İB: 626.10/b) (Nar)
	Hanım uyandı, cama dayandı; cam kırıldı, kana boyandı . (İB: 459.1) (Karpuz)
	Hanım cama dayanır; cam kırılır, kana boyanır . (İB: 515.7) (Kızılcık)
	Gelin uyandı, cama dayandı; cam kırıldı, kana boyandı . (İB: 519.4) (Kiraz, vişne)
	Hanım cama dayandı, eli kana boyandı . (İB: 662) (Pancar turşusu)

	Hanım cama dayanır, cam kırılır, kana boyanır . (İB: 754.7) (Süpürge)
	Hanım uyandı, cama dayandı; cam kırıldı, kana boyandı . (İB: 775.1) (Tahtakurusu)
	Hanım cama dayandı, eli kana boyandı . (İB: 818.3) (Turşu)
	Hanım uyandı, cama dayandı; cam kırıldı, kana boyandı . (İB: 859.6) (Yumurta)
Allah'ın hikmeti: Sebebi bilinmeyen ve anlaşılmayan şey. (İP: 696)	Allah'ın hikmeti , kulunun nimeti. (İB: 83.5) (Başak, buğday)
	Allah'ın hikmeti , kulun nimeti (İB: 282.6) (Ekmek)
	Ha kat katı kat katı, bu Allah'ın hikmeti . (İB: 352.6) (Gül)
	Allah Allah'ın hikmeti , yusuvarlak kaskatı; başı benzer eriğe, girer çıkar deliğe. (İB: 447.5) (Kaplumbağa)
	Kat katıdır kat katı, bir Allah'ın hikmeti ; yapıcılar yapamaz, dökmeçiler dökemez. (İB: 566.17/e) (Lahana)
	Kat katıdır, kat katı, bu Allah'ın hikmeti ; ya bunu bilirsin bu gece ölürsün. (İB: 735.19) (Soğan)
Allayıp pullamak: Süslü şeylerle donatmak, kötü görünüşünü kapatacak şeylerle süslemek. (ÖAA: 3123)	Alladım pulladım , karşığı köye yolladım. (İB: 598.8/d) (Mektup, telgraf)
Altından girip üstünden çıkmak: Malı, parayı gereksiz yere düşüncesizce harcayarak kısa sürede bitirmek. (ÖAA: 3154)	Altından girerim, üstünden çıkarım ; yine içinde kalırım. (İB: 293.1) (Entari)
Anasını sattığım: Allah belasını veresice meret. (ÖAA: 3219)	Anasını sattığımın poturu, ev üstünde oturu (İB: 64.28/c) (Baca)
	Çiğdem çiğden, çit bitmiş dedemin biceği tek bitmiş, anasını sattığımın tarlasında, cicili bicili ot bitmiş. (İB: 360.9) (Halı, kilim)
	Anasını sattığımın (metinde: sattığımı) poturu, sabaha kadar oturu. (İB: 401.19) (İbrik, güğüm)
	Anasını sattığımın gâvuru, kulağını çeksem bağırır. (İB: 728.23/a) (Silah, tabanca)
Ant içmek: Bir şeyi yapmaya veya yapmamaya yemin ederek söz vermek, yemin etmek. (İP: 903)	Karı karımaz, burnu çürümez; karı and içip yayan yürümez. (İB: 401.22) (İbrik, güğüm)

Ateş püskürmek / Ateş saçmak: Çok öfkelenip ağır, kötü sözler söylemek. Krş. “Ateş kesilmek” (ÖAA: 3387)	Ol nedir ki bir kavmi acep, haymede sakın olurlar ruzu şeb, haymenin her birinde yüz nefer (metinde: nefes) cümlesi saim kaim kimseler; anların her biri bir renktedir, kimi al kimi mavi kimi sarı renktedir, ses çıkarmaz başını kessen eğer, başına değmekten sen eyle hazer, dokunsan başına hiddetlenir, püskürür ateşi hiddetlenir. (İB: 517.16) (Kibrit)
Atıp tutmak: Yüksek laflar etmek, büyük işler yapacağını söylemek. (ÖAA: 3398/1 ⁴)	Bir dağdan bir dağa elma attım, hem attım hem tuttum . (İB: 17.1) (Aksiseda, yankı) Bir dağdan bir dağa elma attım, hem attım hem tuttum . (İB: 719.1) (Ses)
Atsan atılmaz, satsan satılmaz: (Eşya için) Sokağa atılacak kadar değersiz değil, satılabilecek kadar da değerli değil. İlişki kesilemiyor. (ÖAA: 3407/1)	Atdım atılmaz , yere batmaz; yeminlidir, yaya gitmez. (İB: 1057/ü) (Güneş, kâğıt, ölü, altın)
Bağrı yanmak: Derinden acı çekmek. (İP: 1414/1)	Yan tepeden yan düştü, yandı bağrım dutuştı ; bir dalda beş meyva var, ikisine gün düştü. (İB: 625.10/b) (Namaz)
Basıp gitmek: Aklına koyduğu şeyi yapmak üzere bulunduğu yerden uzaklaşmak. Krş. “Çekip gitmek” (ÖAA: 3614)	Tut dedim sarıya, bastı gitti geriye. (İB: 550.1) (Kurşun)
Baskın vermek: Baskına uğramak. (ÖAA: 3617)	Ahi geldi, vahi geldi, dört ayaklı şahi geldi, düz meydana geldi, Sever sultanı geldi; bir geldi, iki geldi, üç geldi, bohçalı orospu geldi, saçaklı kahpe geldi, Mısırlı Hacı İbrahim geldi, İzmirli Kara Ali geldi, Yemen padişahı baskın verdi . (İB: 988.1/s) (Günlük hayat: yemek)
Baş başa (kafa kafaya) vermek: Birbirinin düşüncesinden yararlanmak üzere birkaç kişi toplanıp bir konuyu görüşmek. (ÖAA: 3639)	İki kardeş baş başa vermiş . (İB: 101.3) (Bıyık)
Baş eğmek / boyun eğmek: Güçlünün buyruğuna uymayı kabul etmek. Krş. “Boyun kesmek” (ÖAA: 3646)	Kırmızı bir sultan yeşil koltuğa oturmuş, yanında yavruları baş eğiyor . (İB: 903) (Gül, tomurcuk)
Başına buyruk: Kimseden izin almaksızın dilediğini yapan. (ÖAA: 3673)	İki kanat, bir kuyruk, kendi başına buyruk . (İB: 787.13) (Tavuk)

⁴ Deyimin anlamını veren maddeyi gösterir.

Başına toplamak: Bir işi veya konuyu tartışmak üzere ilgilileri bir araya toplamak. (İP: 1592)	Kış olunca cümle âlemi başına toplar . (İB: 50.14) (Ateş)
Başı tutmak: Gürültüden, çok konuşma dinlemekten başı ağrımak. (ÖAA: 3733)	Havaidir havai altı tane ayağı; altı üstü bedesten, başım tuttu bu sestem. (İB: 815.9) (Tren)
Baş üstünde yeri var: Büyük bir saygı ile konuk edilir ve en yüksek yer kendisine verilir. (ÖAA: 3758)	Sokağa gidiyorken gözlerim seni arar; hoş geldin, safa geldin, baş üstünde yerin var . (İB: 760.4) (Şapka)
Belayı satın almak: Davranışlarıyla belayı üzerine çekmek. (ÖAA: 3783)	Ağadan gelin aldım, belayı satın aldım . (İB: 632.1) (Nezle)
Beli bükülmek: Yaşlılık dolayısıyla beli öne doğru eğilmek. (ÖAA: 3786/1)	Usta yapmış, cesedinde kanı yok; beli bükülmüş , fani dünyada malı yok. (İB: 540.3) (Köprü)
Beş para (/etmez): Hiç değeri yok. (ÖAA: 3829)	Atım atım eker atım, kayalardan kayar atım; yük veririm, yük götürmez, satsam da beş para etmez . (İB: 851.9/a) (Yılan)
	Har hara beş para ; içi kırmızı, dışı kara. (İB: 135.2) (Manda)
	İlim ilim iynesi, ilim hatın düymesini; bunu bilmeyenin beş paradır cermesi. (İB: 195.3/c) (Çilek)
	Beş paralık bir döşek, bunu bilmeyen eşek. (İB: 372.1/a) (Hasır)
	Beş paralık nişadır, bütün dünyayı kuşatır. (İB: 448.28) (Kar)
	İlim ilim iynesi, ilim hatın düymesini; bunu bilmeyenin beş paradır cermesi. (İB: 519.11/c) (Kiraz, vişne)
	Beş paralık nişadır, dört tarafı kuşatır. (İB: 568.48) (Lamba, çıra)
	Beş paralık nişadır, dört köşeyi kuşadır. (İB: 619.12) (Mum)
Bıyık burmak: Bıyığını başparmakla işaret parmağı arasında döndürerek bükmek. (ÖAA: 3858/1)	Ol nedir ki mahidir, yağlı börek kâhidir; oturmuş bıyık burar , sanki bir sipahidir. (İB: 307.18) (Fare, sıçan)
Birbirine katmak: Aralarını bozmak, olay çıkarmak, birbirine düşürmek, nifak tohumu ekmek. (İP: 2019)	Dişleri var dişlenir, sıra sıra işlenir; kat kat tüle bürünür, saçı yerde sürünür; anasını atarlar, birbirine katarlar . (İB: 610.2) (Mısır, darı)
Boş düşmek: Din nikâhına göre kadının kocasından boşanmış sayılmasını gerektiren bir durum meydana gelmek. (ÖAA: 4066)	Karı veya kocadan bir yeni ev yaptırırsa nikâhı boş düşer . (İB: 608.6) (Mezar, tabut)
	Sıra sıra durmuşlar, Hak yoluna girmişler; vakti gelmiş, solmuşlar, boyunlarını eğmişler . (İB: 409.21) (İncir)

Boyun eğmek / baş eğmek: Güçlünün buyruğuna uymayı kabul etmek. Krş. “Boyun kesmek” (ÖAA: 4096)	Benim bir kuzum var, sabah oldukta otlar; akşam oldukta boyun eğer , yatar. (İB: 814.13) (Tıraş bıçağı, ustura)
Bülbül gibi söylemek: Hiçbir şey saklamadan bildiklerini söylemek, itiraf etmek. (TDK ⁵)	Çarşıdan gelir adamınan, içi dolu badem ile ne ağzı var ne dili, bülbül gibi söyler âdemenen. (İB: 598.1/d) (Mektup, telgraf)
Canı çıkmak: Ölmek. (ÖAA: 4208/1)	Sesi çıkar, canı çıkmaz ; canı çıkar , sesi çıkmaz (İB: 70.6) (Bağlama, ud, saz, mandolin, kemençe, keman)
	Çinidir çini çanıdır çanı, el vurmada çihar canı . (İB: 121.2/a) (Böğürtlen)
	Benim bir pirim var, bayırı çıkmadan canı çıkar . (İB: 503.3) (Kıvılcım)
Canına yandığım: Allah’ın belâsı, yaramaz. (İP: 2386/3)	Canına yandığımın puştı, bizim cama sıçtı. (İB: 731.2) (Sinek)
Canı yanmak: Çok acımak, bir yerinde şiddetli ağrı ve sızı duymak. (İP: 2409)	Yapışık iki parmak, boyu uzun eni az; hep ateşle oynamak ister de canı yanmaz . (İB: 594.3) (Maşa)
Can vermek: Güçlendirmek ya da yaşar duruma getirmek. (ÖAA: 4257/3)	Yel eser havur havur, anası çirkin gâvur; babası has Ermeni, kızına can vermeli . (İB: 145.9) (Ceviz, koz)
	Ülüzgâr eser havur havur, babası bir hınzır gâvur; anası gart Ermeni, kızına can vermeli . (İB: 508.3) (Kış)
	İçi yar dışı sırça, baktıkça billûrlanır; bazı derde emraz verir, bazı derde derman verir, Haktealâ can verir , canlanır. (İB: 859.40/k) (Yumurta)
	Anası havul havul, babası koca gâvur; oğlu has Ermeni, kızına can vermeli . (İB: 905/dd) (Asma, üzüm, şarap)
Cenk etmek: Savaşmak, mücadele etmek. (TDK)	Ol nedir ki katarlanıp gider, ol nedir ki ona imdada gider, ol nedir ki deryalarda cenk eder . (İB: 887) (Ay, gün, bulut)
Cevap vermek: Sorulan soruya karşılık olarak bilgi vermek. (İP: 2488/1)	Bir acaip nesne gördüm, kıyas ettim canı var / canı yoktur, teni vardır, bir uzun gerdanı var, ne kâfirdir ne Müslüman asla bilmez namazı, ağzı birdir, dişi iki, kendisi heç söylemez; herkese cevap veren o, her türlü lisanı var. (İB: 255.8) (Divit, Kalem)
Ciğerini yakmak: Birini yürekten veya can evinden vurmak. (İP: 2519)	Kızından herkes korkar çünkü ciğeri yakar , salkım salkım dökülür, ayyaş uzaktan bakar. (İB: 44.16) (Asma)

⁵ TDK: Türk Dil Kurumunun “sozluk.gov.tr” adresinden alınmıştır.

Cihanı tutmak: Dünyaya yayılmak, her tarafta bilinmek ve tanınmak. (İP: 2526)	Felek kabzeylemiş altın şamdanı, gümüş pervaneler tutmuş cihanı . (İB: 888) (Güneş, yıldız, ay)
Çatlasa da patlasa da: Ne denli karşı gelirse gelsin ne denli zorlarsa zorlasın. (ÖAA: 4369)	Taka taka takası yaka fıstan yakası, çatlayıp patlayıp bunu bilesi. (İB: 214.5) (Çuha tezgahı, tezgah)
Çekip gitmek: Yüzüstü bırakıp gitmek, savuşmak, kimseye söylemeden kaybolmak. (İP: 2632)	Çekip gittim tepeye, yular vurdum sıpayı. (İB: 217/a) (Çuvaldız)
Dağlara düşmek: Büyük bir acı ve üzüntü içinde çevresinden kaçıp ıssız yerlerde yaşamak üzere yola çıkmak. (İP: 2814)	Ah efendim, vah efendim; lâle, sümbül, fil efendim; fildir benim fil bedenim; sakine sakın, yaklaşma yakın, uryan olursun, püryan olursun, dağlara düşer pişman olursun; üç bölük dilber, âlemler ürker, gönderin o dilberi, acısın halime! (İB: 1096.4) (Sevda, rüya, yalan)
Dahip gitmek: Derin bir düşünceye dalarak veya hayal dünyasına kapılarak ortamdaki uzaklaşmak. (İP: 2849)	Ev ardında oklava, daldı gitti b...luğa. (İB: 851.1) (Yılan)
Dar gelmek: Rahat hareket edememek, sıkıntılı bir yer olmak. (İP: 2882/1)	Lenterani lenterani kıl biter, örter anı; dar gelir , yırtar anı; bol gelir, dırter anı. (İB: 610.9) (Mısır, darı)
Dava etme / açmak: Hakkını aramak için yargı organlarına başvurmak. (İP: 2896)	Dört ayağı var, nalı yok; cesedi var, kanı yok; kılıncıyla dava eder , bir damlacık kanı yok. (İB: 214.8) (Çulha tezgahı, tezgah)
Derde derman (/olmak): Bir soruna çözüm, derdine çare bulmak. (İP: 3022)	Anası yayman kadın, oğlu deli Süleyman, kızı dertlere derman . (İB: 905/eee) (Asma, üzüm, şarap)
Dış kapının mandalı: Önemsiz, değersiz. (TDK/2)	Handallı handallı dış kapının mandalı . (İB: 754.2/f) (Süpürge)
Divan durmak (El pençe divan durmak): Saygı göstermek amacıyla ellerini göğsü üzerinde kavuşturarak ayakta beklemek. (İP: 3217)	Beş halayık divan durur . (İB: 749.5) (Sümük)
Diz çökmek: Dizleri üzerine oturmak. (İP: 3222/1)	Al rengine bakılır, kadehlere dökülür; buram buram tüterken önünde diz çökülür . (İB: 175.4) (Çay) Diz çöktüm önüne, uydurdum deliğine. (İB: 983/b) (Sandık, anahtar)
Dönüp dolaşmak: Uzun süre gezmek. (TDK/1)	Burdan attım iğneyi, döndü dolaştı dünyayı. (İB: 598.2) (Mektup, telgraf)
Duman olmak: Gözden kaybolmak. (İP: 3329/2)	Bir ala karga bir dala kondu, bir sulak attım, toz duman oldu . (İB: 145.37) (Ceviz, koz)

Düşünceye dalmak / varmak: Dalgın bir durumda düşünmek. (ÖAA: 4899)	Güz yelleri üfördü, rubasını götürdü; kışın çıplak kaldı, düşüncelere daldı , hasret yaz günlerine, bil bakalım bu ne? (İB: 644) (Orman)
Düzen vermek: Düzenlemek, dağınıklıktan kurtarmak. (İP: 3438/1)	Bir küçücük mil taşı, dünyaya düzen verir . (İB: 404.16) (İğne)
(Ecele/) çare bulunmaz: Ölüm dışında, çaresiz gibi görünün her güç işin bir çıkar yolu vardır. (TDK)	Ol nedir ki ona çare bulunmaz . (İB: 278.4) (Ecel, ölüm)
(Ecir/) sabır dilemek: Ölenlerin yakınlarına başsağlığı dilemek. (İP: 3448)	Gökten bir elma düştü, on ikiye bölündü; on birini yediler, birbirine sabır dilediler . (İB: 645.15) (Oruç, ramazan)
El değmemiş: Hiç kullanılmamış, el dokunulmamış, yepyeni. (İP: 3538/1)	Al getir, ver getir, gelmezse yalvar getir; el değmedik ağaçtan, koklanmadık gül getir! (İB: 328.7) (Gelin)
	Reçberin el değmemiş hacatı nedir? (İB: 691.14) (Rüzgâr)
Elden ele dolaşmak / gezmek: Bir şey pek çok sahip veya el değiştirmek. (İP: 3547)	Sarıdır safran gibi, okunur Kur'an gibi, elden ele dolaşır , saraylı sultan gibi. (İB: 21.8) (Altın)
Elekten geçirmek: Sıkı bir inceleme ile doğruyu yanlış, iyiyi kötüyü ayırmak, seçmek. (ÖAA: 5007)	Âlemi döndürür felekten, dünyayı geçirir elekten ; her başta bulunmaz, bu yüksek dilekten. (İB: 14.7) (Akıl)
Eline düşmek: Yakayı ele vermek, yakalanmak. (İP: 3639/2)	Dalda cambaz, elime düştü kuyruklu yombaz. (İB: 41.8) (Armut)
El sunmak: El uzatmak, yaklaşmak istemek. (ÖAA: 5132)	Altı derya, üstü nar; öyle leziz bir şey ki padişahlar el sunar . (İB: 627.18) (Nargile)
El vurmamak / El sürmemek: Dokunmamak. (ÖAA: 5141/1)	Ayağına asmıştır Hak anı (Metinde: kanı) el vurmadan üstüne sıçrar kanı. (İB: 268.5/a) (Dut)
	El vurur , eller oturur. (İB: 707.6) (Sandalye, iskemle)
	Pek acıptır bu vapur, denizi buruşuk olur; içinde ateşi vardır, el vurulur , öyle yürür. (İB: 828.4) (Ütü)
Emek çekmek / Emek vermek: Bir şeyin meydana gelmesi için özenle ve çok çalışmak. (ÖAA: 5151)	Küçük bir kuşum var, çiçek gider hoşuna uğrar bir çiçeğin başına emek çekmez boşuna. (İB: 39.3/a) (Arı)
Emir vermek: Bir işin yapılmasını istemek veya buyurmak. (İP: 3746)	Her kim olursa olsun, emir verirsem yanıma koşar gelir. (İB: 275) (Dürbün)
Eteğini toplamak: Birinin derli toplu olmasını sağlamak, birini düzenli yaşatmak. (TDK/1)	Kadriye Hanım atladı, eteğini topladı . (İB: 764.3) (Şemsiye)
Etekleri zil çalmak: Büyük sevinç içinde bulunmak, çok sevinmek. (ÖAA: 5217)	Karşıdan baktım destan gibi, güvenir bostan gibi; etekleri zil çalar , kendi gülistan gibi. (İB: 232.2) (Deniz, dalga, Göl)

	Buradan baktım bağ gibi, yanına gittim yağ gibi; etekleri zil çalar , kendisi gül bağ gibi. (İB: 332.3/b) (Gemi, vapur)
	Karşıdan gördüm ev gibi, yanına vardım dev gibi; etekleri zil çalar , kendisi gülmerman gibi. (İB: 815.4) (Tren)
Etek öpmek: (Eskiden) Büyük bir kimsenin katına çıkan kişi, saygı ve kulluk gösterisi olarak, eğilip o kimsenin eteğini öpme davranışında bulunmak. (ÖAA: 5218/1)	Benim bir gelinim var, gidenin gelenin eteğini öper . (İB: 615.2) (Minder)
Evirip çevirmek: İyice görmek için her yanını döndürmek. (ÖAA: 5245/1)	Eviririm çeviririm , bir alana deviririm. (İB: 15.2) (Gözleme)
Eyvallah demek: Hoşça kalın, sağlıklıla kalın demek. (TDK/2)	Bir entarim var altmış iki parçadan, onu biçen tiken terziye eyvallahımı demişem . (İB: 566.24) (Lahana)
Ezilip büzülmek: Bir şeyi söylerken sıkılganlık, utangaçlık ya da kibarlık davranışlarında bulunmak. (ÖAA: 5271)	Biz biz idik biz idik, otuz iki kız idik; ezildik büzüldük , bir divana dizildik. (İB: 253.6) (Dişler)
	Ezilir büzülür bir tahtaya dizilir, ağustosta buz tutar, zemheride çözülür. (İB: 678.5) (Peynir)
	Biz biz idik biz idik, otur iki kız idik; ezildik büzüldük , bir tahtaya dizildik. (İB: 865.1) (Yün tarağı)
Feleğini şaşırmak: Beklenmedik bir durumla karşılaşmak, şaşkınlık içine düşmek. (İP: 3946)	Ben ne idim ne idim? Yemenli bir bey idim; felek beni şaşırttı , fağfuriye düşürdü. (İB: 431.14) (Kahve değirmeni)
	Ben ne idim neydim, samur kürklü beydim; felek beni şaşırttı , kızgın külde pişirtti. (İB: 498.10) (Kestane)
	Ne idim ne idim, dağ başında bey idim, felek beni şaşırdı , sığır tersine düşürdü. (İB: 564) (Kürek)
Figan etmek: Bağırarak ağlamak, inlemek. (TDK)	Bir acaip nesne gördüm, dördtür onun durağı; dört canı var, beş baş, yüzdür onun parmağı; onu görenler ah eder, figan eder . (İB: 141.6/a) (Cenaze, ölü)
Gece gündüz (/dememek) / Geceyi gündüze katmak: Sürekli, aralıksız, gece gündüz çalışmak. (ÖAA: 5372/1)	Bir evim var yok pencere, kapısı; odasında yedi yatak döşeli, yedisinde yedi kardeş yatar, uyur hem geceli gündüzlü . İçi pamuk tarlası, üstü acem halısı. (İB: 290.5/f) (Elma)
	Gece gider, gündüz gider ; dam üstünde kalaylı sini. (İB: 53.5) (Ateş böceği)
	Gider gider yerinde, altın kemer belinde; gece gündüz yol gider , yerindedir yerinde. (İB: 225.4) (Değirmen)
	Abalar yabalar, ak sakallı babalar; gelir gider duramaz, gece gündüz çabalar . (İB: 232.7) (Deniz, dalga, göl)

	Bir kuş aldım hevaye, altı tane ayağı var; kuşun içi dunmış pazare, kulağımda sesi kaldı; gün gece işini işley , heftede bir gün yatıy. (İB: 332.28/a) (Gemi, vapur)
	Gece gündüz hiç durmadan işler. (İB: 346.4/b) (Gönül)
	Döner döner yerinde, altın kemer belinde; gece gündüz yol gider yerindedir yerinde. (İB: 355.5) (Güneş)
	Hey helinde gümüş kuşak belinde, gece gündüz yol gider , yerindedir yerinde. (İB: 692.4) (Saat)
	Tek der gider, ya Hak der gider; ne durur ne dinlenir, gece gündüz durmaz gider. (İB: 715.24) (Dere, çay, ırmak,)
	Ol nedir ki desdeğirmi kapkara, gece gündüz durmayıp onu ara, kuyruğu var misli yılan kuyruğu, onu yiyen padişahlar buyruğu. (İB: 817.12) (Turp)
	Ekilmezi kuzlamaza yükledim, gece gündüz uyumazdan (metinde: uyumadan) geçirdim. (İB: 1035.1) (Toprak, cami)
Geri çekilmek: Bulunduğu yerden arkaya doğru gitmek. (ÖAA: 5412/1)	Elemez melemez ocak başına gelemmez, gelse de geri çekilemez . (İB: 834.3/nn) (Yağ, tereyağı)
Geri dönmek: Dönüp geldiği yere gitmek. (ÖAA: 5416)	Elemez melemez tandır başına celemmez, gelse de ceriye dönmez . (İB: 834.3/g) (Yağ, tereyağı)
Geri kalmamak (bir işi yapmaktan, birinden) / Geri durmamak: Yapmaktan kaçınmamak, yapmak. (ÖAA: 5421/1)	Abdest alır, namaz kılmaz; cemaatten geri kalmaz (İB: 141.15) (Cenaze, ölü)
	Abdes alır, namaz gılmaz; cemahatden de geri kalmaz (İB: 344.20) (Gölge)
Gık dememek / Gıkı çıkmamak: Bir davranış karşısında hiç sesini çıkarmamak. (ÖAA: 5431)	Bir eşeğim vardır, yükletirim yükletirim gık bile demez . (İB: 639) (Odun kütüğü)
Göbek atmak: Oynarken karnını yukarıya doğru çıkarmak. (ÖAA: 5459)	Çarşıdan aldım Fatma'yı, başına bağladım mor çatmayı; geberice anandan mı öğrendin, gerdan kırıp göbek atmayı? (İB: 152.3) (Hindi)
	Ahmet Bey'den aldım Fatma'yı, başına bağlamış kirli çatmayı; a kız annenden mi belledin, gerdan kırıp göbek atmayı? (İB: 541.1/h) (Körük)
	Çarşıdan aldım, eve getirdim ⁶ Fatma'yı "Anadan mı öğrendin çifte göbek atmayı? " (İB: 569) (Landon araba)

⁶ İB'de *geldim*

	Kız Fatma'yı başına vurmuş allı pullu çatmayı; a kız annenden mi öğrendin, gerdan kırıp göbek atmayı ? (İB: 653.1) (Ördek)
	Çarşıdan aldım Fatma'yı, kaşları çatma çatma, anandan mı öğrendin, böyle göbek atmayı . (İB: 754.8) (Süpürge)
	Çarşıdan aldım Fatma'yı, alnına vurdum çatmayı; kızım annenden mi öğrendin, gerdan kırıp göbek atmayı ? (İB: 764.4) (Şemsiye)
	Çarşıdan aldım Fatma'yı, omuzuna atmış sırmalı çatmayı. Kızım annenden mi öğrendin, kaş edip göbek atmayı . (İB: 846) (Yelpaze)
Göğüs germek: Pek çok güçlüğe karşı koymak, dayanmak, kendini siper etmek. (İP: 4202)	Ol nedir ki dört ayaklı canı yok, sanki bir kuru deridir, kanı yok üstüne küp küp düşer âşıkları anları menetmeğe dermanı yok, durmayıp hançer çekerler göğsüne, hançere göğüs geren kalkanı yok. (İB: 334.5/t) (Gergef, kasnak)
Gönlü büyük: Gururlu, onurlu. (ÖAA: 5488)	Gönlü büyük g...ü açık. (İB: 481.4) (Keçi)
Gönlünü hoş etmek / tutmak: Birinin dileğini yerine getirerek onu sevindirmek. (İP: 4238)	Dağlar yeşillendi, ağaç yapraklandı, her güzeller suya enmiş, her birinden birer şeftali aldım, gönnum hoş oldu . (İB: 681.7) (Pire)
Göreyim seni: Başarılı sonuçlar bekliyorum, kendini becerikliliğini göster. (ÖAA: 5536/1)	Karada (metinde: karda) bir gemi başındadır yelkeni, nedir o gemi nedir dümeni bil bunları, göreyim seni . (İB: 14.6) (Akıl)
Göz kırpmak: Göz kapağını kapayıp açmak. (ÖAA: 5605/1)	Yağmurlu havada göz kırpar . (İB: 767.4/a) (Şimşek, yıldırım)
Gözüne (gözünün içine) bakmak: Davranışını onun isteğine uydurmak üzere işaretini beklemek. (ÖAA: 5682/2)	Mani mani metel, oturmuş elma satar "Elmanın okkası kaç?" dedim, çildir çildir gözüme bakar . (İB: 307.15) (Fare, sıçan)
Gözyaşı dökmek: Ağlamak. (ÖAA: 5730)	Aşağı inerken kır kır güler, yukarı çıkarken şıpır şıpır gözyaşı döker . (İB: 74.8/m) (Bakraç, Kova)
Haber almak: Bilgi ulaşmak veya gelmek. (İP: 4641/2)	Geldim geçtim önünden, haber aldım yeninden; ne acaip kuş imiş, yemiyor göbeğinden. (İB: 225.18/e) (Değirmen)
Haberi olmak: Bilmek, bilgisi bulunmak. (ÖAA: 5815)	Yapan kendi için yapmaz, alan kendi için almaz, kullananın haberi olmaz . (İB: 608.11/b) (Mezar, tabut)
Haber vermek: Haber ulaştırmak, bildirmek. (ÖAA: 5816)	Tepesi delik, ucu yarık, sırma döker bölük bölük, haber verir bölük bölük. (İB: 255.5) (Divit, kalem)

	Baharı haber verir , bülbüle neşe verir; her renk entari giyer, bahçelere an verir. (İB: 352.14) (Gl)
Haddine mi düşmüş : Bir işi yapmaya gücü, becerisi, yetkisi veya yeteneği yok. (İP: 4662)	Bir tepsi nar, haddine düşmüş e al! (İB: 50.9/a) (Ateş)
Hayran olmak / kalmak : Çok beğenmek. (TDK)	Zerre zerre dal olur, leyliyi mercan olur; baı birdir dili iki, her gören bu mna hayran olur . (İB: 255.6/b) (Divit, kalem)
	Zerre zerre gan olur, zerreler mercan olur; ağzı bir dili iki neeler hayran olur . (İB: 321.4) (Gayda)
	Pencereden gün doğdu, görenler hayran oldu ; anası beşikteyken kızının kızı doğdu. (İB: 352.13) (Gl)
Helak olmak : Yok olmak, lmek. (TDK/1)	Uzun uzun dervifler, uzun yoldan gelmişler; oynamiflar oynamiflar, helak olmuşlar , gitmişler. (İB: 448.22) (Kar)
Her derde deva olmak : Birçok şeye çare olmak. (TDK)	Yarısı altın, yarısı gümüş, üstü zarif olmuş; her derde deva , murat etsen canlı olur. (İB: 859.40/j) (Yumurta)
İnim inim inlemek : Sürekli olarak inlemek, çok sıkıntıda olmak. (TDK)	İnim inim inler , bin kişi dinler. (İB: 222.7) (Davul)
İ görmek (tutmak) / İe yaramak : Bir şeyi yapmak ya da yaptırmak için ondan yararlanabilmek. (AA: 6323/2)	Havada uçar, kuş değil; boynuzu var, ka değil; iki ayağı i görür , iki ayağı boş. (İB: 106) (Bisicik böceği, karaböcek)
İi bitmek : İi sona ermek. (İP: 5489/1)	Uzundur boyu, kertiktir baı, sürttükçe dürttükçe akıtır yaı, gidip geldikçe bitirir ii . (İB: 255.4) (Divit, kalem)
İi pişirmek : İi olumlu sonuca ulaştıracak girişim. (İP: 5511/1)	Nedir kesiktir baı, girdikçe çıktıkça akıdır yaı, vardıkça geldikçe pişirir ii . (İB: 255.4/cc) (Divit, kalem)
Kadrini bilmek : Değerini iyi anlamak, yararlanmak. (İP: 5645)	İki dilber kol kola, reva mıdır birbirinden fark ola? Kırılınca sine be sine görür. Pir olanlar onun kadrini bilir . Kırma onun kalbini, görünmez cismine cihan. (İB: 349.2) (Gzlk)
Kalbini (gönlünü, hatırını) kırmak : Birini kstrececek, kendisinden soğutacak davranışta bulunmak. (AA: 6473)	İki dilber kol kola, reva mıdır birbirinden fark ola? Kırılınca sine be sine görür. Pir olanlar onun kadrini bilir. Kırma onun kalbini , görünmez cismine cihan. (İB: 349.2) (Gzlk)
Kan ağlamak : Bir zulümden, bir afetten, bir sıkıntıdan büyük bir üzüntü duyup çok yakınmak. (AA: 6499)	Bir atım var, bin yaar, sıçrar, durmadan aar. Ağaları beninletir, yoksulları kan ağlatır . (İB: 386.4) (Hırsız)
Kendi alıp kendi oynuyor : Kendi kendine olay çıkartıyor. (İP: 6083)	Ben bir nesne gördüm, kendini çekmiş havaya; kendi çalar kendi oynar , bak hele u divaneye. (İB: 225.6) (Değirmen)
Kendini ateşe atmak : Tehlikeli bir işe girişmek veya atılmak. (İP: 6107)	Başkasının ayıbını saklamak için kendisini ateşe atan şey nedir? (İB: 435.2) (Kalay)

Keyfi gelmek: Neşelenmek. (ÖAA: 6741)	Yedirdik, doyurmadık; keyfi geldi buyurmadık. Sever kıtır kıtır, insanı ısıtır. (İB: 636.4) (Ocak)
	Bir kuşum var kahverengi, kahvelerde çalar çengi; dur kuşum yaz gelsin, kuşumun keyfi gelsin . (İB: 675) (Perde)
	Bir kuşum var kahverengi, kahvelerde çalar çengi; dur kuşumun keyfi gelsin , hanımlardan şeftali alsın. (İB: 681.14) (Pire)
	Bir kuşum var kahverengi, kahvelerde çalar çengi; bekle kuşum yaz gelsin, kuşumun keyfi gelsin . (İB: 733.8) (Sivrisinek)
	Gazana batırdım, keyfimi getirdim . (İB: 742.4) (Su bardağı)
	Bir kuşum var kahverengi, kahvelerde çalar çengi, dur kuşumun (metinde: kuşum) keyfi gelsin , hanımlardan birer şeftali (alsın). (İB: 775.2/b) (Tahtakurusu, tahta biti)
Kırk para (/etmez): Çok az para. (TDK/2)	Karşıdan baktım kapkara, yanına vardım kırk para . (İB: 237.1) (Deve b...u)
	Karşıdan gördüm kırk para , yanına vardım bir para. (İB: 316) (Fıskı, Fışkı)
	Karşıdan baktım kapkara, yanına gittim kırk para . (İB: 498.1) (Kestane)
	(Kestane) Sabahtan akşama kadar gezer, gece gırh paralıh yerde yatar. (İB: 81.5) (Baston, değnek)
Kıyas etmek / eylemek: Karşılaştırmak, mukayese etmek. (TDK)	Bir acaip nesne gördüm, kıyas ettim canı var / canı yoktur, teni vardır, bir uzun gerdanı var, ne kâfirdir ne Müslüman aslâ bilmez namazı, ağzi birdir, dişi iki, endisi heç söylemez; herkese cevap veren o, her türlü lisanı var. (İB: 255.8) (Divit, kalem)
Kıymetini bilmek: Önemini, değerini bilmek. (TDK)	Yapan satar, alan kullanmaz; kullanan da görmez, kıymetini bilmez . (İB: 608.11/f) (Mezar, tabut)
Kızarıp bozarmak: Utanç, öfke vb. duyguların etkisiyle yüzü renkten renge girmek. (ÖAA: 6813)	Sen kızarıp bozarırken ben sana sallayıp sallayıp çıkardığımı unuttun mu? (İB: 315.16) (Fırın)
	Yeşil taht üstünde oturmuş peri, hem kızarmış hem bozarmış lebleri iki yâr otururken rakip geldi, çekti hançeri. (İB: 352.5/f) (Gül)
Kızıl (kızılca) kıyamet (/koparmak) / Kıyameti koparmak: Aşırı derecede	Ağzı büyük alâmet içidir kızıl kıyamet , yaş attım kuru çıktı, Salli Ala Muhammed. (İB: 315.15/n) (Fırın)
	Üstüm nur namet, altım kızıl kıyamet . (İB: 593) (Maksara)

bağırıp çağırarak, aşırı gürültülere, tartışmalara yol açmak. (ÖAA: 6815)	Dağda dalayman, suda Süleyman; yeşil alâmet, kızıl kıyamet . (İB: 1056/ff) (Tavşan, balık, helva, sabun)
Kolayına gelmek: (Böyle yapmayı) Daha kolay bulmak. (ÖAA: 6850)	Yokuştur ayak ayak çık, yürü de bak; gençlere kolay gelir , ninem istemez çıkmak. (İB: 603.2) (Merdiven)
Kulağını çekmek : Ceza olarak kulağını tutup bükerek çekmek. (İP: 6500/1)	Anasını sattığının gâvuru, kulağını çeksem bağırır. (İB: 728.23) (Silah, tabanca)
	Dağdan gelir bir deve, sığmadı bizim eve; çektim kulağından sığdırdım eve. (İB: 764.2/d) (Şemsiye)
Kulağını bükmek : Yapacağı işte dikkatli davranması için uyarıda bulunmak. (ÖAA: 6927)	Ol nedir ki âlem ona dolanır, kulağını bük tükçe ağzı sulanır. (İB: 181.9) (Çeşme, musluk)
	Ceviz ağacını oyarlar, içine tin tin koyarlar, ağlama tin tin ağlama, kulağını bük erler. (İB: 686.3/c) (Radyo)
Kuyruk sallamak : Yaltaklanmak, birine yaranmaya çalışmak. (İP: 6608)	At apıştı, Arap bindi; kum oynar, kuyruk sall ar. (İB: 957.1/f) (Sacayak, yemek, kaşık, kepe)
Lâf atmak : Birine dokunacak söz söyleyip işittirmek. (İP: 6679/1)	Karşıda var bir kişi, ne erkektir ne dişi, lâf at maktır bütün işi. (İB: 1039/i) (Haremağası, sabun, balık)
Lâf etmek : Bir kimseyle konuşmak. (ÖAA: 7032/1)	Ben giderim, o gider; şıpıdık şıpıdık lâf eder . (İB: 624.3) (Nalın)
Mecnun olmak : Delirmek, çıldırmak. (İP: 6877/2)	Ah ah efendim, ah şah efendim, sizler gideli, bizler geleli halim yamandır, ahım dumandır; mecnun ol ursun, daim düşersin, sonra gelirsin, beni bulursun. (İB: 827.7) (Uyku)
Meydana çıkmak / Ortaya çıkmak : Ortada kendini göstermek (Biri). (ÖAA: 7155/2)	Eştım eştım kum çıktı, kumdan minare çıktı; bildirki yetim oğlan, yine meydana çı ktı. (İB: 194.2) (Çiğdem)
	Eştım eştım kum çıktı, kumdan bir kafa çıktı; bildirki yiten oğlan bu yıl meydana çı ktı. (İB: 567.1) (Lâle)
	Kazdım kazdım kum çıktı, kumdan minare çıktı; geçen seneki çocuk, bu yıl meydana çı ktı. (İB: 610.10) (Mısır)
	Eştım eştım kum çıktı, kumdan bir minare çıktı; bildirki keloğlan, bu yıl meydana çı ktı. (İB: 849.3) (Yer elması)
Nara atmak : Yüksek sesle haykırmak, kabadayılık taslamak. (İP: 7095)	Masal masal martadar, dil ohur, damah atar; Sivil oğlu Süleyman goltuğundan nağara at ar. (İB: 321.2) (Gayda)
Ölüm döşeğinde : Ağır hasta olarak yatıyor. Belli ki ölecek. Krş. “Rahat döşeği” (ÖAA: 7433)	Sudadır meskeni, hem uşağı devşeği; bil bakalım o nedir, kumdur ölüm döşeği (İB: 76.4) (Balık)
Pay etmek : Bölüşmek, üleşmek. (TDK)	Ak eyledim, vak eyledim; bir kesilmedik karpuzu, cümle âleme pay ey ledim. (İB: 355.46) (Güneş)

	Kapıdan içeri hay ettim, bir elmayı kırk kişiye pay ettim . (İB: 716.1) (Selam)
Pişman olmak: Yaptığı bir işin yanlış veya uygunsuz sonuç verdiğini anlayarak üzölmek. (TDK)	Ah efendim, vah efendim; lâle, sünböl, fil efendim; fildir benim fil bedenim; sakine sakin, yaklaşma yakın, uryan olursun, püryan olursun, dağlara düşer pişman olursun ; üç bölük dilber, âlemler ürker, gönderin o dilberi, acısın halime! (İB: 1096.4) (Gönöl, rüya, yalan)
Ruhunu teslim etmek: Ölmek, vefat etmek, son nefesini vermek. (İP: 7887)	Ol nedir ki kat kat giyer libas, kanadı var, kuyruğı var, uçamaz; meskeninden ne zaman çıksa o hayvan, teslimi ruh eder hemen. (İB: 76.14/a) (Balık)
(Saçını/) başını yolmak : Çok üzölmek, üzüntüsünden dövünmek. (İP: 7928)	Yüksek tepede, başını yolar (metinde: yorar). (İB: 654.6) (Öreke)
Sakalı ele vermek: Başkasının oyuncağı olmak, isteğıne uymak. (ÖAA: 7736)	Bir cahil eline verdim sakalım , hangi dağı dolaştırır bakalım. (İB: 654.3) (Öreke)
Sap yiyip saman sıçmak : Bir olaya kızıp ateş püskürmek, herkesi rencide etmek. (İP: 8039/2)	Sap yer, saman sıçar . (İB: 103) (Biçerdöver)
Sararıp solmak : Giderek daha çok solmak. (TDK/1)	Sıra sıra dervişler, Hak yoluna girmişler; vakit gelmiş ermişler, hep sararmış solmuşlar . (İB: 83.12) (Başak)
Sarhoş etmek: Alkol veya keyif verici maddeyle sarhoş olmasına yol açmak. (TDK)	İçindedir bademi, sarhoş eder âdemi. (İB: 688.1) (Rakı)
Selâm durmak : Bir büyüğe, bir üst veya saygı duyulan bir şeye ayakta selâm vermek. (İP: 8095)	Yeşil giymiş emir gelir çarşıdan, beş halayık selâm durur karşıdan. (İB: 749.14) (Sümük)
Sere serpe (/gezmek): Serilip serpilerek, yayılıp dağılarak, geniş geniş açılarak, sıkışık olmayarak. (TDK)	Ah benim güzellerim, sere serpe gezenlerim , inci boncuk dizenlerim. (İB: 844) (Yaz)
Ses çıkarmamak / Sesi çıkmamak : İtiraz etmemek, bir şey dememek. (ÖAA: 7816)	Ol nedir ki bir kavmi acep, haymede sakın olurlar ruzu şeb, haymenin her birinde yüz nefer (metinde: nefes) cümlesi saim kaim kimseler, anların her biri bir renktedir; kimi al kimi mavi kimi sarı renktedir; ses çıkarmaz başını kessen eğer, başına değmekten sen eyle hazer, dokunsan başına hiddetlenir, püskürür ateşi hiddetlenir. (İB: 517.16) (Kibrit)
Ses vermemek : Yanıt vermemek, sesi çıkmamak. (ÖAA: 7823)	Ben giderim o gider, yanımda tıp tıp eder; ardından gelen görmez, ses vermez, sada vermez . (İB: 344.10/j) (Gölge)

Set çekmek: Engel olmak, önlemek. (ÖAA: 7824)	Bir acaip nesne gördüm, bir karışık boyu var; hem balıktan hem inekten hem öküzden soyu var; etrafına sed çekilmiş , ortasında nuru var, kendi kendini yer bitirir, bir kötücü huyu var. (İB: 619.10/o) (Mum)
Sırt sırta vermek: İş birliği yapmak. (İP: 8255)	Ak aktır, kara katır, sırt sırta vermiş yadır. (İB: 962) (Oklaç ile Bükleç)
Sıtma tutmak: Ateş ve ter nöbetleriyle titremeye başlamak. (İP: 8258)	Koca babam geliyor, sıtma tutmuş , ölüyor; kendine derman korsak canı yerine geliyor. (İB: 568.50) (Lamba, çıra)
	Altı hasır, üstü de hasır; sıtma dutar , pek basır. (İB: 853.3) (Yoğurt)
Silip süpürmek: Ne var ne yoksa hepsini alıp götürmek. (ÖAA: 7874/2)	Sildim süpürdüm odacığı, ortaya koydum deveciğı. (İB: 401.4) (İbrik, güğüm)
	Sildim süpürdüm gündüz geldi oturdu. (İB: 707.7) (Sandalye, iskemle)
	Sildim süpürdüm odacık, içine koydum Mehmet Ağacık. (İB: 734.8) (Soba)
	Ahi geldi, vahi, dört ayaklı şahi geldi; saçaklı bir hanım geldi, beş kardaş geldi, sildi süpürdü bir deliğe götürdü. Yemen Hanı geldi, üstüne oturdu. (İB: 988.1/d) (Günlük Hayat: Yemek)
Söz olmak: Dedikodu yapılmak, hoş karşılanmamak. (ÖAA: 7951)	Ağızda toz toz olur, beş on derken yüz olur; leb dedim ver cevabı, ben söylerken söz olur . (İB: 570) (Leblebi)
Sual etmek: Sormak. (TDK)	Şu karşıda güzeller, top top olmuş gezerler; siz kimsiniz diye sual ettik , vezir ile vüzeranın kızını alan değil miyiz, dediler. (İB: 666.14) (Para)
Şahken şahbaz olmak: Zaten çirkin olan biri, bir takım etkenler yüzünden daha da çirkinleşmek. (Alay olarak ters anlamla) (ÖAA: 8073)	Şahtır şahbazdır , ne kadar metheylesem azdır, sürmeli gözlü bir kızdır. (İB: 572.10) (Leylek)
Şan vermek: Ün salmak, meşhur olmak. (İP: 8629)	Baharı haber verir, bülbüle neşe verir; her renk entari giyer, bahçelere şan verir . (İB: 352.14) (Gül)
Şaşırp kalmak: Çok şaşırmak, büyük bir şaşkınlığa düşmek. (TDK)	İçi gızıl, dışı yeşil lâleler; ahıllılar ahıl töke bulalar, ahılsızlar şaşırlar galalar . (İB: 459.8) (Karpuz)
	İçi gızıl yeşil lâleler, ahıllılar ahıl töke bulalar, ahılsızlar şaşırlar galalar . (İB: 501.13) (Kına)
Şavkı vurmak: Bir nesnenin ışığı yansımak. (İP: 8650)	Ayna duttum duvara, şavku vurdu bayıra. (İB: 885.1) (Ay, güneş)

Şeytana uymak: Kötü bir şey yapma isteğine kapılmak. (İP: 8674)	Sivri başlı bir dede, şeytana uyar her gece; evlerde çalar çengi, insanı eder bengi, yoktur dedemin dengi. (İB: 681.8) (Pire)
	Sivri başlı bir dede, şeytana uyar her gece; her yerde çalar çengi, insanı eder bengi, yoktur dedemin dengi. (İB: 733.3) (Sivrisinek)
Şifa bulmak: Sağlığına kavuşmak, iyi olmak, onmak. (İP: 8689)	Başı kalın, beli ince havalanırsın görünce bedenlerin şifa bulur mübarek deliğine girince (İB: 463.4/f) (Kaşık)
Şifa vermek: Sağlığına kavuşturmak, rahatsızlığı geçmek. (İP: 8692)	Ucu kalın, dibi ince mübarek deliğine girince bedenlere şifa verir . (İB: 463.4/d) (Kaşık)
Tadı tuzu yok / Tatsız tuzsuz: Çok tatsız. (ÖAA: 8148)	Şekere benzer, tadı yok ; gökte uçar, kanadı yok. (İB: 448.13) (Kar)
Tam takır, kuru bakır: İçinde hiç eşya yok, içi bomboş. (ÖAA 8161)	Kara bakır, tam takır . (İB: 326.2) (Gece)
Taş atmak (birine): Söz dokundurmak. (ÖAA: 8169)	İnsanlara akıl satar, ambarlara taş atar . (İB: 249.14) (Dil)
Tat vermek: Değişik bir tat kazandırmak. (İP: 8849/1)	Denizden aldım onu, döktüm güneşten yere, su kurudu en sonu, tad verdi yemeklerden. (İB: 820.2) (Tuz)
Telef etmek: Mahvetmek, yok etmek. (TDK/2)	Bir acaip nesne gördüm, âlem bilir ismini, başını yere sürttükçe telefon eder cismini. (İB: 517.8/a) (Kibrit)
Tepesine binmek / Ensesine binmek: Bir işi yaptırmak için çok sıkıştırıp tedirgin etmek. (ÖAA: 8232)	Hindi hindi küp dibine sindi, misafirin tepesine bindi . (İB: 856.1/c) (Yorgan)
Tövbe etmek: Bir işi bir daha yapmamaya söz vermek. (TDK)	Karşıdan bakan tövbe eder , elini süren tövbe eder . (İB: 398.2/a) (Isırgan)
Türkü çağırmak / söylemek: Kendi kendine bir şarkı tutturmak. (İP: 9144/2)	Evi yanar, türkü çağırır , deli midir bilmem ne; kalemsiz de yazı yazar, kâtip midir bilmem ne? (İB: 704.2) (Salyangoz)
Ülfet etmek: Görüşüp konuşmak, sohbet etmek. (TDK)	Ol nedir ki hercai bir simin beden, mahvolur ellerle ülfet etmeden . (İB: 695.10) (Sabun)
Vakti gelmek: Verilen süre dolmak. (İP: 9399/2)	Sıra sıra durmuşlar, Hak yoluna girmişler; vakti gelmiş , ermişler, hep sararmış solmuşlar. (İB: 83.10/a) (Başak)
	Kandil kandil asılır, vakti gelir , kesilir. (İB: 519.25) (Kiraz)
Velvle kopmak: Aniden bir gürültü çıkmak, feryat figan yükselmek. (İP: 9429)	Ahi geldi vahi geldi, dört ayaklı kâhi geldi, bahçeyi oynatan geldi, Mısırlı Hacı Hasan geldi, bir velvle koptu , Yemen ağası hepsini söndürdü. (İB: 988.1/n) (Günlük hayat: yemek)

Yan gelip yatmak: Hiçbir işle ilgilenmeyerek keyfince yaşamak, işsiz olmak, çalışmamak. (İP: 9592)	Çarşıdan aldım Fatma'yı, altına çatmış çatmayı; anasından öğrenmiş, yan gelip külden yatmayı . (İB: 541.1/e) (Körük)
Yan yatmak: Yana doğru çok eğilmek. (ÖAA: 8581)	İki sıçan takla atar, pazara gider, helva satar; eve gelir, yan yatar . (İB: 800.25) (Terazi, kantar)
Yaş akıtmak: Ağlamak. (İP: 9680)	Kavidir başı akıtır yaşı . (İB: 81.9) (Baston, değnek)
Yaş dökmek: Ağlamak. (ÖAA: 8607)	Aşağı inerken tıkr tıkr gülen, yukarı çıkarken şıpır şıpır yaş döken . (İB: 74.8/b) (Bakraç, kova)
Yerden yere vurmak: Birine türlü yönlerden saldırarak onu çok aşağılayıcı bir duruma düşürmek. (İP: 9792)	Karanlık yerden kadı gelir, beş halayık karşı varır; aldım ele, vurdum yere , Allah belâsını vere! (İB: 749.5) (Sümük)
Yola düşmek: Bir yere gitmek üzere yola çıkmak. (İP: 9899)	Aşdı yola gaşdı yola, iki kardeş düşdü yola ; biri gider biri gelir. (İB: 56.5) (Ayak)
	Aştı yola, kaçtı yola; iki kardeş düştü yola , biri gider biri gelir. (İB: 57.15) (Ayakkabı, kundura)
Yola gitmek: Yolculuğa çıkmak, seyahate çıkmak. (İP: 9905)	İki dilber yola gider , birbirine nispet eder; aman yolcu kuzum yolcu, ben mi güzel, o mu güzel? Ben bir yolcuym, dar defter süzerim, ikinizi can û yürekten severim, sen de güzel, o da güzel. (İB: 907) (Kiraz, vişne)
Yol almak: Yolda ilerlemek. (ÖAA: 8737)	İki sopam var kalın, dayanarak yol alır ; sıkıca basmak şarttır, her yere gidip kalır. (İB: 56.4) (Ayak)
	İki sopam var kalın, dayanarak yol alır ; sıkıca basmak şarttır, her yere girip kalır (İB: 66.2) (Bacaklar)
	Bağlayınca yol alır , çözülünce yolda kalır. (İB: 170.12/b) (Çarık)
	Ağır giden yol alır , yükü üstünde bol alır. (İB: 235.5) (Deve)
	Ben varmadan o varır, her şeyden çok yol alır . (İB: 719.4) (Ses)
	Dakikada on iki günlük yol alır . (İB: 825.6) (Uçak)
Yüreğini açmak: Kalbini açmak, derdini dökmek, içini dökmek, senli benli konuşmak ve davranmak. (İP: 10060)	Emek versen gülü gülşen, yürek açan hoş olur zevkü safası. (İB: 71.1) (Bahçe)
Yüreği yanmak: Büyük bir felakete uğramak. (ÖAA: 8844/1)	Ay bacaya yan düştü, yüreğim yandı dutuştı ; bir ağaçta beş elma, ikisine gün düştü. (İB: 625.10) (Namaz)
Yüzünü ağartmak: Beğenilir iş yapmak, iş ve davranışlarıyla yakınlarının övünmesine sebep olmak. (TDK)	Sarıdır özü, ağardır yüzü . (İB: 21.12/a) (Altın)

Yüzü gülmek: Neşelenmek, sevindirici bir duruma kavuşmak. (ÖAA: 8876)	Sarıdır özü, güldürür yüzü . (İB: 21.12) (Altın)
Yüzü olmamak: Ona karşı kusurlu olduğundan ya da daha önce kendisinden çok şey istemiş olduğundan artık bir şey isteyecek durumda olmamak. Krş. “Yüzü yok” (ÖAA: 8910/2)	Yerden kalkar, izi olmaz; arkaya bakmaya yüzü olmaz (İB: 141.17) (Cenaze, ölü)

2.1.1. Bilmecelerdeki Deyimlerin Değerlendirilmesi

Çalışmamızda İlhan BAŞGÖZ (İB)’ün Türk Halkının Bilmeceleri adlı eserinde geçen deyimleri tespit ettik. Daha sonra tespit ettiğimiz deyimleri Ömer Asım AKSOY (ÖAA), İsmail PARLATIR (İP) ve Türk Dil Kurumu (TDK)’nun Deyimler Sözlüğünde bulunup bulunmadığını teyit ettik. Deyimleri tablo hâlinde işledik. Tablonun ilk sütununda deyim geçtiği sözlük, deyim numarası ve anlamı; ikinci sütununda deyim geçtiği bilmece, bilmecenin numarası ile cevabı gösterilmiş ve deyim her iki sütunda koyu harflerle belirtilmiş ancak deyimlerin aldığı ekler normal yazılmıştır. Aynı deyim geçtiği bilmeceler –fark edilmesi için- art arda verilmiştir.

Şu deyimlere tarafımızdan yardımcı eylem getirilmiştir. Diğer yay ayraçlarla karışmaması için eğik çizgiyle belirtilmiştir: **Aklı başında (/ol-)**, **başına buyruk (/ol-)**, **beş para (/etmez)**, **kırk para (/etmez)**, **ölüm döşeginde (/ol-)**, **sere serpe (/gez-)**, **tatsız tuzsuz (/ol-)**, **yüreği yaralı (/ol-)**. Bu nedenle söz konusu deyimler yapı bakımından değerlendirildiğinde fiil almış hâlleriyle değerlendirilmiştir.

Deyim sözlüklerinde birden fazla anlamı verilmiş olan deyim bilmecede geçen anlamı deyim karşısında (.../1) ayraç içinde verildi.

Bazı deyimlerin birden çok bilmecede geçtiği görülmektedir. Sık kullanılan deyimler şunlardır: **gece gündüz deme**⁻⁷ (**geceyi gündüze kat-**), **ağız var dili yok**⁸, **al kanlara boya**⁻⁹, **beş para etme**⁻¹⁰, **göbek at**⁻¹¹, **yol al**⁻¹² ve **Allah’ın hikmeti**¹³, **keyfi gel**⁻¹⁴

2.2. Türk Halk Bilmecelerinde Deyimleri Çağrıştıran¹⁵ Yapılar (DÇY)

⁷ İB: 53.5, 225.4, 232.7, 290.5/f, 332.28/a, 346.4 b, 355.5, 692.4, 715.24, 817.12, 1035/1.

⁸ İB: 7.2, 76.6, 77, 206.3, 234.2, 541.4/c, 598.17/e, 734.10, 770.2.

⁹ İB: 626.10/b, 459.1, 515.7, 519.4, 662, 754.7, 775.1, 818.3, 859.6.

¹⁰ İB: 135.2, 195.3/c, 372.1/a, 448.28, 519.11/c, 568.48, 619.12, 851.9/a.

¹¹ İB: 152.3, 541.1/h, 569, 653.1, 754.8, 764.4, 846.

¹² İB: 66.2, 56.4, 170.12/b, 235.5, 719.4, 825.6, 235.5.

¹³ İB: 83.5, 282.6, 352.6, 447.5, 566.17/e, 735.19.

¹⁴ İB: 636.4, 675, 681.14, 733.8, 742.4, 775.2/b.

¹⁵ Çağrıştırmak: 1. Bir çağrışıma yol açmak. 2. Akla getirmek, hatırlatmak, andırmak. 3. Benzetmek, andırmak. (Türkçe Sözlük: 382)

Deyimler Sözlüğü: Ömer Asım AKSOY (ÖAA), İsmail PARLATIR (İP), Türk Dil Kurumu (TDK)	Türk Halkının Bilmeceleri: İlhan BAŞGÖZ (İB)
Acı söylemek: Canı acıtacak bir davranışa karşı gerçeği olduğu gibi söylemek, gerçeği dile getirmek. (İP: 46 ¹⁶)	Alı renktir, alı renk, ne Urum'dur ne Frenk; acı dilli, acı sözlü , bin bıyıklı bir Frenk. (İB: 735.13) (Soğan)
Aç bırakmak: Ceza olsun diye yiyecek vermemek, doymasına engel olmak. (İP: 56/1 ¹⁷)	Dam ardına sac koydum, geleni geçeni aç koydum . (İB: 645.12) (Oruç, ramazan)
Afakanlar basmak / Hafakanlar basmak: Çok sıkılıp bunalmak. (ÖAA: 2768 ¹⁸)	Afakanım kalktı , şuranım kalktı; balaban bakışlı, keklik sekişli, narı, turuncu, kızların genci, dişleri inci, Mısır pirinci, ada karpuzu, dere kaymağı, türlü çiçekler içerisinde yatan Aforoz kadını. (İB: 704.3) (Salyangoz)
Ağzından bal damlamak / akmak: Çok tatlı konuşmak. (TDK ¹⁹)	Şıkı şıkı taşlar, şık iki başlar; efendim bir mendil göndermiş, yıkadım bahçeye serdim, bahçede bal ağzına damlar ; ak kuş ağzını açtı, kara kuş geldi geçti. (İB: 214.6) (Çulha tezgahı)
Ağzını kapamak / kilitlemek: Susmak, bir şey söylemek istememek. (İP: 340)	Ağzını burnunu devşirdim , karlı dağı aşırdım. (İB: 598.9) (Mektup, telgraf)
Ağzı sulanmak: İmrenmek. Ağzının suyu akmak. (ÖAA: 2920)	İstanbul'dan Yafa'ya uzattım elimi, o kâfir sulandırdı dilimi . (İB: 683.10) (Portakal)
Ağzı var, dili yok: Çok az konuşur sessiz, kimseye karşılık vermez. (ÖAA: 2923)	Ağzı var, dişi yok . (İB: 401.5) (İbrik, güğüm)
Aklı başında (/olmak): Davranışları akıllıca olan. (ÖAA: 2979/1)	Bir acaip nesne gördüm, dört ayaklı canı yok, günde bin hançer vursan kanı yok, bunu bilen aklı tamam noksanı yok . (İB: 334.5 a) (Gergef, kasnak)
Aklı başından gitmek: Çok sevinçten ya da çok korkudan ne yapacağını şaşırmak. (ÖAA: 2981/2)	Benim bir oğlum var, kan işer; kanı damdan aşar, görenin aklı şaşar . (İB: 386.3) (Hırsız)

¹⁶ İP: Deyimler kitabında geçen deyimnin numarasını gösterir.

¹⁷ Deyimin anlamını veren maddeyi gösterir. Tek anlamı olanların maddesi belirtilmedi.

¹⁸ AAÖ: Deyimler kitabında geçen deyimnin numarasını gösterir.

¹⁹ TDK: Türk Dil Kurumunun "sozluk.gov.tr" adresinden alınmıştır.

Aklı başında olmamak: Bilinçsizce hareket etmek, iyi düşünebilir durumda olmamak. (İP: 472)	Bir acaip nesne gördüm, âlem içre şanı var. Ne canlıdır ne cansızdır ne de cesetde kanı var. Hak yoluna çekilen kervanı var. Ol zamanı bellidir. Ne ahlı var ne fikri. Sanmayın ki delidir. Aslında keramet yoh. İçerisi doludur. Durmayıp hama çabalar, ne güzel seyranı var. (İB: 692.16) (Saat)
Aklı gitmek: Çok beğenmek, bayılmak. (ÖAA: 2990)	Bacadan yumak düştü, nenemin aklı geçti. (İB: 827.3) (Uyku)
Allah'ın hikmeti: Sebebi bilinmeyen ve anlaşılmayan şey. (İP: 696)	Dağda dana böğürür, iner ovada durur; Hakk'ın hikmetine bak, boynuzundan doğurur. (İB: 185.17/a) (Çıkrık, çark)
	Allah'ın işi, karnında dişi. (İB: 423.12) (Kabak)
	Çayır mıdır, çimen midir ol ciğerler paresi, kadife midir, keman mıdır etrafının lalesi, bahtiyar bir çeşme yaratmış, taşı yoktur suyu var; bak şu Hakk'ın hikmetine başı yoktur, saçı var. (İB: 565.2) (Kürk)
Ayakta kalmak: Bir yerde veya toplantıda oturacak yer bulamamak. (İP: 1300/1)	Küfü mefun mef olunca dirilir, adam olur, galhıp ayak üzre durunca sarılır, seyran olur; piştavı almış eline, gaytanı asma durur; tacını örmüş başına, ayaküstü tikilir. (İB: 610.25) (Mısır, arı)
Bacak kadar boyu var, türlü türlü huyu var: Daha pek küçük ama değişik değişik huyu ve alışkanlıkları var. (İP: 1394)	Alçacık boyu var, türlü türlü huyu var; ağzına kulağına bakmaz, meşinden donu var. (İB: 498.19) (Kestane)
Başı belâya girmek / uğramak: Sıkıntı verici ve üzücü verici bir durumla karşılaşmak, başı belâda olmak. (İP: 1538)	Başı belalı, etrafı karalı. (İB: 294) (Erciyes)
Belâya çatmak / uğramak: Beklenmedik kötü bir durum veya olay ile karşılaşmak. (İP:1748)	Nerden geliyorsun? Zirzop Kalesi'nden. Üstün neden yaş? Denizden geçtim. Çok derin miydi? Kıyısından dolaştım. Üstüne ne beyaz? Değirmenden geçtim. Çok kalabalık mıydı? Çakırdağı işittim. Akşam nerede idin? Bey konağında. Ne yedin? Koç. Neresinden? Hiç. Nerede yattın? Minderde. Çok kaba mıydı? Kupkuru yerde? Üstüne ne örttüler? Perde. Sen uğrattın beni derde. (İB: 1096.2) (Gönül, rüya, yalan)
Beş para (/etmez): Hiç değeri yok. (ÖAA: 3829)	Ben giderim, o gider; on paralık iz eder. (İB: 81.1/c) (Baston, değnek)

Bildiğini okumak: Kimseye danışmadan tek başına hareket etmek. (İP: 1880)	Hezerem hezeram taş üstünde gezerem, herkes ne derse desin, ben bildiğimi yazaram . (İB: 584) (Mala, duvar)
Boş düşmek: Din nikâhına göre kadının kocasından boşanmış sayılmasını gerektiren bir durum meydana gelmek. (ÖAA: 4066)	Filidir fiştir, kayadır taşır; bunu bilmeyenin avradı boştur . (İB: 682.14) (Pilav)
Boyun eğmek / Baş eğmek: Güçlünün buruğuna girmeyi kabul etmek. (ÖAA: 4096)	Hökük mökük, boynu bükük . (İB: 740) (Söğüt)
Burnundan kıl aldirmamak: Kendisine asla en küçük bir söz söyletmemek, çok huysuzluk etmek. (İP: 2258)	Ağleliksin şaleliksin, gülgülümsün gül eleksin, acı dilli acı sözlü, burnu kılı bir herifsin . (İB: 735.13/f) (Soğan)
Bülbül kesilmek: Dili açılmak veya çözülmek, bir etki veya baskı altında hızla konuşmak. (İP: 2295)	Ol nedir ki daima üryandır, tacı başında acaip sultandır; can yok iken gıdası olur can, bülbül eder âdemi bazı zaman. (İB: 614.11) (Minare)
Can alacak yer / nokta: Bir şeyin en önemli yeri. Krş. “Zurnanın zırt dediği yer / can damarı.” (ÖAA: 4182)	Ağır harman, döner kırman; can alıcı , cebbar kılıcı, sivri tepe, süt gölü. (İB: 997) (Koyun, çoban, kurt, köpek, meme, bakraç)
Can derdine düşmek: Ölüm korkusuna kapılmak, canını kurtarma gayreti içine girmek. (İP: 2348)	Ele gider hızınan, yeddi bin yıldızınan; guyrugunda bengi var, can alıcıdan can guvalar . (İB: 332.18) (Gemi, kayık, vapur)
Can vermek: Güçlendirmek ya da yaşar duruma getirmek. (ÖAA: 4257/3)	Yürür gider, canı yok. Boğazlarsan kanı yok. Dünyaya can dağtır , kendinin hiç canı yok. (İB: 715.13) (Dere, çay, ırmak)
Çalgı çalmak: Bir müzik aletini seslendirmek. (İP: 2564)	Bir kuşum var kahverengi, kahvelerde çalar çengi ; dur kuşum yaz gelsin, kuşumun keyfi gelsin. (İB: 675) (Perde)
	Sivri başlı bir dede, şeytana uyar her gece; evlerde çalar çengi , insanı eder bengi, yoktur dedemin dengi. (İB: 681.8) (Pire)
	Bir kuşum var firengi, çardakta çalar çengi , ben o kuşun derdinden hem sarhoşum hem bengi; ağaçlar yeşillendi, çayırılar çimenlendi, herkesten buse aldım, yüreğim tazelendi. (İB: 733.1) (Sivrisinek)

	Bir kuşum var kahverengi, kahvelerde çalar çengi , dur kuşumun (metinde: kuşum) keyfi gelsin, hanımlardan birer şeftali (alsın). (İB: 775.2/b) (Tahtakurusu)
Çöpten çelebi: Çok zayıf, güçsüz kişi. (ÖAA: 4470)	Boynu ip gibi, karnı çöp gibi . (İB: 234.1) (Testi)
	Karnı küp gibi, bacakları çöp gibi . (İB: 734.31/c) (Sivrisinek)
Dal budak salmak: Soy sop ya da dostluk yönünden genişleyip yayılmak. (ÖAA: 4506)	Kâbeye gider hacı, soğan sarımsaktan acı; dal verir budak vermez , bu da neyin ağacı? (İB: 338.2) (Geyik)
Damağına tat değmek: Yaptığı işten kazanç görmüş olmak. (ÖAA: 4515)	Zerre zerre dal olur, yeşil iken al olur; meyledince siyaha, lezzet verir damağa ; tutar isen yavaş tut, iki elin kan olur. (İB: 121.10) (Böğürtlen)
	Zerre zerre dal olur, yeşil iken al olur; meyledince siyaha lezzet verir damağa varma güzel yanına on parmağın kan olur; tutar isen yaş tut, iki elin kan olur. (İB: 268.13) (Dut)
	Zerre zerre zer olur, yeşil iken al olur; tat verir damağa parmakların kan olur. (İB: 268.13/n) (Dut)
	Zelle zelle zel olur, yeşil iken al olur; meyledince siyaha, lezzet verir damağa ; tutar isen yavaş tut, iki elin kan olur. (İB: 519.25) (Kiraz, vişne)
Denk düşmek: Uygun gelmek, yaraşmak. (İP: 2999)	Sivri başlı bir dede, şeytana uyar her gece; evlerde çalar çengi, insanı eder bengi, yoktur dedemin dengi . (İB: 681.8) (Pire)
	Sivri başlı bir dede, şeytana uyar her gece; her yerde çalar çengi, insanı eder bengi, yoktur dedemin dengi . (İB: 733.3) (Sivrisinek)
Derdi başından aşkın olmak: Aşırı derecede işleriyle uğraşır olmak, pek çok sorun ile didişmek. (İP: 3023)	Sabahtan gahtım gün doğdu, barmağımı derde boğdu , anası beşikte yatır, kızından oğlan doğdu. (İB: 555.12) (Kuşburnu)
Durup dinlenmeden: Sürekli olarak, arka arkaya. (ÖAA: 4837)	Bir acaip nesne gördüm, âlem içre şanı var. Ne canlıdır ne cansızdır ne de cesetde kanı var. Hak yoluna çekilen kervanı var. Ol zamanı bellidir. Ne ahlı var ne fikri. Sanmayın ki delidir. Aslında keramet yoh. İçerisi doludur. Durmayıp hama çabalar , ne güzel seyranı var. (İB: 692.16) (Saat)
Düşünüp taşınmak: Bir konuyu en ince ayrıntısına kadar inceleyip ona göre davranmak, iyice düşünmek. (İP: 3430)	İçi gızıl, dışı yeşil; lâleler, akıllılar akıl toker bulalar; akılsızlar düşünür dururlar . (İB: 459.8/f) (Karpuz)
Düzen vermek: Düzenlemek, dağımıklıktan kurtarmak. (İP: 3438/1)	Benim bir fitnem var, dünyaya nizam verir . (İB: 404.16/a) (İğne, dikiş iğnesi)

El etek (ayak) öpmek: Bir işi yaptırmak için şuna buna çok yalvarmak. Krş. “Eline ayağına düşmek.” (ÖAA: 5016)	Bir gelinim var, gelenin gidenin elini öper. (İB: 440.11) (Kapı)
	Bir kızım var, gelenin gidenin elini öper. (İB: 445) (Kapı tokmağı)
	Bir gelinim var, gelenin elini öper, gidenin elini öper. (İB: 446) (Kapı zinciri)
Elini kana bulamak: Birini yaralamak ya da öldürmek. (ÖAA: 5084)	Elim elim ebrişim, elimdedir gümüşüm. Makası getir biçeyim, arşın getir ölçeyim. Yedi derya ortasında sırça saray açayım. Sırça saray içinde hanım yengem yaraşır. Hanım yengem üstünde, çifte bülbül dolaşır. Sinesine hançer saplasam elim kana bulaşır. (İB: 774.4/a) (Tahtakurusu)
	Elim elim ibrişim, elden çıhdı bir guşum; guşların şahı geldi, guşların padişahı geldi; örken getir ölçeyim, yeddi deniz geçeyim; yeddi deniz üstüne köşgü seray gurayım; köşgü seray içine pullu minder goyayım; pullu minder üstüne nervüryastıh dayıyayım; nervür yasdıh üstüne ağa dayım gelir, ağa dayım yanına hanım yangem gelir, hanım yengem yanına altın beşşik gelir, altın beşşik üsdüne çifte bülbül dolaşır. El attım ki dutayım, biri gaşdı, birinin ganı elime bılaşdı. (İB: 924) (Pire)
El üstünde tutmak: Bir kimseye gerekli sevgi ve saygıyı göstermek. (İP: 3715)	Sarıdır safran gibi, karadır katran gibi, eller üstünde dolaşır, Şehzade Sultan gibi. (İB: 21.8/n) (Altın)
Etrafını almak: Çevresini kuşatmak. (ÖAA: 5230)	Beş paralık nişadır, dört tarafı kuşatır. (İB: 568.48) (Lamba, Çıra)
Feleğin çemberinden geçmek: Başından çok iş geçmiş, deneyimler edinmiş her işin altından kalkar. Krş. “Feleğin germ ü serdini görmüş.” (ÖAA: 5288)	Soğuklarda zardadır, cismi yoktur, nardadır. Felek boynunu eğmiş, dört kulağı yerededir. (İB: 734.22) (Sivrisinek)
Feleğini şaşırmaq: Beklenmedik bir durumla karşılaşmak, şaşkınlık içine düşmek. (İP: 3946)	Ben ne idim neydim, samur kürkü beydim; Allah beni şaşırttı, küllüklere düşürdü. (İB: 498.10/a) (Kestane)
Gezip tozmak: Şurada burada hayli gezmek. (ÖAA: 5425)	Burdan attım iğneyi, dolaşıp geldi dünyayı. (İB: 666.5) (Para)
	Bir kuşum var havayı, altıdır ayağı, ortası avret pazarı, arkası bedesten, öldüm bu sestem; her gün düğün her gün hamam her gün gezer eğlenir, haftada bir dinlenir. (İB: 332.28) (Gemi)
	Bir yanı sazlık (metinde: saçlık) samanlık, bir yanı tozluk dumanlık. Demirciler demir düğür linginen; boyacılar (metinde:

	bayacılar) boya boyar renginen; paşanın oğlu seyre çıkmış yüz bin revinginen. (İB: 469.15) (Bostan)
	Bağlarsam dünyayı dolaşır , çözersem yatar yerinde; kırk yıl kalsa ne açım der ne susuzum der. (İB: 170.12/f) (Çarık)
Göz göze gelmek: Bakışları karşılaşmak. (İP: 4353)	Göz göze bakar , her misafiri yanına çeker. (İB: 687.1) (Raf)
Gözle görülür elle tutulur hale gelmek: Çok açık bir biçimde görülmek, ortada olmak. (İP: 4367)	Gözle görülür, elle tutulmaz. (İB: 852.18) (Yıldız)
Gözü doymak / doymamak: Arzularını ve istediklerini yeterince elde eden veya edememek.(İP: 4432)	Kapkaradır özü, doymak bilmez gözü. (İB: 809.3) (Toprak)
Gözü yükseklerde olmak: Bulunduğu makam veya mevkiden çok üstün olan bir duruma yükselme amacı gütmek. (İP: 4507)	Gider gider izi yok, yukarıda gözü yok. (İB: 815.7/a) (Tren)
Gözyaşı dökmek: Ağlamak. (ÖAA: 5730)	Uzundur boyu, kertiktir başı; sürdükçe akar gözünün yaşı , altında vardır ince kumaşı, gidip geldikçe bitirir işi. (İB: 255.4/a) (Divit, kalem)
	Ol nedir ki vardır onun bir başı, fırsat buldukça dolaşır dağı taşı. Ol başın vardır dört kardeşi, dördü de bir yere akıtır gözyaşı. (İB: 412.1) (İnek memesı)
	Uzun uzun yollardan bir acaip kuş gelir, kırma badem dili var, ne söylerse hoş gelir, bir acaip lâf söyler, gözlerinden yaş gelir. (İB: 598.17/a) (Mektup, telgraf)
	Giyince altın külâhı başına durmaz akar gözünün yaşı. (İB: 619.2/a) (Mum)
Gülmekten kırılmak: Aşırı derecede gülmek. (İP: 4549)	Bizim evde dudu var, galıp gibi budu var; gel ki göresin, güle güle ölesin. (İB: 40) (Arılık)
	Goca karılar, eğrim büğrüm butları (metinde: bulutları) var; gel gidelim göresin, güle güle ölesin. (İB: 44.6) (Asma, Üzüm)
	Bir devem var müttен, sakalı var etten; şimdi gelir görürdünüz, güle güle ölürdünüz. (İB: 152.6) (Hindi)
	Bize bir karı geldi, bacaklarını diredi geldi; hele bize gelesin, güle güle ölesin. (İB: 185.8) (Çıkrık, çark)
	Bir oğlum var, sakalı var etten; şimdi gelir görürsün, güle güle ölürsün. (İB: 391.12) (Horoz)

	Gal gal gaz gelir, gaglıksı tez gelir; şimdi gelir görürsün, güle güle ölürsün. (İB: 429.1) (Kağrı)
	Bizde bir dudu var, eğri büğrü budu var; şimdi gelir, görürsünüz, güle güle ölürsünüz. (İB: 447.26) (Kaplumbağa)
	Bizim evde dudu var, eğri büğrü budu var; yazın gelsin görürsün, güle güle ölürsün. (İB: 548.13) (Kurbağa)
	Bizim evde veli var, tepesinde gülü var; şimdi gelir görürsün, güle güle ölürsün. (İB: 568.39/f) (Lamba, Çıra)
	Bizde bir kadı var, eğri büğrü budu var; hele bize gelesin, güle güle ölesin. (İB: 696.8) (Sacayak)
	Bizde bir kişi var, ensesinde dişi var; olsa da göresin, gülerekten ölesin. (İB: 856.2) (Yün tarağı)
Hasret çekmek: Özlem, ayrılık acısı çekmek. (İP: 4801)	Sanma üç beş kandırır, hasretiyle yandırır , uzaktan görenlerin ağzını sulandırır. (İB: 473.5) (Kayısı, zerdali)
Hayır (sevap) işlemek: Dince ve insanlıkçaövülecek toplum için yararlı bir iş yapmak. (ÖAA: 5985)	Üstünü çorap yaptım, içini kebab yaptım; kestim senede bir gün, büyük bir sevap yaptım. (İB: 534.5) (Koyun, kurban)
Haz duymak: Zevk almak, hoşlanmak. (İP: 4925)	Başı kalın beli ince, mübarek deliğine girince cümle beden haz eder . (İB: 463.4/ı) (Kaşık)
Her derde deva olmak: Birçok şeye çare olmak. (TDK)	İnişli yokuşlu, nefer dikişli, oğlansın, uşaksın, yumuşaksın, her derde dermansın . (İB: 748.7) (Sülük)
Hallihamur olmak: Birbirine karışmak (TDK)	Kıldır kıldır dervişler, dünden bize gelmişler; o kadar yuvarlanmışlar, hıncı hamur olmuşlar . (İB: 552.1) (Kurut)
Hiddetten kudurmak: Aşırı derece öfkelenmek, kızmak. (İP: 5044)	Her (metinde: hek) suyi görürse hiddetinden köpürür , bizi mermer döşeli bir fırına götürür. (İB 695.14) (Sabun)
Hoş görmek: Kusuru sorun yapmamak, anlayışla karşılamak. (ÖAA: 6085)	Dört köşedir, boş değil; kimse ondan hoş değil . (İB: 608.5) (Mezar, tabut)
Hoşuna gitmek: Bir kişi bir şeyden ya da bir kişiden hoşlanmak. (ÖAA: 6087)	Uzun uzun yollardan bir acaip kuş gelir; kırma badem dili var, ne söylerse hoş gelir ; bir acaip lâf söyler, gözlerinden yaş gelir. (İB: 598.17/a) (Mektup, telgraf)
Işık tutmak: Bir yeri ışıkla aydınlatmak. (İP: 5143/1)	Beyaz parmak bir tane, bize ışık veriyor ; öldü diye pervane kederinden eriyor. (İB: 619.13) (Mum)
İçi kan ağlamak / İçinden kan gitmek: Yüzünden belli etmeyerek çok acımak, çok üzüntü duymak. (ÖAA: 6148)	Kara kara durursun, bağrıma kan vurursun . (İB: 519.17) (Kiraz, vişne)

İçine ateş düşmek: Yüreği yanmak. (İP: 5202)	İki kardeş bir arada büyümüş, evi yanmış, dövülenler o imiş; bağrını ateşe verdim , meğer eslı su imiş. (İB: 431.12/d) (Kahve)
İzin vermek: İş yapmada serbest bırakmak. (İP: 5597/1)	Biz biz idik, biz idik, biz bir alay kız idik; kıran geldi kırıldık, bir astara sarıldık, destur verdi dirildik. (İB: 69.1) (Bağ)
Karnı zil çalmak: Çok acıkmak. (İP: 5944)	Karnı gur gur ediyor , kurbağa değil; ağzında zurnası var, zurnacı değil; başında tablası var, helvacı değil. (İB: 627.9/d) (Nargile)
Karış karış dolaşmak: Her tarafı gezerek tanımak. (İP: 5954)	Dağı taşı dolanır , para gader izi var. (İB: 61.8/y) (Baston, değnek)
	Fırl fırl fır çanak, fırldasın bu çanak; dağı taşı dolaşsın , kırılmasın bu çanak. (İB: 344.2) (Gölge)
	Bir küçücük mil taşı, dolaşır dağı taşı . (İB: 348.11) (Göz)
	Ol nedir ki vardır onun başı, fırsat buldukça dolaşır dağı taşı ; ol başın vardır dört kardeşi, dördü de bir yere akıtır gözyaşı. (İB: 412.1) (İnek memesi)
	İki değnek yaptırdım, birbirine çattırdım; dağı taşı aşarım , bu işime şaşarım. (İB: 514.2) (Kızak)
Kavgaya girmek / tutuşmak: Dövüşmeye başlamak, mücadele için kolları sıvamak. (İP: 5993)	Bugün ben bir nesne ²⁰ gördüm, dört ayağı üstünde durur; dört ayağı, bir boğuzu narı gavgaya durur . (İB: 734.26/a) (Sivrisinek)
Keder çekmek: Acı duymak, ıstırap çekmek. (İP: 6034)	Beyaz parmak bir tane, bize ışık veriyor; öldü diye pervane kederinden eriyor . (İB: 619.13) (Mum)
Keyfi gelmek: Neşelenmek. (ÖAA: 6741)	Koca babam geliyor, sıtma tutmuş, ölüyor; kendine derman korsak canı yerine geliyor . (İB: 568.50) (Lamba, çıra)
Kıran girmek: İnsanlar ya da hayvanlar arasına öldürücü bir hastalık yayılmak. (ÖAA: 6770/1)	Biz biz idik, otuz iki kız idik. Kıran geldi kırıldık, hekim geldi dirildik. (İB: 130.5) (Buz)
	Biz biz idik biz idik, otuz iki kız idik; kıran geldi kırıldık bir tahtaya dizildik (İB: 253.6/f) (Dişler)
	Biz biz idik, biz idik, biz bir alay kız idik; kıran geldi kırıldık, bir astara sarıldık, destur verdi dirildik (İB: 69.1) (Bağ)
	Biz biz idik, biz idik, bir tahtaya dizildik, kıran geldi , kıramadı; bıçak geldi, hiç kalmadı. (İB: 566.4) (Lahana)
	Biz biz idik, kırk kız idik; kıran geldi kırıldık, beyaz çarşafa dizildik. (İB: 711.9) (Sarımsak)
	Hey biz idik biz idik, bir dam dolusu kız idik; kıran geldi , kırıldık; hekim geldi, dirildik. (İB: 731.4) (Sinek)

²⁰ İB: mesne

	Hey b������ b������ bir adam dolu kız idik; kıran (metinde: kıral) geldi , kırıldık; hekim geldi, dirildik. (��B: 733.4) (Sivrisinek)
Kırk�� çıkmak : Lo��usanın doğurması üzerinden kırk gün geçmek. (��AA: 6779)	Hay mezere mezere mefte girer mezere, anası gırh içinde oğlu gider bazara. (��B: 423.2) (Kabak)
Kismet�� ayağına kadar gelmek : Güzel bir şey, zahmet çekmeden onun emrinde olmak. (��AA: 6797)	Bir kuşum var kahverengi, kahvelerde eder ��engi; dur kuşum yaz gelsin, kismet��n ağzına gelsin . (��B: 681.14/k) (Pire)
Kıyameti koparmak : Kızarak bağırıp ��a��ırmak, feryat etmek, kargaşaya yol açmak. (��P: 6276)	Set set ayaklı, setren bıyıklı; bülbül ��t�����, kıyamet kopu��lu . (��B: 391.19) (Horoz)
Korkuya kesmek : Korkmak. (��P: 6396)	Sarıca oğlan sarkıp durur, d����e��im diye korkup durur . (��B: 683.20) (Portakal)
Kulağını bükmek : Yapacağı işte dikkatli davranması i��in uyarıda bulunmak. (��AA: 6927)	Uzun uzun urganlar ucu benim elimde, saksaa��anlar uçuşur sa��ı benim elimde; bir ağacı yarmı��lar, içine nağmeler koymuşlar; dönmüş yalan söylemiş, kulağını burmu��lar . (��B: 70.1/a) (Ba��lama, ud, mandolin, kemençe, keman)
Lezzet almak : Hoşlanmak, i��i ısınmak. (��P: 6754)	Sakız kadar eti var, dünya kadar lezzeti var . (��B: 719.3) (Serçe)
Mat etmek : Bir tartışma sonunda karşısındakini cevap veremez duruma düşürmek. (��P: 6857/2)	Galalar galalar galalarda urah urah balalar, ahıllılar ahıl t��ke bulalar, ahılsızlar mat olalar kalalar . (��B: 459.8/d) (Karpuz)
Nispet vermek / yapmak : Karşısındakini kızdırmak için ona gösteriş yapmak. (��P: 7219)	��ki dilber yola gider, birbirine nispet eder ; aman yolcu kuzum yolcu, ben mi güzel, o mu güzel? Ben bir yolcuyum, dar defter s��zerim, ikinizi can �� yürekten severim, sen de güzel, o da güzel. (��B: 907) (Kiraz, vişne)
Oca��ını söndürmek : Ailenin dağılmasına sebep olmak, çoluk çocuğunu yok etmek. (��P: 7272)	Keçi bacağı yıkar ocağı . (��B: 728.6) (Silah, tabanca)
Omuz vermek : Omuzuyla dayanmak. (��P: 7324/1)	Dağdan gelir da�� gibi, omuz vurdum kav gibi. (��B: 222.2/f) (Davul)
Pervane kesilmek : Her istenileni yapmak için her yana dört dönmek. (��P: 7725/2)	Ortası yanar, yanları gaynar, ganadından gan damlar; canlılar oturur, cansızlar pervane döner . (��B: 966) (Semaver, demlik)
Sabrı taşımak / tükenmek : Artık sabredemez olmak. (��AA: 7690)	Uzun uzun abalar ak sakallı babalar sabrı gider duramaz (��B: 232.7/e) (Deniz, dalga, g��l)

Sakalım yok ki sözüm dinlensin: Ancak yaşlı kimselerin söz ve öğütleri dinleniyor. (İP: 7994)	Sakalı var, sözü geçmez, pek uzağı gözü seçmez; kara nohut eker gider, taştan taş seker gider; akça suyu içerler, şeytan deyip geçerler. (İB: 481.9) (Keçi)
Sarhoş etmek: Alkol veya keyif verici maddeyle sarhoş olmasına yol açmak. (TDK)	Şair bana gelin demiş, mahsulumdan çoklar yemiş; manzaram hup, mahsulm çok; çok içenler sarhoş olur . (İB: 904/a) (Üzüm, şarap)
Ses sada (ses) çıkmamak: Haber ya da tepki gelmemek (Birinden ya da bir yerden). (ÖAA: 7822)	Sesi yok sadası yok, nazı yok edası yok; yemek yer de su içmez, ağzı var dili yok. (İB: 76.6) (Balık) Asarlar onu kuş gibi, döner sada verir o derviş gibi. (İB: 541.2/c) (Körük)
Sıkıntıya gelememek: Sıkıntı verici bir iş yapamamak, sıkıcı işler yapama yeteneği bulunmamak. (ÖAA: 7847)	Hay melemez melemez heç ataşa gelemez . (İB: 834.3/k) (Yağ, tereyağı)
Söz geçirmek: Sözüünü tutturmak, dinletmek. (İP: 8418)	Öttürür boruyu, kıvrın koruyu. (İB: 728.29) (Silah, tabanca)
Söz vermek: Yapacağını kesin olarak söylemek. (ÖAA: 7980/1)	Bir karıştan artık, başcağızı kertik; alt yanında kozu var, hanımlara sözü var . (İB: 402.6) (İğ, Teşik)
Suret almak / çekmek: Kopyasını çıkarmak. (ÖAA: 8017)	Bilmece bildirmece suret yapar gündür gece. (İB: 59.9/ı) (Ayakkabı, kundura)
Su yürümek: İlkbahara doğru ağaçlar tomurcuklanmaya başlamak. (İP: 8526)	Çitim çitim çitidi, çitimededen bitidi, güğem suya yürüdü , göğce boncuk bürüdü. (İB: 494) (Kendir)
Şaha kalkmak: At ön ayaklarını yerden kesip arka ayakları üstünde durmak şahlanmak. (İP: 8607/1)	Aha geldi, maha geldi, dört ayaklı şaha geldi , bohçalı Fatma geldi, şilteli Haçce, sümüklü Ayşe geldi. (İB: 988.1/c) (Günlük hayat: yemek)
Şan vermek: Ün salmak, meşhur olmak. (İP: 8629)	Bir acaip nesne gördüm, âlem içre şanı var . Ne canlıdır ne cansızdır ne de cesetde kanı var. Hak yoluna çekilen kervanı var. Ol zamanı bellidir. Ne ahlı var ne fikri. Sanmayın ki delidir. Aslında keramet yoh. İçerisi doludur. Durmayıp hama çabalar, ne güzel seyranı var. (İB: 692.16) (Saat)
Şevke getirmek: Coşturmak, isteğini arttırmak. (İP: 8666)	Şevk verir , şimşek çakır. Kılıç, pıçak kesmediğin bir vuruşta iki biçer. (İB: 291.1) (Elmas)
Tadına bakmak: Ağzına alıp tadını denemek, test etmek. (İP: 8836)	Metel metel met atar; dil atar, damak tutar . (İB: 25.3) (Anahtar, kilit) Metel metel mengi çatal; dil atar, damak tutar . (İB: 124.1) (Bukağı)

	Metel metel dil atar, damak tutar. (İB: 214.12) (Çulha tezgahı, tezgah)
	Metal metal mavru metal; dil atar, damak tutar. (İB: 270.2) (Düdük)
	Masal masal martadır, dil ohur, damah atar; Sivil oğlu Süleyman goltuğundan nağara atar. (İB: 321.2) (Gayda)
	Dil atar, damak tutar. (İB: 331.3) (Gem)
	Metel metel mali metel; dil atar, damak tutar. (İB: 463.16) (Kaşık)
	Metal metal mavu metal; dil atar, damak tutar. (İB: 467.4) (Kaval)
	Metel metel gani metel; dil atar, damak tutar. (İB: 518.11) (Kilit)
	Metel metel mali metel, dil vurur, damak atar; bir karı pazara oturmuş, bakla satar, “Baklanın kilosu kaç?” deyinde celerir, yüzüme bakar. (İB: 548.14) (Kurbağa)
	Dil oynar, damak tutar. (İB: 582.8/g) (Makas, Sındı)
	Dil atar, damak tutar. (İB: 685/a) (Puğut, nohut)
	Dil atar, damak tutar. (İB: 719.2) (Serçe)
Tadına doyum olmamak: Doyulamayacak kadar çok lezzetli olmak. (ÖAA: 8140)	Sayısı sayılmaz, tadına doyulmaz. (İB: 32) (Afyon, haşhaş)
Tadını almak: Bir şeyin ne tatta olduğunu anlamak. (ÖAA: 8144/2)	Beyazdır kara benzer, üfledikçe zara benzer; erkekler bilir adını, kadınlar bilir tadını. (İB: 700.2) (Sakız)
Tadı tuzu yok / Tatsız tuzsuz: Çok tatsız. (ÖAA: 8148)	İdris gider izi yok, dürüst gider düzü yok; İdris çörek atmış, tadı var, tuzu yok. (İB: 39.15) (Arı)
Tokat yemek: Tokat atılmak, dayak yemek. (İP: 9064/1)	Emmin oğlu İsmail şaplah yemeğe pek mail, demirdendir kulağı, deridendir köyneği. (İB: 791.5/ı) (Tef)
Uygun düşmek: Uyum sağlamak, yakışmak, yaraşmak. (İP: 9233)	Hak teâla çün yarattı beş yemiş, beşi dahi birbirine uymamış; gün yüzünü görmüş üçü anların, ikisi hem gün yüzü görmemiş. (İB: 625.9/o) (Namaz)
Vakti gelmek: Eceli gelmek, ölüm saati gelip çatmak. (İP: 9399/2)	Sıra sıra dervişler Tanrı’nın yoluna girmişler; sabredip beklemişler, vakit tamam ermişler. (İB: 83.12/c) (Başak, buğday)
Velvele kopmak: Aniden bir gürültü çıkmak, feryat figan yükselmek. (İP: 9429)	Ahi geldi vahi geldi, dört ayaklı kâhi geldi, bohceli kahbe geldi, saçaklı besleme geldi, Mısır’ın sultanı geldi, İzmir’in siyahı geldi,

	bir gulgule koptu , Yemen padişahı geldi fethetti. (İB: 988.1/n) (Günlük hayat: yemek)
Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli: Bu işi yaparsan ne âlâ, yapmazsan burada kalamazsın. (ÖAA: 8505)	Sarıdır safran gibi, okunur Kur'an gibi; ya bunu bileceksin ya bu diyardan gideceksin. (İB: 21.8/k) (Altın)
	Yedi delikli tokmak, bunu bilmeyen ahmak; ya bunu bileceksin ya burdan gideceksin. (İB: 82.1/b) (Baş, kafa)
	Yastı yastı yaprağı, Hazreti Ali toprağı; ya bunu bilirsın ya bu gece ölürsün. (İB: 225.7/a) (Değirmen)
	Karnı var, barsakları yok; ağzı var, burnu yok; ya bunu bilmeli ya on para vormeli (İB: 234.2/a) (Testi)
	Alası kaplan alası, yelesi kızlar velesi; bunu bilen bilesi, bilmeyen otuz iki gız veresi. (İB: 487.23) (Kedi)
	Erguvan yaprağı hazret toprağı, ya bunu bileceksin ya bu gece öleceksin. (İB: 501.10) (Kına)
	İğne gelin iğnesi, küçük gelinin düğmesi; bunu bilen bilesi, bilmeyen bir köy veresi. (İB: 519.11/e) (Kiraz, vişne)
	Yetmiş bin dedem iğnesi, ya bilesi ya ölesi. (İB: 522.3) (Kirpi)
	Kat kat döşek bunu bilmeyen eşek, ya bunu bileceksin ya bu gece öleceksin. (İB: 524.7/a) (Kitap; Mevlüt, Mevlüt kitabı)
	Sarıdır safran gibi, okunur Kuran gibi; ya bunu bileceksin ya bu gece öleceksin. (İB: 527) (Kolye)
	Eğmeli ügmeli başı gümüş düğmeli; ya bunu bilmeli ya bu gece ölmeli. (İB: 532.2) (Kotan)
	Kat kat ekmek, katı beyaz ekmek; ya bunu bilmeli ya bu gece ölmeli. (İB: 547.8/b) (Kuran, mushaf)
	Kat katıdır kat katı, ya bunu bileceksin ya bu gece öleceksin. (İB: 566.17/e) (Lahana)
	Yazılı mezar, dünyayı gezer; ya bunu bileceksin ya bu gece öleceksin. (İB: 598.15/a) (Mektup, telgraf)
	Sarıdır sancağı, üç yüzdür enceği; ya bunu bileceksin ya bu gece öleceksin. (İB: 610.11/c) (Mısır, darı)
	Finı finı fincan, içi dolu mercan; ya bunu bilmeli ya çatlayıp ölmeli. (İB: 626.20) (Nar)
	İlim ilim ilmeli, ilim kızın düğmesi; ya bunu bilmeli ya cuma günü ölmeli. (İB: 628) (Nazarlık)
	Fili fili filmeli, filimin ucu düğmeli; ya bunu bilmeli ya bu gece ölmeli. (İB: 634.3) (Nohut)

	Eğmeli üğmeli başı gümüş düğmeli, ya bunu bilmeli ya bu gece ölmeli. (İB: 693.2) (Saban)
	Kat katıdır kat katı, bu Allah'ın hikmeti; ya bunu bilirsin bu gece ölürsün. (İB: 735.19) (Soğan)
	Elikli ülüklü otuz iki delikli, ya bunu bilirsin ya bu gece ölürsün. (İB: 757.3) (Süzgeç)
	Ayaklı fil, ortasında dil; bunu bilersen bil, bilmezsen tımarhaneye gir! (İB: 800.15/b) (Terazi)
	Karşıdan gelir hız ile yedi bin yıldız ile ya bunu bileceksin ya bu gece öleceksin. (İB: 815.2/b) (Tren)
	İlim ilim ilmeli, ilim kadın düğmeli; bunu bilen bilmeli, bilmeyen şar vermeli. (İB: 830) (Üzerlik, yüzerlik)
	İlim ilim ilmeli, ilim kurşun düğmeli; bunu bilen bilmeli, bilmeyen ölmeli. (İB: 6.1) (Afyon, haşhaş)
	Değirmen deresi, köy kahyası; bilen bileşi, bilmeyen otuz iki şar veresi. (İB: 135.3) (Camız, manda)
	İlim ilim ilmesi, ilim kadın düğmesi; bunu bilen bileşi, bilmeyen otuz köy veresi. (İB: 194.2) (Çiğdem)
	İlim ilim ilmesi, ilim hatun düğmesi; bunu bilen bileşi, bilmeyen on iki köy veresi. (İB: 201.4) (Çitlenbik, menengiç)
Yandım, Allah çağırmak: Birinin çok rahatsız vermesinden ya da bir işten çok sıkılarak imdat isteyecek duruma gelmek. (ÖAA: 8562)	Yandım, Allah'ım yandım! Dört kitaba inandım. Deryada bir gül bitmiş, bağırır: "Susuz yandım!" (İB: 332.12) (Gemi, vapur)
Yaş dökmek: Ağlamak. (ÖAA: 8607)	Dağ başında bir koca karı, ağlar ağlar da yaşı dinmez. (İB: 159.5) (Çam ağacı)
Yerden yere vurmak: Birine türlü yönlerden saldırarak onu çok aşağılayıcı bir duruma düşürmek. (İP: 9792)	Aldım ele, çaldım yere, Allah belâsını vere! (İB: 749.5/ö) (Sümük)
Yola çıkmak: Bir yere gitmek üzere bulunduğu yerden ayrılmak. (ÖAA: 8732)	Dört kardeş yol sıra gider, dördü de birbirinin izinden gider. (İB: 33.3) (Tekerek)
	Altı manda, yüz keçi tapır tapır yolda gider. (İB: 57.6/s) (Ayakkabı, kundura)
	Karınca kaderince yola gider ince ince. (İB: 248.1) (Dikiş makinesi)

	Ol nedir ki iki dilber çıkageldi nâgihan, birinin bağı ot dolu, çıkar tepesinden duman, birinin bağı su dolu, çıkar gözünden şadırvan; bu şey Yemen'den gelmiştir armağan. Ne duruyorsun, çabuk olun yola revan . (İB: 979) (Buhurdan, gülâbdan)
Yol gİtmek: Yolda ilerlemek. (TDK)	Helindedir helinde etekleri belinde, gece gündüz yol çeker , yerindedir yerinde. (İB: 715.3) (Dere, çay, ırmak)
Yuları takmak: Birini kendine bağlayarak sözünden çıkmayacak duruma getirmek, buyruğu altına almak. (İP: 9981)	Gittim çıktım kır tepeye, yular vurdum kır sıpaya. (İB: 170.1/a) (Çarık) Dağdan gelir hey, taştan gelir hey, kudurmuş aslan gelir, ard ayağını aldırılmaz, başına yular saldırmaz . (İB: 715.31/k) (Dere, çay, ırmak)
Yumruk göstermek: Birine, gözdağı vermek. (İP: 9987)	Yere vurdum yumruğumu , Allah'ın buyruğu otduz hogga gövdesi altı hogga guyrugu. (İB: 645.17) (Oruç, ramazan)
Yüreğini serinletmek: İçini ferah tutmak. (İP: 10071)	Bir kuşum var firengi, çardakta çalar çengi, ben o kuşun derdinden hem sarhoşum hem bengi; ağaçlar yeşillendi, çayırlar çimenlendi, herkesten buse aldım, yüreğim tazelendi . (İB: 733.1) (Sivrisinek)
Yüreği titremek: İnci bir duygu hissetmek, endişe ve korku duymak. (İP: 10078)	Dağ ardında fireği, tıp tıp eder yüreği . (İB: 386.1/a) (Hırsız) Altından vurdum direği, güm güm eder yüreği . (İB: 734.6) (Soba)
Yüreği yanmak: Pek çok acımak. (ÖAA: 8844/2)	Gittim baktım evde ağlar, sordum niçin yürek dağlar , hiç ipliksiz adam bağlar. (İB: 633.2/b) (Nikâh)
Yüreği yaralı (/olmak): Acısı geçmemiş büyük bir üzüntüsü bulunan. (ÖAA: 8845)	Karadır orman değil, deryadır dalga değil; yüreğinde yara var , doktor der verem değil. (İB: 346.3) (Gönül, kalb)
Yüz sürmek: Büyük sevgi saygı duyulan birinin katına çıkarken eşiğine, ayağına... doğru eğilmek. (ÖAA: 8868)	Üç birâderler kevakip zadeler biri havada gezer biri hâki paya yüz sürer . (İB: 140.2/g) (Cemre) Nazeninin naz gösterir, nazıma niyaz gösterir, hâki pâyine yüz sürse tığ ile teber gösterir. (İB: 352.11) (Gül)
Yüzü gülmek: Neşelenmek, sevinmek, sevindirici bir duruma kavuşmak. (ÖAA: 8876)	Bilmece bildirmece resim yapar gündüz gece; duvara asılır, her gün ona bakılır; yapar resim bakınca, siler çabuk kaçınca hatta gülsen ona sen, o da gülüverir sana . (İB: 59.9/i) (Ayna)
Yüzüne kan gelmek: Benzinin solgunluğu geçip rengi, sağlığı yerine gelmek. (ÖAA: 8895)	Baş kalın, beli ince avurduma koyunca can gelir vücuduma. (İB: 463.4 c) (Kaşık)

Yüzü olmamak: Kusurlu olmak, bir şey isteyecek durumda olmamak. Krş. “Yüzü yok.” (ÖAA: 8910/2)	Masal masal matladı, iki sıçan atladı, kurbağa kanatlandı; gelin çıktı çardağa, mart usurdu bardağa, bardak iki parça oldu, gelinin yüzü kara oldu. (İB: 897.3.) (Yaz kış)
Zevkini çıkarmak / Tadını çıkarmak: Güzelliğinden, tadından olabildiğince çok yararlanmak. (ÖAA: 8945)	Dün gece bana bir Afakan Hanım geldi, mısır pirinci, kızların genci, öldüm, bayıldım; bana bir sancı düştüm, bayıldım; gördüm ayıldım; Adana karpuzu, mermer hotozu gülgülistanda, sahralarda zevki safa ediyor. (İB: 548.10/j) (Kurbağa)
	Emek versen gülü gülşen, yürek açan; hoş olur zevkü safası. (İB: 71.1) (Bahçe)
	Ta ezelden kurulmuştur bu bina, binayı zapteyleyen bir yılan, bu yılan zevk eyledikçe eyler denizler cereyan. (İB: 627.11) (Nargile)

2.2.1. Deyimleri Çağrıştıran Yapıların (DÇY) Değerlendirilmesi

Bilmecelerde, tam olarak deyim denilemeyecek fakat deyimle ilgili olabilecek birtakım yapıların kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bunları deyimleri çağrıştıran yapılar adı altında ayrı bir tablo hâlinde vermeyi uygun gördük. DÇY tablosunu, Deyimler tablosu düzeninde olduğu gibi hazırladık.

Deyim ve DÇY tablosu oluşturulurken sadece mecaz anlam değil, yakın anlamlı olanlar da dâhil edildi. DÇY bilmecede geçen şekliyle değil, deyim sözlüklerindeki yazılışına göre dil yapısı değerlendirilmiştir. Farklı yapıdaki eş anlamlı DÇY, yapı bakımından ayrıca değerlendirilmiştir. Yapı bakımından DÇY listesini oluştururken sözcük, tamlama, ikileme ve cümle yapısındakiler şeklinde sıralanmıştır.

Bazı DÇY’nin birden çok bilmecede geçtiği görülür: **Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli**²¹. Ayrıca **tadına bak**⁻²², **kıran gir**⁻²³, **karış karış dolaş**⁻²⁴ gibi.

Dört bilmecenin doğrudan deyim ve deyimi çağrıştıran yapıdan meydana geldiği görülmüştür: **Ağzı var, dili yok.** (İB: 401.5), **Dil atar, damak tutar.** (İB:331.3), **Gözle görülür, elle tutulmaz.** (İB: 852.18) ve **Sap yer, saman sıçar.** (İB: 103).

3. TÜRK HALK BİLMECELERİNDE İKİLEMELER

²¹ İB: 6.1, 21.8/k, 82.1/b, 225.7/a, 234.2/a, 487.23, 501.10, 519.11/e, 522.3, 524.7/a, 527, 532.2, 547.8/b, 566.17/e, 598.15/a, 610.11/c, 626.20, 628, 634.3, 693.2, 735.19, 757.3, 800.15/b, 815.2/b, 830, 135.3, 194.2, 201.4.

²² İB: 25.3, 124.1, 270.2, 214.12, 321.2, 331.3, 467.4, 463.16, 518.11, 548.14, 582.8/g, 685/a 719.2.

²³ İB: 69.1, 130.5, 253.6/f, 566.4, 711.9, 731.4, 733.4.

²⁴ İB: 61.8/y, 344.2, 348.11, 412.1, 514.2.

İkilemeler, Türkçe metinlerde en çok kullanılan söz gruplarından biridir. İkilemeyi oluşturan sözcükler kalıplaşarak kendi anlamları dışında yeni bir anlamda kullanılır. Sözcüklerin arasına virgül gelmez ve her unsur kendi vurgusunu taşır. İkilemeler çoğunlukla sözcük tekrarıyla oluşmakla birlikte yakın anlamlı, zıt anlamlı, yansıma, ünsüz eklemeli vb. şeklinde meydana gelirler.

İçerisinde birden fazla ikileme geçen bilmeceler içerisindeki ilk ikilemenin alfabe sırasında yazıldı. Bilmecede geçen sonraki ikilemeler de alfabe sırasında gösterilerek ilk ikilemenin yazıldığı yere gönderme yapıldı. Bilmecede geçen bütün ikilemeler koyu harflerle yazıldı.

Aynı bilmecede ses değişimine uğramış ikilemeler, listede ayrı ayrı verildi. Ayrıca bazı ikilemelerin yazılışı aynı olduğu halde cevabı farklı ise listelerde ayrı ayrı belirtildi. Bilmecelerde geçen ikilemeler koyu harflerle yazıldı.

Yararlanılmış olan kaynak kitaplarda bilmecelerin cevap kısmında yazılmış olup güncel Türkçede kullanılmayan sözcükler tabloya alınmadı.

3.1. İsimden İkilemeler

Abalar abalar gece gündüz çabalar. (İB: 232.7/d) (Deniz, dalga, göl)
Abalar yabalar ak sakallı babalar, gelir gider duramaz, gece gündüz çabalar. (İB: 232.7) (Deniz, dalga, göl)
Ada ada üstünde. (İB: 849.2) (Yer elması)
Adi büdi ispati düdi, trampata tüp tüp, trampata tüp tüp. (İB: 375.6/b) (Havan)
Afeste mafeste bülbül kafeste yem yer, su içmez, bu da bir nesne. (İB: 418.2/g) (İpek böceği)
Ağleliksin şaleliksin , gülgülümsün gül eleksin, acı dilli acı sözlü, burnu kıllı bir herifsin. (İB: 735.13/f) (Soğan)
Aheste aheste bülbül kafeste yem yer, su içmez, böyle nevrete. (İB: 418.2/a) (İpek böceği)
Aheste maheste bülbül kafeste yem yer, su içmez, bu bir nesne. (İB: 418.2/f) (İpek böceği)
Ak aktır kara katır, sırt sırta vermiş yatır. (İB: 962) (Oklaç ile bükleç)
İçi yeşil dışı göher daneler, akıllılar fikirli ler bileler, akılsızlar tur evinde kalalar. (İB: 317.3) (Fıstık, çam fıstığı)
Karşıdan baktım ak pak , yanına vardım zanbak; başında altın tabak, gözlerinden akar çapak. (İB: 619.6) (Mum)
Ala bula boyadım, ananın önüne dayadım. (İB: 185.7/a) (Çıkırık, çark)
Alaca bulaca boyadım, ananın önüne dayadım. (İB: 185.7) (Çıkırık, çark)
Alaca belece kaydırıverdim yamaca. (İB: 348.1) (Göz)
Alaca bulaca serptim yamaca, çıkar gider ağaca. (İB: 72.1) (Bakla)
Alaca bulaca serptim yamaca, çıkar gider ağaca. (İB: 309.1) (Fasulye, bakla, börülce)
Alaca bulaca serdim yamaca. (İB: 360.1) (Halı, kilim)
Alaca bulaca çıka koydum yamaca. (İB: 376.1) (Havlu)

Alaca bulaca astım yamaca. (İB: 385.1) (Heybe)
Alaca bulaca kaçtı gitti yamaca. (İB: 701.1) (Saksağan)
Alaca bulaca attım yamaca. (İB: 718.1) (Semer)
Çarşıya git, al al getir, vermez ise yalvar getir; satılmadık çarşıdan, tadılmadık kız getir! (İB: 626.25) (Nar)
Alası alası kaplan alası, bilen bileşi, bilmeyen on iki köy veresi. (İB: 360.3) (Halı, kilim)
Alası alası kaplan alası, bilenler bileşi, bilmeyenler on iki köy veresi. (İB: 652.1) (Önlük)
Alasına balasına çıktım Çanakkala'sına, ele bir kuş gördüm, meme verir anasına. (İB: 839.1/h) (Yarasa)
Alçacık burcacık içi dolu turşucuk. (İB: 574.5/d) (Limon)
Alıpına kalıpına yüz bin tane dolapına. (İB: 626.3) (Nar)
Karşıdan baktım alıt bulut , yanına vardım demir kilit, açtım baktım arının b...u (metinde: ayının b...u) (İB: 75.12) (Bal, petek)
Allah Allah alâmet, içi kızıl kıyamet; beyaz koydum kırmızı çıktı, Salli Ala Muhammed. (İB: 315.15/d) (Fırın)
Havaıdır havai altı tane ayağı, altı üstü bedestan, başım tuttu bu sesten. (İB: 815.9) (Tren)
Altı üstlü sayılmaz gözlü. (İB: 287.13) (Elek)
Ey angutlar angutlar Yusufumu yiyen kurtlar, dabanından su içer, boynuzundan yumurtlar. (İB: 71.2) (Bahçe)
Karşıdan baktım annık annık , yanına vardım, kilitli sandık. (İB: 608.8/ı) (Mezar, tabut)
Antirili mirili kavalı kirili koz içi mimili kıya kıya hapili. (İB: 145.11/d) (Ceviz, koz)
Karşıdan baktım ap appak , yanına gittim, kaykıtı kuppak. (İB: 695.6) (Sabun)
Gendi ara aradır , teni pâre pâredir; elen alsan ezilir, suyu yere saçılır. (İB: 268.12) (Dut)
Arpahça üpahça , bağ evinde kıymetlice. (İB: 682.2) (Pilav)
Bir atım var Mihriban göğsü suda her zaman; arpa saman istemez, gece gündüz kişnemez. Yer yer doymaz, taşır taşır yorulmaz. (İB: 332.34/f) (Gemi, kayak, vapur)
Bir atım berber atım, adı Zehra atım; akşam olur kişnemez, arpa saman istemez. (İB: 576.1) (Lokomotif)
Aslı pashı sap içinde saklı. (İB: 610.7) (Mısır, Darı)
Atalay matalay ince belli kara tay. (İB: 457.30/b) (Karıncı)
Atatay matatay ince belli kara tay. (İB: 457.30) (Karıncı)
Atım atım eker atım, kayalardan kayar atım, yük veririm yük götürmez, satsam da beş para etmez. (İB: 851.9/a) (Yılan)
Ayar ayar birbirini kovalar. (İB: 544.19/a) (Kulak)
Ayım ayım ayamat, içi dolu gıyamat; yaş verdim kuru çıldı, Mehemmed'e salavat. (İB: 315.15/a) (Fırın)

Bacadan ayım bayım , dibine indim ki kıllı bayım. (İB: 335) (Güven otu)
Bir suyum var iki türlü: birisi ak, birisi sarı; ikisi de ayrı ayrı . (İB: 859.10) (Yumurta)
Azara nazara ölüyü koyarlar mezara, altı aylık anası, oğlu gider pazara. (İB: 72.3) (Bakla)
Azara nazara ölüyü korlar mezara, altı aylık anası, oğlu gider pazara. (İB: 309.3) (Fasulye, bakla)
Ev ardında bağırış çağırış ; gittim, baktım bir top gümüş. (İB: 859.49/c) (Yumurta)
İki dike dike, iki baka baka ; dört taka taka, bir sallamura. (İB: 300.1/a) (Eşek)
Dört tak tak, iki bak bak ; iki dinko, bir finko. (İB: 47.4) (At)
İki dik dik, iki bak bak ; dört tak tak, bir sallangıç. (İB: 300.1) (Eşek)
Dört dak dak, iki bak bak ; iki dingi, bir fingi. (İB: 487.10) (Kedi)
İki tak tak, iki mış mış, iki bak bak . (İB: 926.5) (İnsan vücudu, organlar)
İki takı takı, iki bakı bakı ; dört dingil, bir fngil. (İB: 300.1/b) (Eşek)
Kar yağar, yağmur yağar, ortalık kupkuru; dışarı çıktım, dizecek balçık çamur biraz öteye gittim, üç torbaya rastladım; ikisi dipli mipli , birinin hiç dibi yok; hiç dibi yok olan torbayı aldım. Biraz daha gittim, üç tencereye rastladım; ikisi dipli mipli , birinin hiç dibi yok; hiç dibi olmayan tencereyi aldım, torbaya soktum. Biraz öteye gittim, üç testiye rastladım; ikisi kulplu mulplu , birinin hiç kulpu yok; kulpu yok testiye aldım. Biraz öteye gittim, üç çeşmeye rastladım; ikisi sulu mulu , birinin hiç suyu yok; hiç suyu olmayan çeşmeden kulpsuz testiye doldurdum. Biraz öteye gittim, üç kapıya rastladım; ikisi kırık kırık , birinin hiç kapısı yok; hiç kapısı yok olan kapıyı çaldım; karşıma üç adam çıktı, ikisi gözlü mözlü , hiçbirinin gözü yok; hiç gözü olmayandan bir akça istedim, bana üç akça verdi, ikisi paralı maralı , birinde hiç para yok; hiç para olmayan akçayı aldım. Biraz öteye gittim, üç satıcıya rastladım, ikisi donlu monlu , birinin hiç donu yok; hiç donu olmayana akçamı uzattım, bana kâğıt verdi, çivi verdi, helva verdi, tahta verdi. Helvayı yedim, karnım doydu, oturdum; üç merdiven yaptım, ikisi uzun muzun , birinin hiç boyu yok. Biraz öteye gittim, üç camiye rastladım, ikisi minareli minaresiz , birinin hiç minaresi yok; hiç minaresi yok olanda üç müezzin ezan okur, ikisi sesli mesli , birinin hiç sesi yok; hiç boyu olmayan merdiveni, hiç minaresi olmayan minareye dayadım ve çıktım; hiç sesi olmayan müezzinin kellesini uçurdum. Aşağıya indim, eve gidiyordum. Bir de baktım ki köprü üstünde uçurduğum kelle; soğan, salata satıyor. (İB: 1096.12) (Gönül, sevdâ, aşk, rüya, yalan)
Basamak basamak bastı bacak. (İB: 603.1) (Merdiven)
İki erkek kardeş, baş başa vermiş. (İB: 101.3) (Bıyık)
Çim çim oluk, bim bim oluk, baş başa bin oluk. (İB: 521.2) (Kiremit)
Bir sürü çocuğum var, kara başlı başlı . (İB: 517.2/c) (Kibrit)
Ol nedir ki rengi onun karedir, cismi baştan başa pare paredir ; Tanrı ayağından asmıştır onu, el vurursan üstüne damlar kanı. (İB: 268.5) (Dut)
Hay bayağı bayağı bülbül gülün dayağı; kuşlar içinde kuş gördüm, başındadır ayağı. (İB: 332.1) (Gemi, kayak, vapur)
Hey bayağı bayağı hangi kuşu gördün ağzı yukarı? (İB: 839.2) (Yarasa)

Baktım bakıra, çıktım çukura, aldı götürdü bayıra kıra . (İB: 47.7) (At)
Bir mendilim var beden beden , yeşil koyum, al çıktı; hay Allah'ım neden neden? (İB: 501.9/1) (Kına)
Ay bedir bedir , gün sedir sedir, yedi sene anasının karnında, dili kısa. (İB: 318.3/b) (Fil)
Ağızda toz toz olur, beş on derken yüz olur; leb dedim ver cevabı, ben söylerim söz olur. (İB: 570) (Leblebi)
Kubbei billur üstüne binmiş bir nur, beş on tane fedayi, eşe eşe eşti o binayı. (İB: 989/b) (Pilav, Biber, kaşık)
Hey beynamaz beynamaz cahil olan anlamaz; et mescit, su kible, andı kim kıldı namaz? (İB: 861.2/a) (Yunus Peygamber)
Bıdı bıdı bíd bíd , badei ed ed , kalem parmak, gümüş tırnak, o güzelin neresinden öpersin? (İB: 307.10) (Fare, sıçan)
Bıdı bıdı : bk. bíd bíd. (İB: 307.10) (Fare, sıçan)
Çıldır çıldır, bıldır bıldır , başı sarıksız, bıyıklı hırsız. (İB: 307.23/a) (Fare, sıçan)
Hey bididi bididi , bir ağacı çitidi; güvem suyu yürüdü, gökçe boncuk bürüdü. (İB: 44.14) (Asma, üzüm)
Bilim bilim yelpaze, anneminki taptaze; babaminkini sorarsan bir buçuk endaze. (İB: 680.2) (Pırasa)
Bilmece bildirmece resim yapar gündüz gece ; duvarlara asılır, her gün ona bakılır; resim yapan bakınca, hemen siler kaçınca hatta gülsen ona sen o da güler cevaben. (İB: 59.9) (Ayna)
Bilmece bildirmece ayak altında kaydırmaca. (İB: 130.1) (Buz)
Bilmece bildirmece ayak üstünde kaydırmaca. (İB: 166) (Çamur)
Bilmece bildirmece dil üstünde kaydırmaca. (İB: 261.1) (Dondurma)
Bilmece bildirmece birbirine ilişirmece. (İB: 272.1) (Düğme)
Bilmece bildirmece dil üstünde kaydırmaca. (İB: 474.1) (Kaymak)
Bilmece bildirmece dil üstünde kaydırmaca. (İB: 617) (Muhallebi)
Bilmece bildirmece kaydır gitsin Şam alaca. (İB: 695.1) (Sabun)
Bilmece bildirmece dil üstünde kaydırmaca. (İB: 700.1) (Sakız)
Bilmece bildirmece dil üstünde gezdirmece. (İB: 822.1) (Tükrük)
Ha bititi bititi , bir ağaca çitidi; göğe boncuk türetti, bunu Allah yarattı. (İB: 201.1) (Çitlenbik, menengiç)
Bir karı ilen bir koca, hır hır eder gece; karı der ki a koca, İstanbul bucak bucak , içi dolu boncucak. (İB: 172) (Çarşı)
Bir karı ile bir koca mır mır eder her gece, karı der ki “Hey koca, acep İstanbul nice?” “İstanbul bucak bucak çevresi mermer ocak, içinde bir sandıcak, içi dolu boncucak.” (İB: 626.7) (Nar)
Şukkada şukga, bukgada bukga , mendüka mendükadır. (İB: 375.1/b) (Havan)
Şukkadan şukka, bukkadan bukka , min takka tukka. (İB: 149) (Cıgara takımı)

Ey bulutlar bulutlar , Yusuf'u yedi kurtlar; ben bir şekil kuş gördüm, tepesinden yumurtlar. (İB: 83.13) (Başak, buğday)
Babası büklüm büklüm , anası aylan kadın, kızı güzellerden güzel, oğlu sohbetlerde gezer. (İB: 905/pp) (Asma, üzüm, şarap)
Hey büzüdük büzüdük bir dam dolu kızıldık; kiral geldi kırıldık, hekim geldi dirildik. (İB: 731.4/a) (Sinek)
Can can üstünde, can da demir üstünde. (İB: 999) (Adam, at, nal)
Ceki ceki cekiler, ceki benim elimde; yedi kavak ığralanır, kökü benim elimde. (İB: 214.2/ı) (Tezgah)
Cık cık eder nalçacık, iş bitiren akçacık. (İB: 666.8/a) (Para)
Dedim "Dilber!" dedi "Lebbeyk!" dedim " Cık cık! " dedi " Cık cık! " dedim "Nice?" dedi "Gece" dökmüş saçın, açmış başın iki kaşın üzerinde beni mecnun eyledi. (İB: 1031) (Gül, bülbül)
Cık cık : bk. cık cık! (İB: 1031) (Gül, bülbül)
Uzundur urgan gibi, yasıdır yorgan gibi, etrafa cız cız eder durur. (İB: 232.1/b) (Deniz, dalga, göl)
Cık cık : bk. cık cık. (İB: 1031) (Gül, bülbül)
Ev ardında cim cort . (İB: 836.25) (Yağmur)
Dam ardında cim çort . (İB: 836.25/e) (Yağmur)
Min min minare, cın cın cinare, cinarenin yaprağı, Hazreti Ali'nin toprağı. (İB: 504.2) (Kına)
Set altında civ civ eder. (İB: 307. 16) (Fare, sıçan)
Çaydan geçtim combul combul , seksen bin kaftan biçtim; ne çayın combultusu var ne kaftanın kırpıntısı. (İB: 276.4/h) (Düş, rüya)
Ben giderim, o gider; önümde com com eder. (İB: 699.5/h) (Sakal)
Ananın cum cumusu, babanın zom zumusu ; içene girer bulandırır, çıkar dışarı. (İB: 74.11) (Bakraç)
Ev altında çağırış bağırış ; gittim, baktım bir top gümüş. (İB: 859.49/b) (Yumurta)
Yedi delikli tokmak, gözleri çakmak çakmak , bunu bilmeyen ahmak. (İB: 82.1/b) (Baş, kafa)
Geriden baktım çakul çukul , yanına vardım, kilitli bakır. (İB: 608.8/g) (Mezar, tabut)
Köylerin düzüne, kürkü de omuzuna; çalı çırpı dayanmaz, nalet onun yüzüne. (İB: 58.3) (Ayı)
Uzun yengem uzanır, çalı çırpı kazanır. (İB: 715.27) (Dere, çay, ırmak)
Sırtıma biner, yorulmadan gider fakat çok gevezedir, her zaman çan çan eder. (İB: 813.2) (Tramvay)
Çat çat ağacı, çata batan ağacı; gül gül ağacı, güle batan ağacı. (İB: 343.3/k) (Gergef, kasnak)
Çat çat ağacı, çata batan ağacı; gül gül ağacı, güle batan ağacı. (İB: 343.3/k) (Gergef, kasnak)
Çat çat üstüne, çat pat üstüne, en küçüğü en üstüne. (İB: 585.2) (Mal b...u)
Elim kat kat, mühür çat çat , aba bülbül, saçı sümbül. (İB: 610.16) (Mısır, darı)
Pat pat eder, çat çat eder; loby şeker, panbuk atar. (İB: 611.3) (Mısır patlağı)
Derede pat pat, tepede çat çat . (İB: 1055/y) (Balta, balık, leylek, tavşan)
Pat patan ağacı, çat çatan ağacı, kırmızı leylek, trabzan ağacı. (İB: 93.3) (Beşik)
Çat çatan ağacı, pat patan ağacı, kırmızı lâle, Trabzon ağacı. (İB: 310) (Fayton)

Çat çatan ağacı, pat patan ağacı, kırmızı lâle, kılbadan ağacı. (İB: 328.2) (Gelin)
Çat çatan ağacı, pat patan ağacı, kırmızı lale, kılaktan ağacı. (İB: 343.3) (Gergef, kasnak)
Çat çatan ağacı, pat patan ağacı, kırmızı lale, ilibadan ağacı. (İB: 415.1) (Dokuma tezgahı)
Pat patan ağacı, çat çatan ağacı; kırmızı leylek, kılaptan ağacı. (İB: 683.5) (Portakal)
Çat çatan ağacı, pat patan ağacı, kırmızı labadan ağacı. (İB: 823.1/a) (Tütün çiçeği)
Çarşıdan aldım Fatma, kaşları çatma çatma ; anandan mı öğrendin, böyle göbek atma? (İB: 754.8) (Süpürge)
Çat çat üstüne, çat pat üstüne; en küçüğü en üstüne. (İB: 585.2) (Mal b...u)
Değirmen önünde çayır çimen bitmemiş, göğe direk yetmemiş; ne alamet ne hikmet bunda boynuz bitmemiş. (İB: 235.6) (Deve)
Yaz olanda çayır çimen biçilir, tırpan vurur bir araya yığılır; memesi yoh, mihnetinden sağılır; yayığı yoh, yağı nerden süzülür? (İB: 500) (Keten tohumu)
Çayır çimen atlamış, haşladıkça patlamış; inci dişli, sırma saçlı, yeşil kaplı matlamış. (İB: 610.27) (Mısır, darı)
Çatal çatalın üzerinde küp, küpün üzerinde altın top, altın topun üzerinde hışiltı, hışiltının üzerinde fişiltı, fişiltının üzerinde kara su, kara suyun üzerinde çayır çimen , çayır çimenin üzerinde koyun kuzu . (İB: 926.10/c) (İnsan vücudu: organlar)
Çelebidi çelebidi badeyi ez ez , gümüş tırnaklı inci dişli, sen o dilberin neresinden öpersin? (İB: 307.10/a) (Fare, sıçan)
Keloğlan bayırdan atlayıp gelir, çengeli çüngülü toplayıp gelir. (İB: 158) (Çalı çırpı)
Çeşmeler çeşmeler içinde keklik meler, yeddi açar, beş güller. (İB: 143.2) (Cennet)
Çeten çeten ağacı, çeten meten ağacı, güllü beden ağacı. (İB: 343.3/1) (Gergef, kasnak)
Çeten çeten ağacı, çeten meten ağacı, güllü beden ağacı. (İB: 343.3/1) (Gergef, kasnak)
Çevrim çanak göğe direk. (İB: 64.11) (Baca)
Çevrim çanak beş bıyık. (İB: 92.5) (Beşbıyık, muşmula)
Çık çık eder nalçacık, iş bitiren akçacık. (İB: 666.8) (Para)
Çıki çıki çıkıdı uzun gavuk çingildar, kökü benim elimde. (İB: 185.26) (Çıkırık, çark)
Çıldır çıldır bildir bildir; başı sarıksız, bıyıklı hırsız. (İB: 307.23/a) (Fare, sıçan)
Çıldır çılsız baldır kılsız; başı sarıksız, bıyıklı hırsız. (İB: 307.23) (Fare, sıçan)
Çın çın eder, haber sorar. (İB: 794.5) (Telefon)
Dağda tak tak, suda çıp çıp . (İB: 332.15) (Gemi, kayık, vapur)
Dağda tak tak, suda çıp çıp , arşın ayaklı, burma bıyıklı. (İB: 1055/ü) (Balta, balık, leylek, tavşan)
Pıt pıt eder, çıt çıt eder; labiye şeker, pamuk atar. (İB: 256.11) (Dolu, mürdümük)
Dam üstünde direği, çıt çıt eder yüreği. (İB: 386.1) (Hırsız)
Çıt çıt bunu bilmeyen it. (İB: 517.21/a) (Kibrit)
Çıt pıt bunu bilmeyen it. (İB: 517.21) (Kibrit)

Ele mi çideri, çideriden çideri , aşık bir nesne gördü; yüzü et, içi deri. (İB: 549) (Kursak, taşlık)
Çig çiga aman, kubbesi tamam; bir gelin aldım, babası imam. (İB: 692.12/s) (Saat)
Çiğdem çiğdem : bk. cicili bicili. (İB: 360.9) (Halı, kilim)
Dam ardında çiğriş bağırs ; çıktım, baktım, bir gümüş (İB: 859.49/g) (Yumurta)
Him him üsdüne, çim çim üsdüne, bir guş oturmuş guyrh üsdüne. (İB: 976.2) (Şamdan, mum)
Kat kat hırka içinde, her tarafı perçinde; kokusu fazla amma şöhreti Çin Maçın'de . (İB: 711) (Sarımsak)
Dağda tak tak, suda çip çip ; arşın ayaklı, burma bıyıklı. (İB: 1055/r) (Balta, balık, leylek, tavşan)
Çitim çitim çitidi, çitimededen bitidi; güğem suya yürüdü, göğce boncuk bürüdü. (İB: 494) (Kendir)
Çitin çitin çitimişler, bir ağaçta bütün işler; altın ile eritmişler, gümüş ile bekitmişler. (İB: 610.23) (Mısır, darı)
Elem elem, takam takam, çiyim çiyim uha! (İB: 185.1) (Çıkrık, çark)
Kırk dağlı, kırkının da başı semere bağlı; çoluk çocuk on iki, masal başını bağlamış, döne döne ağlamış. (İB: 185.19) (Çıkrık, çark)
Ben söylerim, çöm çöm eder. (İB: 699.4) (Sakal)
Bir sürü çocuğum var, götü çöplü çöplü (İB: 44.15) (Asma, üzüm)
Uzun yengem uzanır, çörü çöpü kazanır. (İB: 715.27/b) (Dere, çay, ırmak)
Çulluca çapılıca beyler önünde kıymetlice. (İB: 152.1) (Hindi)
Çulluca çaputluca beyler önünde kıymetlice. (İB: 566.2) (Lahana, kelem)
Bir çarşafım var, dağı taşı kaplar, deryaları kaplamaz. (İB: 448.33/pp) (Kar)
Dört dak dak , iki bak bak; iki dingi, bir fingi. (İB: 487.10) (Kedi)
Dal dal : bk. biz idik biz idik. (İB: 39.12) (Arı)
Daldan dala fişek, bunu bilmeyen eşek. (İB: 164/b) (Çamaşır ipi)
Daldan dala fişek, bunu bilmeyen eşek. (İB: 359.1) (Halat, ip, urgan)
Daldan dala kırmızı pala. (İB: 730.1) (Sincap)
Daldan dala limbirt göle. (İB: 836.3) (Yağmur)
Daldan dala dalgı bele, haraç göle, engel yaza. (İB: 1054/ı) (Elma, bıçak, yılan, balık)
Dalsız budaksız : bk. baltasız bıçaksız. (İB: 138.2) (Can, ruh)
Bir kuş uçurdum tüysüz kanatsız , bir dala kondu dalsız budaksız , biri kesti kansız bıçaksız , biri yedi dilsiz dudaksız . (İB: 141.22) (Cenaze, ölü)
Kapıda söğüt ağacı dalsız budaksız , biz ona nasıl çikalım elsiz ayaksız? (İB: 355.49) (Güneş)
Bir fidan ekim dalsız budaksız , onu da ben yedim dilsiz damaksız. (İB: 577.2) (Lokum)
Dedemin bostanı dalsız budaksız , çıkılmaz elsiz ayaksız. (İB: 614.19) (Minare)
Bir ağacım var dalsız budaksız , ben buna nasıl çıkayım elsiz ayaksız , tepesine bir kuş konmuş dilsiz dudaksız . (İB: 619.5/d) (Mum)

Bir ağaç gördüm dalsız budaksız , onun birisi vardır topsuz tüfeksiz , üstünde bir guş gördüm golsuz ganatsız , onu birisi yedi dilsiz damaksız . (İB: 1096.11/f) (Gönül, sevdâ, aşk, rüya, yalan)
Kabuğu var içi yok, dan din eder pek çok; herkesleri seyre toplar, çomağı yer, suçu yok. (İB: 222.4/c) (Davul)
Her tarafım (metinde: tarafın) delik deşiktir ama ben gayet sağlamım. (İB: 868.4) (Zincir)
Deliklice dülüklüce bağ evinde kıymetlice. (İB: 678.1) (Peynir)
Dağdan gelir takır takır, bacakları demir bakır . (İB: 815.17/a) (Tren)
Aşıktan gelir hor, kuyruğunun ucu mor; sekkiz sükküz ayağı var, demir demir dayağı var. (İB: 764.9) (Şemsiye)
Dere tepe inler, herkes onu dinler. (İB: 222.7/d) (Davul)
Dere tepe çingil küpe. (İB: 515.1/e) (Kızılılık)
Dere tepe çingil küpe. (İB: 555.) (Kuşburnu)
Derlice tokluca etlice kanlıca. (İB: 108.1/a) (Bit)
Derlice topluca etlice kanlıca. (İB: 108.1) (Bit)
Hey dervişler dervişler uzak yoldan gelmişler. (İB: 836.19/h) (Yağmur)
Ay dervişler dervişler dünden bize gelmişler; o gader oynamışlar, hancı hamur olmuşlar. (İB: 448.22) (Kar)
Hey dızdık dızdık otuz iki kız idik; bir ipliğe dizildik, teker teker çözüldük. (İB: 253.6/ı) (Dişler)
Hey didili didili dala çıkar didini didini ; Allah onu var etmiş, deliğini dar etmiş. (İB: 457.28) (Karıncâ)
Didini didini : bk. didili didili. (İB: 457.28) (Karıncâ)
İki dik dik , iki bak bak; dört tak tak, bir sallangıç. (İB: 300.1) (Eşek)
İki dike dike , iki baka baka; dört taka taka, bir sallamura. (İB: 300.1/a) (Eşek)
Karşıda bir kırmızı kilim, yanına vardım dilim dilim . (İB: 521.4) (Kiremit)
Karşıdan baktım dilim dilim , yanına vardım kara kilim. (İB: 780.4) (Tarla)
Dilsiz dudaksız : dalsız budaksız (İB: 619.5/d) (Mum)
Dipli mipli : bk. balçık çamur. (İB: 1096.12) (Gönül, sevdâ, aşk, rüya, yalan)
Sarıdır amma yüzü, pek şifalıdır özü, sonbaharda sallanır dallarda dizi dizi . (İB: 62.5) (Ayva)
Derede din din , tepede din din , gene de din din . (İB: 731.8) (Sinek)
Ben giderim o gider, arhada dink dink eder. (İB: 344.10/i) (Gölge)
Dört takı takı, iki bakı bakı, iki dinki dinki , bir finki finki. (İB: 300.1/i) (Eşek)
Donlu monlu : bk. balçık çamur. (İB: 1096.12) (Gönül, sevdâ, aşk, rüya, yalan)
Şukkada şukkada hezmen dukkada dukkada . (İB: 375.1/i) (Havan)
Ben giderim, o gider; önümde dum dum eder. (İB: 222.6) (Davul)
Ben giderim, o gider; önümde dum dum eder. (İB: 699.5/f) (Sakal)
Düğme düğme kızlar düğmesi. (İB: 519.11/i) (Kiraz, vişne)

Boyum uzun, yavrularım düzüm düzüm , saçımdan görmüyor gözüm. (İB: 610.17) (Mısır, darı)
Edendir bedendir yeşil koydum, kırmızı çıktı nedendir? (İB: 501.9/e) (Kına)
Eğirmi değirmi bir deliği var yüz yirmi. (İB: 75.4) (Bal)
Eğmeli ügmeli başı gümüş düğmeli, ya bunu bilmeli ya bu gece ölmeli. (İB: 532.2) (Kotan)
Eğmeli ügmeli başı gümüş düğmeli, ya bunu bilmeli ya bu gece ölmeli. (İB: 693.2) (Saban)
Eğri büğrü dosdoğru. (İB: 614.16) (Minare)
Anası eğri büğrü , babası Dut Hasan, kendisi kudretten yapılmış. (İB: 905/u) (Asma, üzüm, şarap)
Eğri Büğrü nereye gidiyorsun? Tepesi Delik sana ne? (İB: 950) (Duman, baca)
Anası var Yaylâm Mevlâm, babası var Eğrim Büğrüm , kızı var âlemde güzel, oğlu var sohbet gezer. (İB: 905/t) (Asma, üzüm, şarap)
Kemeri tahtadır eğri eğri , zil çalar kulakları, çınlatır her yeri. (İB: 791.1) (Tef)
Babası Ekerim Bükirim , anası Yayman Kadın, kızı illerden kadın, oğlu köylü gezer. (İB: 905/e) (Asma, üzüm, şarap)
Ekilmezi biçilmezi doğurmaza yüklettiler; yatmazın uyumazın bacasından geçirdiler. (İB: 1035/k) (Toprak; katır, taş körü, cami)
Hey ekinden ekinden destur aldım beyinden; o nasıl kuştur ki göbeğinden yem yiye. (İB: 225.18/k) (Değirmen)
Ekleme bükleme kulakları dükleme. (İB: 868.1) (Zincir)
Ekleme ekleme kulakları dükleme. (İB: 868.1/a) (Zincir)
Ekleme mekleme kulakları dükleme. (İB: 868.1/b) (Zincir)
Sarıdır safran gibi, okunur kuran gibi; elden ele dolaşır, saraylı sultan gibi. (İB: 21.8/d) (Altın)
Elden ele ulaşır, bütün dünyayı dolaşır. (İB: 666.17) (Para)
Hey elekler elekler suya gider külekler. Kim bize kargış dedi? Kabul oldu dilekler. (İB: 61) (Ayrılık)
Elem elem , takam takam, çiyim çiyim uha! (İB: 185.1) (Çıkrık, çark)
Elemes elemes ocak başına gelemmez, gelse de duramaz. (İB: 834.3/r) (Yağ, tereyağı)
Dağdan gelir lillo lillo; eli ayağı kınalı lillo. (İB: 489.4/b) (Keklik)
Elikli ülüklü otuz iki delikli, ya bunu bilirsin ya bu gece ölürsün. (İB: 757.3) (Süzgeç)
Elim elim yaprak, hazreti toprak; ya bunu bileceksin ya bu gece öleceksin. (İB: 501.10/b) (Kına)
Elim elim ebrişim elimdedir her işim, ebrişimi bükirim, yedi dağı ölçerim; yedi dağın ardında yedi saray yakışır, yedi sarayın içinde yedi oda yakışır, yedi odanın içine bir karyola yakışır, karyolanın içine ben dayım yakışır, ben dayımın yanına hanım yengem yakışır, hanım yengemin yanına altın beşik yakışır, altın beşiğin içine güllü hanım yakışır, altın beşiğin içinde altın bülbüller dolaşır, elimi vursam kana bulaşır. (İB: 775.4) (Tahtakurusu)
Elim elim ekürküm, tuttu beni esürkün; çözün beni ipimden, vereyim size yükümden. (İB: 843.19) (Yayık)

Elim elim ibrişim, elimdedir her işim; arşın gönderin ölçem, makas getirin biçem; yedi dağı aşayım, yedi dağın içinde sırça saray yaraşır, sırça saray içinde Hanım Hatun yaraşır, Hanım Hatun yanında altın beşik yaraşır, altın beşik içinde sümbül bebek yaraşır, sümbül bebek yanında çift güvercin dolaşır; biri kaçar kurtulur, biri konar tutulur. (İB: 923) (Sivrisinek, tahtakurusu)
Eliydi meliydi akşam bize gelen kimidi? (İB: 827.1/d) (Uyku)
İki teke dövüşür, eli yüzü buruşur. (İB: 541.16) (Körük)
Kızın bir çocuğu var, ne eli var ne ayağı elsiz ayaksız ; kızın bir çocuğu var, hem eli var hem ayağı. (İB: 859.11/f) (Yumurta)
Meyvada gülsüz, deryada dilsiz, elsiz ayaksız , dünyada dölsüz. (İB: 1053/1) (İnna a'tayna, balık)
Emekati mekati yılda verir zekâtı, açar küpün ağzını, boyatır memlekesi. (İB: 448.11) (Kar)
Geriden baktım emir semir , yanına vardım, kitli demir; açtım baktım iki tek katlı, ağzıma aldım, şekerden tatlı. (İB: 145.7) (Ceviz, koz)
Annaçtan baktım emir semir , yanına vardım, halka demir. (İB: 558) (Kuyu kapağı)
Uzaktan baktım emir semir , yanına vardım, kitli demir. (İB: 608.8) (Mezar, tabut)
Endermani mendermani yaş ağaca kıstırmalı, et yemesini göstermeli. (İB: 108.9) (Bit)
Endişeli mendişeli dört köşe, bir papalı. (İB: 707.2) (Sandalye, iskemle)
Engine dengine , kıyısına köşesine, Kütahya'nın paşasına. (İB: 432.1) (Kahve değirmeni)
Şu kadar şukkaç, bu kadar bukkaç, enselet menselet , takka da tukkaç. (İB: 375.1/g) (Havan)
Şu kadar şukka, bu kadar bukka, entakka tukka . (İB: 375.1/ı) (Havan)
Enteşe menteşe , dört köşe. (İB: 64.6) (Baca)
Enteşeli menteşeli dört köşeli, bir maşalı. (İB: 440.12) (Kapı)
Enteşeli menteşeli dört köşe, bir paşalı. (İB: 592.2) (Masa, sofra)
Enteşeli (metinde: etteşeli) menteşeli dört köşe, bir maşalı. (İB: 734.3) (Soba)
Bu kadar okka, bu kadar bukka, enzile venzile men dakika dukka. (İB: 375.1/m) (Havan)
Erenler dervişler mahalle mahalle gezmişler, ipsizleri bağlamışlar. (İB: 633.3) (Nikâh)
Erenler erenler dünyaya gelenler, dünyaya gelmeden ezan sesi duyanlar. (İB: 618) (Muhammed Peygamber)
Eriye meriye askeri al geriye, kuşlardan bir kuş gördüm, arkası üstü yürüye. (İB: 141.5/f) (Cenaze, ölü)
Ay este meste bülbüller gafeste, gece gel, beni sesle, iyi yemeğnen besle. (İB: 645.2) (Oruç, ramazan)
Et et içinde, bütün dünya onun içinde. (İB: 544.3/g) (Kulak)
Derlice topluca, etlice kanlıca . (İB: 108.1) (Bit)
Evden eve emikli kancık. (İB: 50.7) (Ateş)
Evden eve şıpdık. (İB: 57.4) (Ayakkabı, kundura)
Kara kara kediler, evden eve girdiler. (İB: 196.2/a) (Çingene)
Evden eve saldırır. (İB: 226.6) (Değirmen taşı)

Evden eve uzun Arap. (İB: 267.9) (Duman, sis)
Evden eve tin tin top. (İB: 307. 12) (Fare, sıçan)
Evden eve tan tan eder. (İB: 361.6) (Hallaç yayı)
Evden eve allı bayrak. (İB: 568.10) (Lamba, çıra)
Deve tabanı kaldır sabanı, gezer evden eve demez yalanı. (İB: 800.7/d) (Terazi)
Evden eve enikli kancık. (İB: 820.3) (Tuz)
İki kardeş bir arada büyüdü, ikimiz de kız idik, evimiz barkımız yandı; dövülenler biz idik, bizi suya attılar, bizi suya ittiler, kendimizi deryaya attık, lâyığımız bu idi. (İB: 431.12/b) (Kahve)
Şukga da şukga bukga da bukga ezmeyle büzmeyle endekge dukga. (İB: 375.1/h) (Havan)
Fak aşağı fak yukarı, faka fuka Mustafa Ağa. (İB: 843.1) (Yayık)
Şu kadar hantas şu kadar fantas, erkenden akşama kadar hantasa hantas fantasa fantas . (İB: 703) (Salıncak)
Fadime fat fat , donları gat gat. (İB: 566.48/c) (Lahana)
Bir sürü çocuğum, kara fesli fesli . (İB: 403.3) (İğde)
Bir sürü çocuğum var, kara fesli fesli . (İB: 517.2/a) (Kibrit)
Bir küçücük fiçicik fiçicik , içi dolu çırpıcık. (İB: 517.9/a) (Kibrit)
Fiçicik fiçicik içi dolu turşucuk. (İB: 574.5/b) (Limon)
Fiçicik mıçıcık içi dolu turşucuk. (İB: 257.4) (Dolu)
Altı tıkı tıkı, üstü fıkı fıkı ; etrafı mani teknesi, içi tükruk hokkası. (İB: 627.3) (Nargile)
Fındık fısdıh duvardan asdıh. (İB: 287.1) (Elek)
Fındık fıstık , bir deliğe kıstık. (İB: 163) (Çamaşır bohçası)
Fındık fıstık duvara astık. (İB: 728.12) (Silah, tabanca)
Ey fındık hındık , ben yedim zındık! (İB: 62.5) (Ayva)
Şikkada şık şık şikkadacık, engele fiş fiş , engele fiş. (İB: 375.1/l) (Havan)
Fıt fıt bunu bilmeyen it. (İB: 709) (Sapan)
Fız fız idik, otuz iki kız idik; derelerde kışladık, mahrebeler işledik. (İB: 39.13) (Arı)
Fi aşağı fi yukarı, figa figa Mustafa Ağa. (İB: 800.1) (Terazi)
Fik aşağı fik yukarı, fika fika Mustafa Ağa. (İB: 351.1) (Kuşburnu, gücü)
Fik aşağı fik yukarı, fika fika Mustafa Ağa. (İB: 555.1) (Kuşburnu, gücü)
Fildiren fildiren bir karpuzu on ikiye dildiren, on birini yediren birini haram ettiren. (İB: 645.15/g) (Oruç, ramazan)
Fildir firek göge direk. (İB: 374) (Havai fişek)
Fildir fiştir kayadır taşır, kılıç pıçak kesmediğin bir vuruşta iki biçer. (İB: 291.2) (Elmas)
Ey fildişi fildişi dağdan domuz indirir. (İB: 778.5/h) (Tarak)
Fil fil içinde, fil gömlek içinde, fil fil filini aldım, fil fili kaldı. (İB: 317.1) (Fıstık, çam fıstığı)
Fil fil fili yok, ip atacak yeri yok. (İB: 859.17/a) (Yumurta)

Fil fileysiz fileysiz ip tokmağa kalaysız. (İB: 859.17/c) (Yumurta)
Fil filli dibi kıllı. (İB: 403.17) (İğde)
Fil fillice g...ü kıllica. (İB: 92.1) (Beşbıyık, muşmula)
Üstü kubbe, küllümü nakış, filgos filgos filgos filgos . (İB: 93.15) (Beşik)
Filidi filidi akşam evinize gelen kimidi? (İB: 827.1/c) (Uyku)
Ey fildişi fildişi dağdan domuz indirir. (İB: 778.5/h) (Tarak)
Fili fili filmeli uçları düğmeli, ne bunu bilmeli ne çatlayıp ölmeli. (İB: 201.3) (Çitlenbik, menengiç)
Fili fili filcan içi dolu mercan. (İB: 626.20/a) (Nar)
Fili fili filmeli, filimin ucu düğmeli; ya bunu bilmeli ya bu gece ölmeli. (İB: 634.3) (Nohut)
Fili fili kuş dili. (İB: 747.2) (Susam)
Fili fili filmeli uçları düğmeli, ya bunu bilmeli ya bu gece ölmeli. (İB: 830/d) (Üzerlik)
Fili filli dibi kıllı. (İB: 92.1/a) (Beşbıyık, muşmula)
Kara tavuk karnı yarık, fingi firek göğe direk. (İB: 64.16/a) (Baca)
Fini fini finiler, yatmış iniler; derdi büyük, tepesi delik. (İB: 375.7) (Havan)
Fini fini küçük sini. (İB: 601.6/b) (Mercimek)
Fini fini büyük sini. (İB: 634.4) (Nohut)
Fini fini küçük sini. (İB: 666.6) (Para)
Fini fini içinde, fini kutu içinde, ağamın sardığı içinde. (İB: 735.3/c) (Soğan)
Fini fiti içinde, fini kutu içinde. (İB: 313.2) (Fındık)
Finişli minişli elimden uçtu, garşı dağda su içti. (İB: 126.1) (Bulut)
Dört takı takı, iki bakı bakı; iki dinki dinki, bir finki finki . (İB: 300.1/i) (Eşek)
Fit fit bunu bilmeyen it. (İB: 517.21/b) (Kibrit)
Fiti fiti içinde, fiti kutu içinde. (İB: 711.3) (Sarımsak)
Fiti fiti içinde, kırmızı kutu içinde. (İB: 735.3/d) (Soğan)
Fiy fiy fitler, Yusuf'u yedi kurtlar,, tırnağından su içer, hep sararıp solmuşlar. (İB: 83.13/s) (Başak, buğday)
Gadı gadı lav lav, yürümesi lev lev. (İB: 911) (Köpek, inek ve koyun memeleri)
Karşıdan gördüm bir kubbei münevver, üstüne gâhi gâhi nur iner, eli güldesteli beş on fedayi, vura vura yıktılar o binayı. (İB: 989) (Pilav, biber, kaşık)
Galalar galalar galalarda urah urah balalar; ahıllılar ahıl töke bulalar, ahılsızlar mat olalar kalalar. (İB: 459.8 d) (Karpuz)
Gal gal gaz gelir, gaglıksı tez gelir, ayağı nallı, boğazı kıllı. (İB: 429.1) (Kağıt)
Gara gara gargalar, gapı gapı yorgalar (metinde: yorganlar) (İB: 196.2) (Çingene)
Gat gatı gat gatı , bu da Alah'ın hekmadı. (İB: 566.17/b) (Lahana)
Dam üstünde dana oynar, geç geç derim (metinde: denim) gene oynar. (İB: 256.10/a) (Dolu)
Bizim evde bir gelin var, gelene geçene su verir. (İB: 742.5/f) (Su bardağı)

Bir çocuğum var gelen geçen öper, ben öpemem. (İB: 252/a) (Dirsek)
Bir gelinim var, gelen geçen elini öper. (İB: 401.10/a) (İbrik, güğüm)
Bir kızım var, gelen geçen ona sarmaşır. (İB: 734.20/a) (Soba)
Benim bir kızım var, gelen geçen öper. (İB: 742.5/c) (Su bardağı)
Yol üstüne saç koydum, gelen geçene aç koydum. (İB: 645.12/ı) (Oruç, ramazan)
Bir gelinim var, gelen giden öper. (İB: 742.5/a) (Su bardağı)
Küçük küçük toplar, yerlerde hoplar; topraklara kan döker, gelen giden onu öper. (İB: 836.20) (Yağmur)
Bir kızım var, geleni geçeni öper. (İB: 181.7) (Çeşme, musluk)
Ev ardına saç koydum, geleni geçeni aç koydum. (İB: 645.12/a) (Oruç, ramazan)
Kapı ardına saç koydum, geleni gideni aç koydum. (İB: 645.12/d) (Oruç, ramazan)
Benim bir küçük gelinim var, gelenin geçenin g...ünü öper. (İB: 615.2) (Minder)
Bir kızım var gelenin gidenin elini öper. (İB: 445) (Kapı tokmağı)
Benim bir gelinim var, gelenin gidenin elini öper. (İB: 742.5/b) (Su bardağı)
Benim bir gelinim var, gidenin gelenin eteğini öper. (İB: 615.2/a) (Minder)
Dedemin donu gıcır gıcır eder. (İB: 566.41) (Lahana)
Golsuz ganatsız : bk. dalsız budaksız. (İB: 1096.11/f) (Gönül, sevdâ, aşk, rüya, yalan)
Bir garışdan boyu goyun guzudan soyu, oturduğu yerde gendi gendini yer. (İB: 619.10/n) (Mum)
Çarha çektim, daa vurdum, göz göz ettim sinemi. Okuyucu ile bilsinne benim tarihim. (İB: 608.2) (Mezar, tabut)
Sarıdır zerdali değil, suludur şeftali değil; iğne iğne ve göz göz yemesi sefalıdır. (İB: 683.18) (Portakal)
Göz göze bakar, her misafiri yanına çeker. (İB: 687.1) (Raf)
Benim bir sürü uşağım var, gök gözlü gözlü . (İB: 201.6) (Çitlenbik, menengiç)
Gözlü mözlü : bk. balçık çamur. (İB: 1096.12) (Gönül, sevdâ, aşk, rüya, yalan)
Hey küçücük küçücük gızıl üzüm leblecik, dültürük dört tenecik, dört duvarın başı açılı, geldi gondur üç serçecik, gucuruh cucuruh . (İB: 39.5) (Arı)
Guh guh eder, kurbağaya benzer; başında var kethüdası, Osmanlıya benzemez. (İB: 627.21) (Nargile)
Karanlık yerde gum gum ider. (İB: 548.18) (Kurbağa)
Çayırlarda uzun uzun, bayırlarda yumru yumru, kapılarda gumru gumru . (İB: 917) (Yılan, tilki)
Bir acaip nesne gördüm gur gur eder, canı yok; kalpağı altın, göğsü nar; canı var, imanı yok. (İB: 627.8) (Nargile)
Çat çat ağacı, çata batan ağacı; gül gül ağacı, güle batan ağacı. (İB: 343.3/k) (Gergef, kasnak)
Gül gülüstanda : bk. güldüm ayıldım. (İB: 548.10) (Kurbağa)

Bir yanı güllük gülistanlık beyler odası, bir yanı denkler cenk ola; bir yanda demirciler demir döver, bir yanda samancılar saman taşır, bir yanda kömürcüler kömür taşır. (İB: 332.17) (Gemi, kayak, vapur)
O hanım gelir, şu hanım gelir; babalar bakışıyle keklik sekişiyile güllük gülüstannın içinden bir hanım gelir. (İB: 548.10) (Kurbağa)
Emek versen gülü gülşen , yürek açan hoş olur zevkü safası. (İB: 71.1) (Bahçe)
Altından vurdum direği, güm güm eder yüreği. (İB: 734.6) (Soba)
Güm gümüleşen gümüleşen , gümülemez oldu koca leğen. (İB: 343.2) (Gök gürültüsü)
Dağdan gelir takır takır, ayakları gümüş bakır . (İB: 31.3/b) (Araba, at)
Benim bir sürü çocuğum var, gök habalı habalı . (İB: 201.6/a) (Çitlenbik, menengiç)
Ay halasına halasına çıktım Çanakgala'sına, o nasıl kuş idi ki süt verir balasına? (İB: 839.1/ö) (Yarasa)
Yer altında haldur huldur . (İB: 189.13) (Saban demiri)
Hey halebi halebi içindedir dolabı; dilim dülger yapamaz, kuyumcular dökemez. (İB: 683.22) (Portakal)
Dumanı halka halka , bu da bir başka dalga; başlayınca sen oyna, göğsün üstümde polka. (İB: 725.1) (Sidik)
Ha halvara halvara , on iki ayın başında herkes ona yalvara. (İB: 734.2) (Soba)
Hamam hamam kubbesi tamam; bir gelin aldım, babası imam. (İB: 692.12/m) (Saat)
Handallı handallı dış kapının mandalı. (İB: 754.2/f) (Süpürge)
Handıra mandıra ağaları, beyleri attan indire. (İB: 724.1/f) (Sidik)
Hanişer hanişer ağaç başında kan işer. (İB: 519.21) (Kiraz, vişne)
Hannana hinnona cümle âlem ona inana. (İB: 800.2/a) (Terazi)
Şu kadar hantas şu kadar fantas, erkenden akşama kadar hantasa hantas fantasa fantas. (İB: 703) (Salıncak)
Hap hap alaca, yedi derece; çıkar çardağa, söyler Arapça. (İB: 506.1) (Kırlangıç)
Har hara , beş para; içi kırmızı, dışı kara. (İB: 135.2) (Camız, manda)
Yaprağı harıl marul babası kiral gâvur, anası has Ermeni, kızına can vermeli. (İB: 145.9/b) (Ceviz)
Harım harım alası, kaplan alası, bilen bilesi bilmeyen bir köy veresi. (İB: 360.3/b) (Halı, kilim)
Hartlar hurtlar Yusuf'u yedi kurtlar; tırnacığından su içer, tepeciğinden yumurtlar. (İB: 83.13/dd) (Başak, buğday)
Hasır hasır üstüne tüy döşeği yaymalı, tüy döşeğin üstüne hanım ablam yakışır, hanım ablamın yanına bey eniştem yakışır, bey eniştemin üstüne atlas yorgan yakışır, atlas yorganın üstünde iki bülbül dolaşır, birini öldürsem öbürüne kanı bulaşır. (İB: 775.4/d) (Tahtakurusu, tahta biti)
Haşarı haşarı başı damdan dışarı. (İB: 64.8) (Baca)
Hatatay matatay ince belli kara tay. (İB: 457.30/c) (Karınca)

Hattır vıttır Arnavut'tur, ağzı yoktur, burnu yoktur, adam yakar. (İB: 398.7/c) (Isırgan)
Hattur huttur Arnavut'tur, ağzı yoktur, adam kapar. (İB: 398.7) (Isırgan)
Hatur hutur ağzı yoktur, yabanidir, adam haşlar. (İB: 398.7/e) (Isırgan)
Hey havai havai yüksek yapar yuvayı, kuyumcular dökemez, demirciler dögemez. (İB: 655.18/g) (Örümcek, örümcek ağı)
Hey havalı havalı yüksek yapar yuvayı, demirciler dövmez, çilingirler eğirmez. (İB: 655.18/ı) (Örümcek, örümcek ağı)
Hey havayı havayı yüksek yapar yuvayı, demirciler yapamaz, kuyumcular dökemez. (İB: 655.18/l) (Örümcek, örümcek ağı)
Hey havayi havayi yüksek yapar yuvayı; marangozlar yapamaz, kuyumcular dökemez. (İB: 655.18/a) (Örümcek, örümcek ağı)
Ağzı hav hav , deliği vizzav; zartada zıllav, zartada zıllov. (İB: 843.20/f) (Yayık)
Bahçede hav hav , yürüyüşü lev lev. (İB: 912) (Köpek ve leylek)
Anası havul havul , babası koca gâvur, oğlu has Ermeni, kızına can vermeli. (İB: 905/dd) (Asma, üzüm, şarap)
Ey hayvanı hayvanı ağaca çıkar tırmanı; Allah onu var eylemiş, karnını pampal eylemiş. (İB: 423.34) (Kabak)
Benim bir bağım var hazini hazini , yılda biter otuz salkım üzümü, karası helal beyazı haram. (İB: 645.13/h) (Oruç, ramazan)
Hey heceli heceli , bugün bir hekmet gördüm; yüzü et, içi deri. (İB: 549) (Kursak, taşlık)
Hekât hekât hekâtı, yılda verir zekâtı; açdı boya gutusunu, boyadı melmeketi. (İB: 645.8) (Oruç, ramazan)
Helengele melengele maktu gele; haya hakta, taka takta pireleyli lisecide. (İB: 216.3) (Çuval)
Heliği hülügü otuz iki deliği, şeytana benzer kılığı. (İB: 155.6) (Çadır)
Heliği hülügü otuz iki deliği, şeytana benzer kılığı. (İB: 170.2) (Çarık)
Hey hellice hellice anası gök donnuca, kızı şeker dillice. (İB: 403.16) (İğde)
Dört takur takur, iki hellü hüllü . (İB: 300.1/h) (Eşek)
Hey heriden heriden bir hikmet gördüm deriden; ağzı ilerden, boynuzları geriden. (İB: 541.6) (Körük)
Heriye heriye davarı vurdum geriye; bu nasıl bir kuş imiş, arka üstü yürüye? (İB: 141.5/c) (Cenaze)
Heriye heriye gulpunu vurdum geriye; ele bir çift guşum var, göbeğinden yem yiye. (İB: 225.18/z) (Değirmen)
Hertil hurtul on iki şehir ver kurtul. (İB: 99.1/a) (Bıçkı, testere, hızar)
Heteli heteli : bk. bildi bildi. (İB: 214.21) (Tezgah)
Hey hevayi hevayi yüksek yapar yuvayı; yapıcılar yapamaz, dökmeçiler dökemez. (İB: 655.18/c) (Örümcek, örümcek ağı)

Hezerem hezeram taş üstünde gezerem; herkes ne derse desin, ben bildiğimi yazaram. (İB: 584) (Mala, duvar)
Hinculuk hinculuk baş aşağı bin çubuk. (İB: 49.2/b) (At kuyruğu)
Ağzı bu kadar, dili şu kadar hingıdı hingay hingıdı hingay . (İB: 375.13) (Havan)
Hıggılı hıggıl arkasında bulgur çıkılı. (İB: 655.2) (Örümcek, örümcek ağı)
Hinnana hinnona cümle âlem ona inana. (İB: 800.2/a) (Terazi, kantar)
Hır hır : bk. bucak bucak. (İB: 172) (Çarşı)
Cazı garı hır hır her gece, garı der ki nice nice, herif der ki başız nice? (B: 226.1) (Değirmen taşı)
Hırtına pırtına bin ağanın sırtına. (İB: 182.1) (Çeten, sepet)
Hırtlar mırtlar Yusuf'u yedi koca kurtlar. (İB: 99.3) (Bıçkı, testere, hızar)
Hırtlar mırtlar Yusuf'u yedi kurtlar, tırnağından su çeker, tepesinden yumurtlar. (İB: 682.9) (Pilav)
Hıtla mıtla otuz iki bıtla, tırnağından su çeker, tepesinden yumurtlar. (İB: 83.13/y) (Başak, buğday)
Hey hızıdık hızıdık altmış iki kızıldım; dalda oldum dağıldım, bir tepeye yığıldım. (İB: 83.20) (Başak, buğday)
Hey hızıdık hızıdık otuz iki kız idik; kış geldi kırıldık, yaz geldi dirildik. (İB: 731.4/c) (Sinek)
Hey hidini hidini dala çıkar didini; başı aşağı, sapı yukarı. (İB: 423.7) (Kabak)
Hiledi hiledi dün akşam size gelen kim idi? (İB: 827.1/u) (Uyku)
Hay hilidi hilidi dış kapının kilidi; baba Allah'ı seversen, gapıdan geçen kim idi. (İB: 344.1) (Gölge)
Hilidi hilidi eski kapının kilidi, kim idi akşamdan gelip de sabahleyin yere giden kim idi? (İB: 827.1/x) (Uyku)
Hilidi milidi dış kapının kilidi, akşam size gelen kim idi? Hilidi milidi . (İB: 827.1) (Uyku)
Hillim hillim hilmesi hillim hanımın düğmesi; hillim hoştur yemesi, zordur hillim bilmesi. (İB: 195.3/a) (Çilek)
Him him üsdüne, çim çim üsdüne, bir guş oturmuş guyrüh üsdüne. (İB: 976.2) (Şamdan ve mum)
Himidi bilidi kapıya vurdum kilidi, acaba bugün bize gelen kim idi? (İB: 827.1/n) (Uyku)
Himidi himidi akşam gelen kim idi, emmimin oğlu? Musacık elleri kolları kısacık. (İB: 827.1/h) (Uyku)
Feracesi hincefi zincefi mini vefa, yokuşu dikişi, pabucu çediği, oğlandır uşaktır, yavuzdur yumuşaktır , dökme berber sabunlu suyu, hanım gelip geçecek. (İB: 704.18/c) (Salyangoz)
Hindi hindi göyden bir âdem indi; bizden bir icat çıktı, ev sahibi misafire bindi. (İB: 841.3) (Yatak)
Hindi hindi ev sahibi misafirin sırtına bindi. (İB: 856.1) (Yorgan)
Hey hindirili hindirili bey oğlunu attan indiri. (İB: 724.1/b) (Sidik)
Hay hinidi hinidi yassıdan sonra gelen kim idi? (İB: 827.1/v) (Uyku)
Hinnan hinnana âlem ona inana. (İB: 800.2) (Terazi, kantar)
Dişi var hor hort eder, ortalığı târumâr eder. (İB: 99.4) (Bıçkı, testere, hızar)

Bilmem nerden geliyor horu horu , bacası kılılı boru, seksen sekiz ayağı var, doksan dokuz dayacağı var. (İB: 332.22) (Gemi, kayık, vapur)
Hay hoturu hoturu hay Allah'ın katırı, ne yüklesem götürü. (İB: 540.10/c) (Köprü)
Hey hoturu hoturu biri kalkar, biri oturur. (İB: 800.30/ı) (Terazi, kantar)
Hökük mökük boynu bükür. (İB: 466.2) (Kavak)
Hökük mökük boynu bükük. (İB: 740) (Söğüt)
Hudur mudur âşihın yolu budur, âşih, Allah'an seversen derya kaç batman sudur? (İB: 1100) (Ben âşiham)
Ey huğutlar huğutlar Yusuf'u yedi kurtlar; tırnağından su içer, tepesinden yumurtlar. (İB: 83.13/i) (Başak, buğday)
Hum hum humucuk, burnu küçücük. (İB: 634.7/d) (Nohut)
El huriye huriye arka üstü yürüye, bu da nasıl bir kuş, kervanlarda yürüye? (İB: 141.5/e) (Cenaze)
Hücre hücre murabba, şive şeker, dadı şeker gibi inci döker. (İB: 626.23) (Nar)
Hüpe hüpe altın küpe; süt kuyusu, sivri tepe. (İB: 599) (Meme)
Irtına pırtına bin ağanın sırtına. (İB: 182.1/a) (Çeten, sepet)
Irtına pırtına bin ağanın sırtına. (İB: 216.1) (Çuval)
Isıcık bısıcık içi dolu turşucuk. (İB: 517.9/c) (Kibrit)
İki çatal sırık, onun üstü tuluk, onun üstü mışıl mışıl , onun üstü ışıl ışıl , onun üstü çayır çimen . (İB: 926.10) (İnsan vücudu, organlar)
Altı top, üstü küp, onun üstü ışlak mışlak , onun üstü ormannık. (İB: 926.8) (İnsan vücudu, organlar)
Sandık gibi açılır, iç içine geçilir; otuzdur yavrusu, Arap'tır yarısı; iki tane mili var, iki tane dili var. (İB: 785) (Tavla)
İçine içine hep içinde. (İB: 544.3/j) (Kulak)
İğne iğne iğnesi, iğne kadın düğmesi; bilen bileşi, bilmeyen kırk yayla veresi. (İB: 248.2) (Dikiş makinesi)
Sarıdır zerdali değil, suludur şeftali değil; iğne iğne ve göz göz yemesi sefalıdır. (İB: 683.18) (Portakal)
İğnem iğnem iğnesi, iğnem subay düğmesi. (İB: 515.2) (Kızılılık)
İğnem iğnem iğnesi, iğnem subay düğmesi. (İB: 754.2) (Süpürge)
Anası iğri büğrü , babası yeşil kıvrım; kızı güzellerden güzel, oğlu meyhanede gezer. (İB: 905/d) (Asma, üzüm, şarap)
İldif ildif ileyim, eli nazik meyveyim; ılık yerde biterim, söyleyiniz ben neyim? (İB: 622) (Muz)
İleğen ileğen içinde, yedi leğen içinde; ne yerde ne gökte, bir Allah'ın elinde. (İB: 138.1/b) (Can, ruh)
İlidi milidi kırk kapının kilidi, yatsıdan sonra bize gelen kim idi? (İB: 827.1/a) (Uyku)
Hava gürlür, gür gür çatar; iliği kemiği yere damlar. (İB: 50.13) (Ateş)

İlim ilim ilmeli ilim kurşun düğmeli; bunu bilen bilmeli, bilmeyen ölmeli. (İB: 6.1) (Afyon, haşhaş)
İlim ilim ilmesi, ilim kadın düğmesi; bunu bilen bilesi, bilmeyen otuz köy veresi. (İB: 194.2) (Çiğdem)
İlim ilim iynesi, ilim hatın düynesi; bunu bilmeyenin beş paradır cermesi. (İB: 195.3/c) (Çilek)
İlim ilim ilmesi, ilim hatun düğmesi; bunu bilen bilesi, bilmeyen on iki köy veresi. (İB: 201.4) (Çitlenbik, menengiç)
İlim ilim ilmesi, ille kadın düğmesi; bunu bilen bilesi, bilmeyen köy veresi. (İB: 385.2) (Heybe)
İlim ilim düğmesi, ilim hatın düğmesi; herkes bunu bilmezse yedi yılın hastası. (İB: 451) (Karabiber)
İlim ilim iliksiz, ilim kemiksiz; ilim dağ aşağı, ilim bağ yukarı. (İB: 490.5/k) (Kelebek)
İlim ilim ilmesi, ilim kadın düğmesi; pek kolaydır yemesi, pek zordur bilmesi. (İB: 519.11) (Kiraz, vişne)
İlim ilim ilmesi, ilmen ilmen düğmesi; hoştur yemesi, güçtür bilmesi. (İB: 601.5) (Mercimek)
İlim ilim ilmesi ilim kızın düğmesi, ya bunu bilmeli ya cuma günü ölmeli. (İB: 628) (Nazarlık)
İlim ilim: bk. gitti geldi. (İB: 704.5) (Salyangoz)
İlim ilim ilmeli, ilim kadın düğmesi; bunu bilen bilmeli, bilmeyen şar vermeli. (İB: 830) (Üzerlik)
İlim ilim iltar, dünyayı tutar. (İB: 854.12/a) (Yol)
İlim ilim ilmeli, ille bunu bilmeli. (İB: 868.1) (Zincir)
İlim ilim illesi bunu bilen bilesi, bilmeyen yedi köy veresi. (İB: 1058.8) (Üç, dört, beş şey olmaz)
Biri der, gidelim; biri der, duralım; öbürü der illâllah illâllah . (İB: 901) (Su, kum)
İlle ille illesi, ille hanım düğmesi; ille hoştur yemesi, ille güçtür bilmesi. (İB: 195.3/b) (Çilek)
İlle ille illesi, ille hanım düğmesi; ille güçtür bilmesi, ille hoştur yemesi. (İB:469.10) (Bostan)
İlle ille illesi, ille hanım düğmesi; ille hoşdur yemesi, ille güçdür bilmesi (İB: 519.11/a) (Kiraz, vişne)
İllem illem iğnesi, illem kadın düğmesi; illem hoştur yemesi, illem güçtür bilmesi. (İB: 195.3) (Çilek)
İllem illem ilmesi, illem kadın düğmesi; illem hoştur yemesi, illem güçtür bilmesi. (İB: 519.11/f) (Kiraz, vişne)
İllem illem illesi, ille kadın düğmesi; bunu bilen bilesi, bilmeyen otuz iki köy veresi. (İB: 830/c) (Üzerlik)
İmidi mimidi yatsıdan sonra gelen kimidi? (İB: 827.1/r) (Uyku)
Karşıdan baktım imir şimir , yanına vardım, kilitli demir. (İB: 608.8/f) (Mezar, tabut)
İmrahıya imrahıya bir gün Hakga varmaklığa; ben bugün bir guş gördüm, beş başlı, yüz barmahlıya. (İB: 141.6/n) (Cenaze, ölü)
Ah benim güzellerim, sere serpe gezenlerim, inci boncuk dizenerim. (İB: 844) (Yaz)
İnicik minicik küçük sinicik. (İB: 601.6/c) (Mercimek)
İnili kunili kuz içinde gömülü. (İB: 145.39) (Ceviz, koz)
İnili pinili koziçi indili, çekicini pantilli, mamişili kokili. (İB: 145.11/b) (Ceviz, koz)

İnim inim inlesi ille kızın güzel düğmesi; bilen bilir, bilmeyen yedi köy veresi. (İB: 519.11/g) (Kiraz, vişne)
İnim inim ilmeli yakası kırk düğmeli, ya bunu bilmeli ya bu gece ölmeli. (İB: 830/b) (Üzerlik)
İnişli yokuşlu vefa yürüyüşlü; kereviz, badem, maydanoz nakışlı dökme berber oğlu, sabun suyu küçük hanım gelip geçecek. (İB: 704.18/b) (Salyangoz)
İnişli yokuşlu nefer dikişli, oğlansın uşaksın yumuşaksın her dertlere dermansın. (İB: 748.7) (Sülük)
İpe ipe altın küpe, süt kuyusu, sivri tepe. (İB: 599/a) (Meme)
İsacık Musacık eli kolu kısacık. (İB: 787.11) (Tavuk)
İsli paslı boynundan asılı. (İB: 835) (Yağ şişesi)
İşi işi gönlümün teftişi, çarşıya ²⁵ get et getir, ne erkek olsun ne dişi. (İB: 588.6) (Mantar)
İvilli mivilli arkası çivilli. (İB: 440.3) (Kapı)
Kaba kaba: bk. ara sıra. (İB: 375.13/a) (Havan)
Geriden baktım kaba saba , yanına vardım Çangal Baba. (İB: 155.1) (Çadır)
Bacadan attım nacağı, kırdı kabı kacağı . (İB: 355.10/a) (Güneş)
Karanlık yerde kadın kız küpelerini sallar. (İB: 478) (Kazan ve kulpları)
Sarıdır safran gibi, sevilir bir can gibi, Kaftan Kafa hükmeder, Sultan Süleyman gibi. (İB: 21.8/p) (Altın)
Kandil kandil asılır, vakit gelir kesilir. (İB: 44.13) (Asma, üzüm kütüğü)
Kandil kandil asılır, vakti geli kesilir. (İB: 519.24) (Kiraz, vişne)
Bir kutum var harabi, içindedir dolabı; kandil kandil asılır (metinde: açılır) vakti gelir, kesilir. (İB: 626.24) (Nar)
Kantar kantar asılır (metinde: açılır), vakti gelir saçılır. (İB: 409.23) (İncir)
Dört kap kap , iki şap şap, bir terelelli. (İB: 300.1/c) (Eşek)
Karaağaç karaağaç bin dallı karaağaç, bin dallı bir yuva, bir yuvada bin yumurta. (İB: 890.1) (Ay)
Bir sürü çocuğum var, burunları karaca karaca . (İB: 120.1) (Böğrölce)
Yukarıda kara kara , yere düşer para para ; elime aldım kan gibi, ağzıma attım bal gibi. (İB: 121.4) (Böğürtlen)
Yukarı baktım kara kara yere düştü pare pare ; elime aldım kan gibi, ağzıma aldım bal gibi. (İB: 268.6/c) (Dut)
Bir sürü çocuk, g...leri kara kara . (İB: 517.2) (Kibrit)
Karalar karalar karaların altında yatan çiralar, çiraların altında homurtu, homurtunun (altında) hart kayan. (İB: 926.13/a) (İnsan vücudu: organlar)
Yukarıda kare kare yere düştü pare pare ; elime aldım kan gibi, ağzıma attım bal gibi. (İB: 268.6) (Dut)
Katı katı içinde, kutu kutu içinde; ağabeyimin beyaz sarığı, kırmızı kutu içinde. (İB: 735.3) (Soğan)

²⁵ İB'de: *çarşıdan*

Kat kat içinde, kat kitap içinde, ne molla bilir ne kitap içinde. (İB: 20) (Alın yazısı)
Kat kat amma katmer değil, top top amma elma değil, yenir amma meyva değil, kuyruğu var fare değil. (İB: 566.23) (Lahana)
Elim kat kat , mühür çat çat; aba bülbül, saçı sümbül. (İB: 610.16) (Mısır, darı)
Dağdan gelir hat hat, fistanları kat kat . (İB: 715.35) (Dere, çay, ırmak)
Kat kat amma katmer değil, top top amma elma değil, yenir amma meyve değil, kuyruğu var fare değil. (İB: 735.15/r) (Soğan)
Kat kat ama katmer değil, kırmızı ama elma değil. (İB: 739.4) (Solucan)
Ha kat katı kat katı bu Allah'ın hikmeti. (İB: 352.6) (Gül)
Kat katıdır kat katı bu Allah'ın hikmeti. (İB: 566.17) (Lahana)
Kat katıdır kat katı , bu Allah'ın hikmeti; ya bunu bilirsün bu gece ölürsün. (İB: 735.19) (Soğan)
Kat kattır amma katmer değildir, kırmızıdır amma biber değildir. (İB: 352.10) (Gül)
Uzundur zurnaya benzer kat kattır yufkaya benzer, tel teldir kadayife benzer. (İB: 610.24/b) (Mısır)
Top toptur amma topaç değil, kat kattır amma katmer değildir. (İB: 735.15/dd) (Soğan)
Kavak kavak yaprağı, Hazreti Muhammed toprağı. (İB: 501.10/i) (Kına)
Antirili mirili kavali kirili koz içi mimili kıya kıya hapili. (İB: 145.11/d) (Ceviz, koz)
Fildir fiştir kayadır taştır , kılıç pıçak kesmediğin bir vuruşta iki biçer. (İB: 291.2) (Elmas)
Karşıdan baktım ap appak, yanına gittim, kaykıtı kuppak . (İB: 695.6) (Sabun)
Kertil kürtül , Oniki İmamı ver kurtul. (İB: 392.3) (Horoz ibiği)
Gınasız gırmızı, bıçaksız kert kert . (İB: 392.1) (Horoz ibiği)
Kertül kürtül kırk köy ver de kurtul. (İB: 99.1) (Bıçkı, testere, hızar)
Kertül kürtül on iki köy ver de kurtul. (İB: 603.3) (Merdiven)
Dam ardında dana bağı, keş keş edem, gine başlı. (İB: 575.2/a) (Loğ, yungu taşı)
Ketene güdene her köyde bidene. (İB: 137.1) (Cami)
Kertiktir kürtüktür : bk. geldikçe gittikçe. (İB: 255.4/u) (Divit, kalem)
Dağdan gelir dalalı, kuyrucuğu kınalı, sekün sükün ayaklı, beli seğmen kuşaklı, kıf kıf eder kuyruğu, yif yif eder yüğüğü. (İB: 19.2) (Ala karga, karga)
Fildir fiştir kayadır taştır, kılıç pıçak kesmediğin bir vuruşta iki biçer. (İB: 291.2) (Elmas)
Kalkın kalkın kalkalım, kılı kıla çatalım; hırsız sekiz biz dokuz, kalkın birin turalım. (İB: 656.1) (Paça)
Kılı kıla : bk. haydi haydi. (İB: 990/c) (Göz yummak, ateş, kapı sürgüsü)
Kılı kılı kıllica, buruncuğu eğrice. (İB: 634.1/k) (Nohut)
Mini mini mıncık, kını kını kıncık, gübresi yok küçük hayvancık. (İB: 108.4/f) (Bit)
Kırık mırık : bk. balçık çamur. (İB: 1096.12) (Gönül, sevdâ, aşk, rüya, yalan)
Dağda gezer tatarına, ben onu tutarına; bacakları kısa kısa , kendisi tombul İsa. (İB: 786.2/a) (Tavşan)

Dam üstüne deri serdim, bir ucunu geri serdim; g...üne değiverdin mi, kıvrır zıvrır ediyor. (İB: 581.3/b) (Makarna, erişte)
Sapsız memeli kaşık, içi kıvrım karışık ; memesinde çengeli var, kendisi duvara yapışık. (İB: 931.1) (Kulak, küpe)
Kıvrım kıvrım içinde, o da içinde. (İB: 544.3/o) (Kulak)
Kıvrım kıvrım hep içine. (İB: 851.2) (Yılan)
Anası kıvrım kıvrım , babası yeşil kıvrım; kızı güzellerden güzel, oğlu meyhanede gezer. (İB: 905/f) (Asma, üzüm, şarap)
Antirili mirili, kavali kirili koz içi mimili, kıya kıya hapili. (İB: 145.11/d) (Ceviz, koz)
Engine dengine, kıyısına köşesine , Kütahya'nın paşasına. (İB: 432.1) (Kahve değirmeni)
Ağzı açık alamet, içi kızıl kıyamet ; yaş soktum kuru çıktı, Salli Ala Muhammed. (İB: 315.15) (Fırın)
Üstüm nur namet, altım kızıl kıyamet . (İB: 593) (Maskara)
Dağda dalayman, suda Süleyman; yeşil alâmet, kızıl kıyamet . (İB: 1056/ff) (Tavşan, balık, sabun)
Hey kilidi kilidi akşam gelen kim idi? (İB: 827.1/y) (Uyku)
Şurda bir ölü yatar, ölünün körü yatar; gözüne parmağımı dürttüğüm zaman, ağzı kipir kipir ediyor. (İB: 582.7/c) (Makas, sındı)
Kirlice pashica her ellerden usluca. (İB: 476.1) (Kazan)
Kişi kişi Allah'ın işi; bir hokka et getirdim, ne erkekti ne dişi. (İB: 258.1) (Domalan)
İki dilber kol kola , reva mıdır birbirinden fark ola? Kırılınca sine be sine görür. Pir olanlar onun kadrini bilir. Kırma onun kalbini, görünmez cismine cihan. (İB: 349.2) (Göz)
Bir kuşum var kolsuz kanatsız , vurdum öldürdüm topsuz tüfeksiz. (İB: 568.60) (Lamba, çıra)
Kolsuz kanatsız : bk. dalsız budaksız. (İB: 1096.11) (Gönül, sevda, aşk, rüya, yalan)
Koyun kuzu : bk. çayır çimen. (İB: 926.10/c) (İnsan vücudu: organlar)
Kulplu mulplu : bk. balçık çamur. (İB: 1096.12) (Gönül, sevda, aşk, rüya, yalan)
Bir kızım var, köşeden köşeye gezer. (İB: 59.10) (Ayna)
Gara gara gargalar, kövden köve ırgalar. (İB: 422) (Jandarma)
Hay kumbara kumbara zahra çeker ambara. (İB: 463.3/k) (Kaşık)
Kum kum oynar, guyrüh sallar. (İB: 834.2) (Yağ, tereyağı)
Hey kurtlar kurtlar , Yusuf'u yiyen kurtlar; altından su içer, tırnağından yumurtlar. (İB: 83.13/j) (Başak, buğday)
Yol üstünde kitli mezar, kurtlar kuşlar gelir bozar. (İB: 850.3) (Yer elması)
Kutu kutu içinde, fiti kutu içinde. (İB: 145.3) (Ceviz, koz)
Kutu kutu : bk. katı katı. (İB: 735.3) (Soğan)
Kuyi kuyi içinde suyi, su içinde ilan, ilan ağzında mercan. (İB: 568.26/o) (Lamba, çıra)
Kuyu kuyu dumbulu, içen ölür, içmeyen kalır. (İB: 728.25/bb) (Silah, tabanca)
Küçücük küçücük : bk. gucuruh cucuruh. (İB: 39.5) (Arı)

Küçücük fıçıcık içi dolu turşucuk. (İB: 574.5/g) (Limon)
Küçücük müçücük içi dolu turşucuk. (İB: 574.5/f) (Limon)
Kürtül kürtül on köy ver, kurtul. (İB: 117.4) (Boynuz)
Küt pat küt pat: bk. ara sıra. (İB: 375.13/a) (Havan)
Lâka lâka lâm elif, lâka lâka mim elif, lâka safer lâka befer, altı ayda bir sefer. (İB: 572.9) (Leylek)
Dört lak lak , iki lin lan, bir sancak. (İB: 300.1/d) (Eşek)
Bir arşın bezim var, her çılfağ dokuyamaz, lâle yakut taşım var, her bir sarraf dizemez. (İB: 626.29/ü) (Nar)
Evin ardında lamburtu lümbürtü var, bir de baktım, Koldurkozun düğünü var. (İB: 843.24) (Yayık)
Lanterani lanterani kıl biter, örter anı; dar gelir, yırtar anı; bol gelir, dırter anı. (İB: 610.9) (Mısır)
Şu tepenin öte yüzü, beri yüzü, lapa lapa geyik izi. (İB: 844.1/a) (Yazı)
Gadı gadı lav lav , yürümesi lev lev. (İB: 911) (Köpek, inek ve koyun memeleri)
Hay lazare lazare meyit endi mezare; uç aylık babası, oğlı çıktı pazare. (İB: 469.16/a) (Bostan)
Lebe lebe lâm elifim, lebe lebe mim elifim; lebe sefer, lebe çıkar, altı ayda bir sefer. (İB: 100.2) (Bildircin)
Lebicik lebabecik dört duvarın üstü açık, üstünde bir serçecik, ağzında bir çiçek. Ne çiçeği? Nar çiçeği, nar çiçeği, turunç çiçeği, pirinç çiçeği. (İB: 39.5/a) (Arı)
Leblabicik leblabicik dört duvarın üstü açık, geldi konu bir serçecik, ağzında bir çiçek, ne çiçeği? Pirinç çiçeği, turunç çiçeği, indim yârin bahçesine, bir güzel âdem çiçeği. (İB: 334.4) (Gergef, kasnak)
Lebicik leblebicik dört duvarın üstü açık. (İB: 334.4/a) (Gergef, kasnak)
Leblebicik lepircik dört duvarın üstü açık, geldi konu serçecik; ne çiçeği nar çiçeği, nur çiçeği, cevri cevahir tarlasında şeftali çiçeği. (İB: 14.5) (Akıl, fikir)
Lehtir lehtiriyle cümle âlem askeriyle kâh kullei fillas kah kullei lıpas. (İB: 83.18) (Başak, buğday)
Leylek leylek lâk dedi, dünyada üç şeye çare yok, dedi. (İB: 1058.2/i) (Üç, dört, beş şey olmaz)
Derede liğ liğ , tepede liğ liğ , kemiksiz liğ liğ . (İB: 490.5/v) (Kelebek)
Dağdan gelir lillo lillo ; eli ayağı kınalı lillo. (İB: 489.4/b) (Keklik)
Taka taka tak, lime lime lim, lime lu ha, yine tak tak. (İB: 361.2/a) (Hallaç yayı)
Dört lak lak, iki lin lan , bir sancak. (İB: 300.1/d) (Eşek)
Ben giderim o gider, önümde lin lin eder. (İB: 344.10/v) (Gölge)
Öte lin lin beri lin lin , ayak üstü durur lin lin . (İB: 440.4/v) (Kapı)
Dere lin lin tepe lin lin , kemiksiz lin lin iliksiz lin lin . (İB: 490.5/a) (Kelebek)
Ben giderim o gider; önümde lin lin eder. (İB: 699.5/d) (Sakal)
Akşamdan tomoloza, sabahtan liza liza . (İB: 50.1) (Ateş)
Dağdan iner tatarına, ben onu tutarına, kıstırgacımla kıstırına, bastırgacımla bastırına, ayakları liza liza , gözleri tumbuliza. (İB: 108.2/n) (Bit)
Lülesi (metinde: lülüsü) lülesi Tanrı lülesi, bunu bilmeyen kıvrılıp ölesi. (İB: 606) (Meşe kobalağı)

Erenler dervişler mahalle mahalle gezmişler, ipsizleri bağlamışlar. (İB: 633.3) (Nikâh)
Sizin sokak, bizim sokak maka mak maka mak , altı ayağından nallarlar şaka şak şaka şak , dilberi dudağından öperler şipe şip şipe şip . (İB: 431.7) (Hahve)
Mandıra mandıra içinde gavandıra. (İB: 704.1) (Salyangoz)
Mandıra mandıra içinde gavandıra. (İB: 750) (Sümüklü böcek, salyangoz)
Mancıcık mincıcık bir sürü boncucuk. (İB 801.2) (Tespih)
Mani mani : bk. çildir çildir. (İB: 307.15) (Fare, sıçan)
Markıcık markıcık kulakları sarkıcık. (İB: 476.4) (Kazan)
Mar maracık yer daracık, dört öküzçük, bir malacık. (İB: 145.13) (Ceviz, koz)
Masal masal maskara, eli yüzü kapkara. (İB: 64.5) (Baca)
Masal masal maskara, çıkın bakın askere. (İB: 267.4) (Duman, sis ateş)
Masal masal matladı, kel dereye atladı; be kel sana ne oldu, başımı güveler otladı. (İB: 91) (Berber)
Masal masal : bk. çır çır. (İB: 185.22) (Çıkrık, çark)
Masal masal maniki, tırnağı var on iki; bindi kürek sapına, indi macun küpüne; macun küpü taşı, koca karı şaştı. (İB: 307.6) (Fare, sıçan)
Masal masal maskara ağzı burnu kapkara. (İB: 315.3) (Fırın)
Masal masal martadar, dil ohur damah atar, Siviloğlu Süleyman gotuğundan nağara atar. (İB: 321.2) (Gayda)
Masal masal maliki kuyruğu on iki, kuyruğunda beni var, el âlemde dengi var. (İB: 391.13) (Horoz)
Masal masal başını bağlamış, döne döne ağlamış. (İB: 402.15) (İğ, teşik)
Masal masal min masal, dil oynar, damak keser. (İB: 444.4) (Kapı süngüsü, kol demiri)
Masal masal maltı masal, oturmuş bakla satar; baklanın kilosu kaç dedim, çömelmiş yüzüme bakar. (İB: 447.12) (Kaplumbağa, tosbağa)
Masal masal maliki, tırnakları on iki. (İB: 487.11) (Kedi)
Masal masal meliki, oğlu kızı var on iki. (İB: 489.2) (Keklik)
Masal masal martladı, kel dereye atladı. (İB: 548.3) (Kurbağa)
Masal masal : bk. çeldir çeldir. (İB: 580) (Makara)
Masal masal mal iki, tırnağı var on iki, on ikinin yarısı, Salih Ağa'nın karısı. (İB: 645.3/b) (Oruç, ramazan)
Masal masal mal atar, gâvur kadar g... atar. (İB: 681.18) (Pire)
Masal masal man iki, tırnağı var on iki. (İB: 711.7) (Sarımsak)
Masal masal mal iki, oğlu kızı var on iki. (İB: 802.2) (Tırmık)
Masal masal matlamış, saç sakal otlamış. (İB: 814.19) (Tıraş bıçağı, ustura)
Masal masal matladı, iki sıçan atladı, kurbağa kanatlandı, gelin çıktı çardağa, mart usurdu bardağa, bardak iki parça oldu, gelinin yüzü kara oldu. (İB: 897.3) (Yazla kış)
Bacakları masa masa , gözleri var dombalasa. (İB: 548.1) (Kurbağa)

Matal matal matladı, on iki fare atladı, gurbağa ganatlandı; tos vurdu bardağa, gelin çıhdı çardağa. (İB: 214.1) (Çulha tezgahı, tezgah)
Hey meledi meledi gece gelen kim idi? (İB: 827.1/o) (Uyku)
Şukkada şukga, bukгада bukga, mendüka mendükadır . (İB: 375.1/b) (Havan)
Mermendi mermendi kız duvara tırmandı, oğlan çarşıdan gelmedikçe kız duvardan inmedi. (İB: 984.1) (Anahtar, kilit)
Mesele mesele mendil atar; dil atar, damak tutar. (İB: 25.3/a) (Anahtar, kilit)
Mesel mesel meliki, oğul uşah on iki; gırgın geldi gıramadı, gara bıçah pek etti. (İB: 297.1) (Erişte)
Mesel mesel metlendi, iki fare etlendi; kurbağa kanatlandı, sefere niyetlendi. (İB: 332.5/a) (Gemi)
Mesel mesel metten sakalı var etten. (İB: 391.10) (Horoz)
Mesel mesel maliki, tırnakları on iki. (İB: 487.10) (Kedi)
Mesel mesel meliki, oğul uşah on iki; gırgın geldi gıramadı, gara bıçak pek etti. (İB: 581.1) (Makarna, erişte)
Mesel mesel met atar, iki sıçan g...t atar. (İB: 582.4) (Makas, sındı)
Mesel mesel mal mesel, dili oynar, damak keser; Mesel Bey'in avradı gördü beni, ağladı, ağzımı dilimi bağladı. (İB: 645.3) (Oruç, ramazan)
Mesel mesel met iki, tırnakları on iki. (İB: 692.9) (Saat)
Mesel mesel mali mesel; dil oynar, damak keser. (İB: 814.14) (Tıraş bıçağı, ustura)
Mesel mesel metlenir, hacılar suya gider, kapıları kitlenir. (İB: 827.13) (Uyku)
Mesel mesel melemez, ocak başına gelemmez; gelse de duramaz. (İB: 834.3/p) (Yağ, tereyağı)
Mesel mesel meliki, oğlu kızı on iki; oğlu yarpah daşır, gızı torpah daşır. (İB: 913) (Fare, kurbağa)
Mesel mesel meliki, oğul uşah on iki; Mesel Bey'in avradı, beni gördü, ağladı. (İB: 915.1) (Tavuk ve civcivler)
Metal metal mavru metal; dil atar, damak tutar. (İB: 270.2) (Düdük)
Metal metal : bk. döne döne. (İB: 350.3) (Gramafon)
Metal metal mavu metal; dil atar, damak tutar. (İB: 467.4) (Kaval)
Ben giderim, o da gider, metelik metelik iz eder. (İB: 81.8/ö) (Baston, değnek)
Metel metel met atar; dil atar, damak tutar. (İB: 25.3) (Anahtar, kilit)
Metel metel mengi çatal; dil atar, damak tutar. (İB: 124.1) (Bukağı)
Metel metel dil atar, damak tutar. (İB: 214.12) (Çulha tezgahı, tezgah)
Metel metel malike, otuz iki palike; çıkmış tepe başına, bağırır arkadaşına. (İB: 167.1) (Çan)
Metel metel maliki, oğlu kızı on iki; çıkmış kaya başına, bağırır arkadaşına. (İB: 185.2) (Çıkrık, çark)
Metel metel metlendi, iki sıçan etlendi; kurbağa kanatlandı, sefere niyetlendi. (İB: 332.5) (Gemi; kayık, vapur)
Metel metel metten, sakalı var etten. (İB: 391.10/k) (Horoz)
Metel metel mali metel; dil atar, damak tutar. (İB: 463.16) (Kaşık)

Metel metel men iki, gözleri var on iki; inanmazsan say da bak, on ikidir on iki. (İB: 467.2) (Kaval)
Metel metel malim atar; dil atar, damak tutar. (İB: 471) (Kavut yapılan tahta)
Metel metel gani metel; dil atar, damak tutar. (İB: 518.11) (Kilit, kapı firengi)
Metel metel met atar, oturmuş bakla satar; “Bu baklanın kilosu kaç?” dedim, pel pel gözüme bakar. (İB: 548.14) (Kurbağa)
Metel metel mali metel; dil atar, damak tutar. (İB: 685) (Puğut, kaynamış ve kızarmış nohut)
Metel metel matlamış, metel iki çatlamış; kurbağa kanatlanmış, gavuru kırmaya gitmiş. (İB: 728.27) (Silah, tabanca)
Metel metel metlendi metel iki çatladı, karınca kanatlandı, söğütde sünnetlendi, geldi bizim kapuya niyetlendi. (İB: 938.3) (İnsan ömrü)
Metel metel met atar, tarlalarda g... atar, g...ına çuvaldız batar. (İB: 994) (Öküz ve mesas)
Hey mezere mezere mefte girer mezere, anası gırh içinde, oğlu gider pazara. (İB: 423.2) (Kabak)
Mınca minca burnu eğrice. (İB: 634.1/e) (Nohut)
Garşıdan gördüm şırıl şırıl , yanına vardım mırıl mırıl , dedim hayır ola, dedi ahşama gelin. (İB: 357.2) (Güveyi)
Mır mır : bk. bucak bucak. (İB: 626.7) (Nar)
Mışıldak mışıldak mışıldakın üstünde ışıldak, ışıldakın üstünde düz alan, düz alanın üstünde (gür) piynar, gür piynarın içinde güdük canavar. (İB: 926.12) (İnsan vücudu: organlar)
İki tak tak, iki mış mış , iki bak bak. (İB: 926.5) (İnsan vücudu, organlar)
Mışıl mışıl : bk. ışıl ışıl. (İB: 926.10) (İnsan vücudu, organlar)
Hey miledi miledi orta kapu kilidi, doğru söyle, akşam gelen kim idi? (İB: 827.1/p) (Uyku)
Hey miledir miledir beyleri (metinde: beyler) attan indirir. (İB: 724.1/h) (Sidik)
Al milidi milidi küçük odanın kilidi, baba Allah’ın seversen, akşam gelen kim idi? (İB: 827.1/g) ²⁶ (Uyku)
Mili mili milidi, dün akşam size gelen kim idi? (İB: 827.1/m) (Uyku)
Minareli minaresiz : bk. balçık çamur. (İB: 1096.12) (Gönül, sevdâ, aşk, rüya, yalan)
Minare minare ucu dinare, tepesi boncuk, dibi daracık. (İB: 64.13) (Baca)
Minare minare minarenin üstünde bir ocak, bunu bilmeyen bu sene ölecek. (İB: 126.3) (Bulut)
Minare minare yüz bin lâle, bir çiçek. (İB: 890.2/t) (Ay, yıldız, gökyüzü)
Minare minare dibi dolu kenere, yüz bin çiçek, bir lâle. (İB: 1019/a) (Cami, imam, cemaat)
Mini mini küçük sini. (İB: 21.5) (Altın)
Mini mini küçük sini. (İB: 544.10) (Kulak)
Mini mini küçük sini. (İB: 601.6) (Mercimek)
Ayaklarım uzundur, başım da mini mini ; bir dönüşte gösterdim, dünyanın biçimini. (İB: 676) (Pergel)
Mini minicik burnu var küçücük. (İB: 634.7/a) (Nohut)

²⁶ İB’de: 827 A/g

Mini minicik kösten könecek, ah bunu kimler yiyecek? (İB: 681.9) (Pire)
Dağdan gelir tatarına, ben onu tutarına; ayakları misa misa , gözleri tombul İsa. (İB: 548.2/a) (Kurbanğa)
Hey miticik miticik başı pişmiş, g... çiğ. (İB: 568.7) (Lamba, çıra)
Guyruhsuz kedi miyav miyav dedi. (İB: 649.1) (Otomobil, makine)
Mor mor : bk. hor hor. (İB: 155.10) (Çadır)
Dağdan gelir hor hor, ayahları mor mor ; sekiz ayağı var, otuz iki dayağı var. (İB: 429.4) (Kağrı)
Mor mor : bk. hor hor. (İB: 815.12) (Tren)
Mör mör : bk. hor hor. (İB: 178.1/a) (Çekirge)
Hey musuda musuda yedi can gördüm pusuda; dördü göğçe çekildi, üçü galdı pusuda. (İB: 135.1) (Camız, manda)
Namaz namaz bu namaz, cahil bunu anlamaz; etten cami, sudan kible, burda kim namaz kıldı? (İB: 861.2) (Yunus Peygamber)
Narım narım narlar, dizinecek karlar; uçtu keklikler, kaldı dilberler. (İB: 83.14/g) (Başak, buğday)
Nar nar diz boyunca kar, uçtu keklik, kaldı dilber. (İB: 83.14/a) (Başak, buğday)
Nar nar narlandı, nar duvara fırladı; gelin kadın gelmeyince nar duvardan inmedi. (İB: 984.1/d) (Anahtar, kilit)
Hay natırı natırı anasını sevdiğimin katırı, yedi bin kişi götürür. (İB: 540.10/l) (Köprü)
Nemes nemes içinde, altın kafes içinde; ne yerde ne gökte, bir Allah'ın emrinde. (İB: 138.1/d) (Can, ruh)
Ay nermendi nermendi kız duvara tırmandı, oğlan hocadan gelmemiş, kız duvardan inmedi. (İB: 984.1/j) (Anahtar, kilit)
Hay nesne nesne bülbül kafeste, yem yemez, su içmez, böyle bir nesne. (İB: 418.2/g) (İpek böceği)
Ey nesnedir nesnedir , atın kafestedir; yem yemez su içmez, bu da bir nesnedir. (İB: 418.2/n) (İpek böceği)
Hey nesteler nesteler o nasıl bir kuştur ki bağıracağın desteler? (İB: 655.12/a) (Örümcek)
Ey neşteri neşteri cümle âlem müşteri, giydiği kaftan kara, gömleği sarı; anası hem yüz yaşında hem bir karı. (İB: 498.5/f) (Kestane)
Obalar obalar başı beyaz babalar, başı yerde ayakları gökte çabalar. (İB: 738/a) (Soğan)
Oğlandır uşaktır : bk. hincefi zincefi. (İB: 704.18/c) (Salyangoz)
Oğlansın uşaksın : bk. inişli yokuşlu. (İB: 748.7) (Sülük)
Okur yazar : bk. gitti geldi. (İB: 704.5) (Salyangoz)
Metel metel men iki gözleri var on iki; inanmazsan say da bak, on ikidir on iki . (İB: 467.2) (Kaval)
Öğürtleme böğürtleme aldı beni söğürtleme, al ipimi sereyim yükümü. (İB: 843.30) (Yayık)
Pabucu çediği : bk. hincefi zincefi. (İB: 704.18/c) (Salyangoz)

Sokaklarda paf pufundan kim durur, eve gelir epsem olur oturur. Muammadan kenar çizmem, şimdi nallarım seni. (İB: 203.3) (Çizme)
Şu kadar tiko tiko, pantaniko pantaniko , fırka da fırk. (İB: 93.9) (Beşik)
Paralar paralar paraların üstünde çaralar; çaraların üstünde çırılar, çıraların üstünde garalar. (İB: 926.13/b) (İnsan vücudu: organlar)
Ben giderim, kendi gider; yanım sıra para para iz eder. (İB: 81.8/g) (Baston, değnek)
Ben giderim, kendi gider; yanım sıra para para iz eder. (İB: 81.8/g) (Baston, değnek)
Ol nedir kim anın rengi karadır, teni baştan başa para paradır ; ayağından asuptur Tanrı anı, el ursan saçılır (metinde: açılır) üstünde kanı. (İB: 268.5/e) (Dut)
Paralı maralı : bk. balçık çamur. (İB: 1096.12) (Gönül, seveda, aşk, rüya, yalan)
Ben giderim, o gider, pare pare iz eder. (İB: 81.8/f) (Baston, değnek)
Ben giderim, o gider, pare pare iz eder. (İB: 344.11/a) (Gölge)
Pare paredir : bk. baştan başa. (İB: 268.5) (Dut)
Parmak parmak yapısı, göğşe bakar kapısı. (İB: 182.3) (Çeten, sepet)
Ben giderim, o da gider; par para iz eder. (İB: 81.8/o) (Baston, değnek)
Fadime'm pat pat , donları kat kat. (İB: 566.48) (Lahana)
Pat pat eder, çat çat eder; loby şeker, panbuk atar. (İB: 611.3) (Mısır patlağı)
Dam üstünde pat pat eder. (İB: 836.16) (Yağmur)
Derede pat pat , tepede çat çat. (İB: 1055/y) (Balta, balık, leylek, tavşan)
Pat patan ağacı, çat çatan ağacı; kırmızı leylek, trabzan ağacı. (İB: 93.3) (Beşik)
Çat çatan ağacı, pat patan ağacı; kırmızı lâle, Trabzon ağacı. (İB: 310) (Fayton)
Çat çatan ağacı, pat patan ağacı; kırmızı lâle, kılardan ağacı. (İB: 328.2) (Gelin)
Çat çatan ağacı, pat patan ağacı; kırmızı lale, kılaptan ağacı. (İB: 343.3) (Gergef, kasnak)
Çat çatan ağacı, pat patan ağacı; kırmızı lale, ilibadan ağacı. (İB: 415.1) (İp ağacı)
Pat patan ağacı, çat çatan ağacı; kırmızı leylek, kılaptan ağacı. (İB: 683.5) (Portakal)
Çat çatan ağacı, pat patan ağacı; kırmızı labadan ağacı. (İB: 823.1/a) (Tütün çiçeği, tütün)
Pat patana ağacı, pata kutana ağacı; kırmızı leylek, gıdavana ağacı. (İB: 93.3/a) (Beşik)
Pencere kapısı : bk. geceli gündüzlü. (İB: 290.5/f) (Elma)
Tın tının, pın pının , taralelli tak tak. (İB: 375.6) (Havan)
Pırl pırl pırdane, sar(ı) doldurmuş gerdane, yılda bir kere gelir meydana. (İB: 610.4) (Mısır, darı)
Evin bacasında şırıl şırıl, günün gecesinde pırl pırl . (İB: 852.11) (Yıldız)
Pırım pırım pırtısı var, gırh yamadan kürküsü var, abdessiz ezan ohur, nikâhsız garısı var. (İB: 391.20/g) (Horoz)
Anası iki büküm, babası pırtıl pırtıl , kızı dünya güzeli. (İB: 905/jj) (Asma, üzüm, şarap)
Dedim dilber, dedi lebbey, dedim pıs pıs , dedi tıs tıs, dedim nice, dedi gece. (İB: 357.1) (Güveyi)
Pıt pıt eder, çıt çıt eder; labiye şeker, pamuk atar. (İB: 256.11) (Dolu)

Çıt çıtan ağacı, pıt pıtan ağacı, kırmızı leylek, kılaptan ağacı. (İB: 50.3) (Ateş)
Pıt pıtan ağacı, çıt çiten ağacı; kırmızı leylek, kılabudan ağacı. (İB: 102.3/a) (Biber)
Çıt çıtan ağacı, pıt pıtan ağacı; kırmızı leylâk, kılaptan ağaç. (İB: 692.3) (Saat)
Çıt çıtan ağacı, pıt pıtan ağacı; kırmızı leylek, kalabadan ağacı. (İB: 823.1) (Tütün çiçeği, tütün)
Ağzı pıtır pıtır eder, g...ü tapır tapır eder. (İB: 481.7) (Keçi)
Pinavut pinavut gözü var; ağalara, beylere sözü var. (İB: 75.7/c) (Bal)
Pon pon: bk. didini didini. (İB: 423.35) (Kabak)
Ay pusunda pusuda altı camuz bir suda; üçü göke çekilmiş, üçü gene bir suda. (İB: 1089.2) (Gökyüzü)
Masal masal matlamış, saç sakal otlamış. (İB: 814.19) (Tıraş bıçağı, ustura)
Sandık sandık üstünde, camlar ayak üstünde; kamer gece pişirir, güneş gündüz onu yer. (İB: 130.9) (Buz)
San san sandıra, sandık içinde mandıra. (İB: 94) (Beyin)
Tap tapan ağacı, sap sapan ağacı; uzun leylek, kılaptan ağacı. (İB: 796) (Telgraf telleri)
Sarıca suluca al eline, koy cebine. (İB: 574.2) (Limon)
Sarı sarı içinde, sarı zarfın içinde; on iki tane yavru, hepsi birbir içinde. (İB: 683.4) (Portakal)
Günde beş defa sarmaş dolaş , bil bakalım nasıl arkadaş? (İB: 714.3) (Seccade)
Bir yanı sazlık (metinde: saçlık) samanlık , bir yanı tozluk dumanlık . Demirciler demir düğür linginen, boyacılar (metinde: bayacılar) boya boyar renginen, paşanın oğlu seyre çıkmış yüz bin renginevinen. (İB: 469.15) (Kavun, bostan, karpuz)
Ay bedir bedir, gün sedir sedir , yedi sene anasının karnında, dili kısa. (İB: 318.3/b) (Fil)
Hey serinden serinden bir ses gelir derinden; içinde bir kuşum var, dene yer göbeğinden. (İB: 225.18/m) (Değirmen)
Sesli mesli: bk. balçık çamur. (İB: 1096.12) (Gönül, sevda, aşk, rüya, yalan)
Sessiz sedasız koca kasaba. (İB: 609.1) (Mezarlık)
Dağdan gelir tatarına, ben onu tutarına; kulakları sıya sıya , gözleri var tumbulisa. (İB: 786.2/ı) (Tavşan)
Sini sini küçük sini. (İB: 601.6/g) (Mercimek)
Saçına un koydum, bal etmez; sulu sulu bu pekmez. (İB: 859.60) (Yumurta)
Sulu mulu: bk. balçık çamur. (İB: 1096.12) (Gönül, sevda, aşk, rüya, yalan)
Şahır şahbazdır , ne kadar metheylesem azdır, sürmeli gözlü bir kızdır. (İB: 572.10) (Leylek)
Şim şakadık şakadık şakı benim elimde; ucu göğe direk, kökü benim elimde. (İB: 764.1) (Şemsiye)
Şak şak eder şakı yok, şakı benim elimde; türlü türlü çiçek biter, kökü benim elimde. (İB: 360.2) (Halı, kilim)
Şaka şak şaka şak: bk. maka mak maka mak. (İB: 431.7) (Kahve)
Deri altında şaldır şuldur . (İB: 132) (Buz altında su)

Babası şangal şungul , anası sarı kız; oğlu has Ermeni, kızını mecliste görmeli. (İB: 905/kk) (Asma, üzüm, şarap)
Dört kap kap, iki şap şap , bir terelelli. (İB: 300.1/c) (Eşek)
Ev ardında şap şap . (İB: 302) (Eşek kulağı)
Bacakların gereyim, arasına gireyim, şapır şupur edeyim. (İB: 287.5) (Elek)
Dağda şarp şarp , suda şirp şirp; arşın ayaklı, burma bıyıklı. (İB: 1055/r) (Balta, balık, leylek)
Şekerim şekerim seksen yavru dökerim. (İB: 97.1/a) (Beze)
Şeker şerbet : bk. iri bürü. (İB: 905/ll) (Asma, üzüm, şarap)
Apır dengi, şengi şengi . (İB: 218.1) (Erkek cinsel organı)
Şikkada şık şık şikkadacık, engele fiş fiş, engele fiş. (İB: 375.1/l) (Havan)
Suda şıp şıp . (İB: 76.7) (Balık)
Dağda tak tak, evde şıp şıp . (İB: 165) (Çamaşır teknesi)
Şıp şıp üstüne, onun küçüğü onun üstüne, en küçüğü en üste. (İB: 585.2/a) (Mal b...u)
Dam altında şıp şıp , dam ardında şıp şıp . (İB: 836.10) (Yağmur)
Dağda tak tak, suda şıp şıp ; arşın ayaklı, burma bıyıklı. (İB: 1055/ı) (Balta, balık, leylek, tavşan)
Şırl şırl : bk. mırıl mırıl. (İB: 357.2) (Güveyi)
Evin bacasında şırl şırl , günün gecesinde pırıl pırıl. (İB: 852.11) (Yıldız)
Şipe şip şipe şip : bk. maka mak maka mak. (İB: 431.7) (Kahve)
Dağda odun kurarlar, içine şin şin koyarlar; ağlama yavrum ağlama, kulağımı burarlar. (İB: 70.5 bb) (Bağlama, ud, saz, mandolin, keman, kemençe)
Şip şip gelir, şip şip gelir. (İB: 57.6/s) (Ayakkabı, kundura)
Denizde şıp şıp , suda şıp şıp , kuyruklu yıldız. (İB: 76.16) (Balık)
Dağda tak tak, suda şıp şıp ; arşın ayaklı, burma bıyıklı. (İB: 1055) (Balta, balık, leylek, tavşan)
Dağda şarp şarp, suda şirp şirp ; arşın ayaklı, burma bıyıklı. (İB: 1055/r) (Balta, balık, leylek)
Şişik şişik duvara yapışık. (İB: 840.4) (Yastık)
Şukkada şukga , bukgada bukgga, mendüka mendükadır. (İB: 375.1/b) (Havan)
Şukkadan şukka , bukkadan bukka, min takka tukka. (İB: 149) (Cıgara takımı)
Şukkada şukkada hezmen dukkada dukkada. (İB: 375.1/i) (Havan)
Bukkada bukka, şukkado şukka , sinsilli men dakika dukka. (İB: 375.1/a) (Havan)
En önünde şüp şüp , ev arkasında şüp şüp . (İB: 836.10/c) (Yağmur)
Benim birçok çocuklarım var, başı tablalı tablalı . (İB: 202.7/ı) (Çivi, mih)
Elem elem, takam takam , çiyim çiyim uha! (İB: 185.1) (Çıkrık, çark)
Taka taka takası, yaka fistan yakası; çatlayıp patlayıp, bunu bilesi. (İB: 214.5) (Çulha tezgahı)
Taka taka tak, yeri öper şap şap. (İB: 214.10) (Çulha tezgahı, tezgah)
Taka taka tak, lime lime lim, lime lu ha, yine tak tak. (İB: 361.2/a) (Hallaç yayı)
Taka taka taka o, var içinde baka o, iki tulum azığı, var g...ünde kazığı. (İB: 987.1/d) (Beşik)

İki dike dike, iki baka baka; dört taka taka , bir sallamura. (İB: 300.1/a) (Eşek)
Helengele melengele, maktu gele, haya hakta, taka takta , pireleyli lisehide. (İB: 216.3) (Çuval)
Takbalık takbalık suya düştü ak balık. (İB: 807.3) (Tokmak, tokaç)
Tavan üstünde takır takır , sanırsın halı dokur. (İB: 307. 19/d) (Fare, sıçan)
Takır takır takrabası, peşindedir arabası, içindedir en yakın akrabası. (İB: 438) (Kanguru)
Takır takır takraba, içinde var akraba. (İB: 987.1/p) (Beşik)
Arabalar takır takır , benim babam neden fakir; ince ipekten halı dokur. (İB: 655.14) (Örümcek)
İki takı takı , iki bakı bakı; dört dingil, bir fingil. (İB: 300.1/b) (Eşek)
Şukkadan şukka, bukkadan bukka, min takka tukka . (İB: 149) (Cıgara takımı)
Takraba takraba içinde var akraba. (İB: 987.1/h) (Beşik)
Dört tak tak , iki bak bak; iki dinko, bir finko. (İB: 47.4) (At)
Dağda tak tak . (İB: 78.8) (Balta)
Dağda tak tak , evde şıp şıp. (İB: 165) (Çamaşır teknesi)
İki dik dik, iki bak bak; dört tak tak , bir sallangıç. (İB: 300.1) (Eşek)
Dağda tak tak , suda çıp çıp. (İB: 332.15) (Gemi, kayık, vapur)
Taka taka tak, lime lime lim, lime lu ha, yine tak tak . (İB: 361.2/a) (Hallaç yayı)
Tın tının, pın pının, taralelli tak tak . (İB: 375.6) (Havan)
Köy içinde tak tak . (İB: 590) (Marangoz)
G...ü delik bir hoca, tak tak eder ağaca. (İB: 773) (Tahra)
İki tak tak , iki miş miş, iki bak bak. (İB: 926.5) (İnsan vücudu, organlar)
Dağda tak tak , suda şıp şıp; arşın ayaklı, burma bıyıklı. (İB: 1055) (Balta, balık, leylek, tavşan)
İki tak taka , iki mintaka; iki sallâme, bir Hasan Dede. (İB: 300.1/f) (Eşek)
Tak tok gölgesi yok. (İB: 557.4/b) (Kuyu)
Tak tuk, tak tuk , bacadan baktuk. (İB: 247.3) (Dibek, soku)
Tak tuk bacadan baktık. (İB: 843.16) (Yayık)
Dört takur takur , iki hellü hüllü. (İB: 300.1/h) (Eşek)
Tavan üstünde takur takur , zannedersin halı dokur. (İB: 307. 19/e) (Fare, sıçan)
Tavan üstünde takur tukur , sanırsın halı dokur. (İB: 307. 19) (Fare, sıçan)
Dam ardında takur tukur , sandım kızlar çılfı dokur; bizim sıçan müezzin, camilerde ezan okur. (İB: 836.24) (Yağmur)
Takur tukur takraba, içindedir akraba; iki tulum azığı, arkasında kazığı. (İB: 987.1) (Beşik)
Kara bakır tam takır . (İB: 326.2) (Gece)
Evden eve tan tan eder. (İB: 361.6) (Hallaç yayı)
Tap tapılayık tapılayık , tapılayığın üstünde muşulayık, muşulayığın üstünde ışılayık, ışılayığın üstünde kolancık, kolacığın üstünde alancık, alancığın üstünde ormancık, ormancığın içinde bir güdük domuz. (İB: 926.12/b) (Pire, kene)

Ağzı pıtır pıtır eder, g...ü tapır tapır eder. (İB: 481.7) (Keçi)
Tapini tapışını gör cihan gümüşünü. (İB: 59.12/p) (Ayna)
Tap tapan ağacı, sap sapan ağacı; uzun leylek, kılaptan ağacı. (İB: 796) (Telgraf telleri)
Tap tapı demir kapı, sam ertesi sambağı. (İB: 518.2) (Kilit, kapı firengi)
Sakalı var, sözü geçmez, pek uzağı gözü seçmez; kara nohut eker gider, taştan taş seker gider; akça suyu içerler, şeytan deyip geçerler. (İB: 481.9) (Keçi)
Taştan taş gök çıktı. (İB: 489.1) (Keklik)
Tatarlar Tatarlar beş Tatar bir araya gelmiş, dam yaparlar; yongasını ne içine ne dışına atarlar. (İB: 208.6) (Çorap şişi, çorap tığları)
Ananinki taze taze , babaninki bir endaze. (İB: 292.1) (Enginar)
Tekerlek tekerlek bizim evden yukarlek. (İB: 53.9) (Ay)
Uzundur zurnaya benzer, kat kattır yufkaya benzer, tel teldir kadayife benzer. (İB: 610.24/b) (Mısır)
Ol nedir ki tene tene akara benzer, severler onu sevgili yâre benzer; üstünde yazar Edalet Hatun, cihane hükmeder sultana benzer. (İB: 21.11) (Altın)
Ten ten tena, kokusu fena; at bir temenna, söyleyim sana. (İB: 646.1) (Ossuruk, gaz, yel)
Ben giderim, o gider, arkamdan tıkır tıkır eder. (İB: 81.7/b) (Baston, değnek)
Tıkır tıkır tkraba, içindeki akraba; demirden kazığı var, tulumbada azığı var. (İB: 987.1/c) (Beşik)
Altı tıkı tıkı , üstü fıkı fıkı; etrafı mani teknesi, içi tükruk hokkası. (İB: 627.3) (Nargile)
Ben giderim, o gider, içimde tık tık eder. (İB: 346.12) (Gönül, kalb, yürek)
Ben giderim, o gider, yanımda tık tık eder. (İB: 692.19/a) (Saat)
Bir kuş geldi tık tık dedi, dünyada dört şey yok, dedi. (İB: 1058.5/a) (Üç, dört, beş şey olmaz)
Ben giderim, o gider, cebimde tık tık eder. (İB: 692.19) (Saat)
Tıngır mıngır tıkısı var, içinde bakısı var, iki tulum azığı var, altında bazığı var. (İB: 987.1/i) (Beşik)
Ak çamı oyarlar, içine tın tın koyarlar. (İB: 70.5/ö) (Bağlama, ud, mandolin, keman, kemençe)
Ben giderim, o gider; yanımda tın tın eder. (İB: 81.7) (Baston, değnek)
Ben giderem, o gider; arhamda tın tın eder. (İB: 344.10/m) (Gölge)
Ben giderim, o gider, arkamdan tıp tıp eder. (İB: 344.10/ı) (Gölge)
Dam ardının fireği, tıp tıp eder yüreği. (İB: 386.1/a) (Hırsız)
Tıp tıp guyuda mısın? Derin uykuda mısın? Gız gelin seyre gider, hele sen burda mısın? (İB: 981.2) (Davul, zurna)
Tıran takış tıran takış , vela hinne, vela nekış. (İB: 375.6/c) (Havan)
Düdük öter, tır tır eder, havada gider. (İB: 825.5) (Uçak)
Dedim dilber, dedi lebbey, dedim pıs pıs, dedi tıs tıs , dedim nice, dedi gece. (İB: 357.1) (Güveyi)
Şu kadar tiko tiko , pantaniko pantaniko, fırka da firk. (İB: 93.9) (Beşik)
Ben giderim, o gider; cebimde tık tık eder. (İB: 692.19) (Saat)
Ben giderim, o gider; yanımda tım tım eder. (İB: 344.10/b) (Gölge)

Ben giderim, o gider; önümde tim tim eder. (İB: 699.5/g) (Sakal)
Ha tintili tintili ipeği yok, ne nakış. (İB: 287.11) (Elek)
Ben giderim o gider, önümde tin tin eder. (İB: 81.7) (Baston, değnek)
Min min minare, tin tin tinare; ortası delik, biz onu yedik. (İB: 297.2) (Erişte)
Ben giderim, o gider; arkamda tin tin eder. (İB: 344.10) (Gölge)
Tin tin tiniler, yatmış iniler; tepesi delik, dudağı yarık. (İB: 361.4) (Hallaç yayı)
Dağda tin tin , derede tin tin , tepede tin tin , iliksiz tin tin , kemiksiz tin tin , yine de tin tin yine de tin tin . (İB: 490.5/c) (Kelebek)
Min min minare, tin tin tinare; ortası delik, biz onu yedik. (İB: 581.2) (Makarna, erişte)
Tin tin bir tane, daldan koptu, yere düştü bin tane. (İB: 626.7) (Nar)
Ceviz ağacını oyarlar, içine tin tin koyarlar; ağlama tin tin ağlama, kulağını büklerler. (İB: 686.3) (Radyo)
İliksiz tin tin , gene de tin tin , gene de tin tin . (İB: 692.14) (Saat)
Ben giderim, o gider; önümde tin tin eder. (İB: 699.5) (Sakal)
Tintiri tintiri dağdan domuz indiri. (İB: 778.4/b) (Tarak)
Derede tin ton , tepede tin ton , kemiksiz tin ton , iliksiz tin ton . (İB: 355.26) (Güneş)
Derede tin ton , tepede tin ton , iliksiz tin ton , kemiksiz tin ton . (İB: 457.13) (Karıncı)
Derelerde tin ton , tepelerde tin ton , kemiksiz tin ton , sümüksüz tin ton . (İB: 490.5/e) (Kelebek)
Dört tane tirika turuka , iki tane vız vız, bir tane sallandıra. (İB: 300.1/ı) (Eşek)
Tom tok gölgesi yok. (İB: 557.4/a) (Kuyu)
Ton tok tüyü yok. (İB: 859.19) (Yumurta)
Ağacın içini oyarlar, içine ton ton koyarlar; ağlama ton tonum ağlama, kulağını burarlar. (İB: 70.5/t) (Bağlama, ud, mandolin, keman, kemençe)
Köy içinde ton ton öter. (İB: 539.2) (Köpek)
Dağdan gelir hop hop, fıstanı var top top . (İB: 39.17/d) (Arı)
Topsuz tüfeksiz : bk. dalsız budaksız. (İB: 1096.11/f) (Gönül, sevda, aşk, rüya, yalan)
Top top : bk. kat kat. (İB: 566.23) (Lahana)
Top top : bk. kat kat. (İB: 735.15/r) (Soğan)
Tozluk dumanlık : bk. sazlık samanlık. (İB: 469.15) (Kavun, karpuz, bostan)
Toz toz : bk. beş on. (İB: 570) (Leblebi)
Ben giderim, kendi gider; arkam sıra töm töm eder. (İB: 344.10/o) (Gölge)
Ben giderim, o da gider; yürüdükçe töm töm eder. (İB: 699.5/c) (Sakal)
Evin önünde ts ts , evin arkasında ts ts . (İB: 836.10/h) (Yağmur)
Şu kadar şukka, tukkadak tukka , men dakika dukka. (İB: 375.1/c) (Havan)
Yer altında bileği, tup tup eder yüreği. (İB: 386.1/c) (Hırsız)
Tup tup tubulgu, tupta biter tubulgu; ağzı güneş dağına, hiç açılmaz tubulgu. (İB: 608.10) (Mezar)

Tüllü müllü t..., bunu bilmeyen eşek. (İB: 817.6) (Turp)
Tülü mülü yüzü var; kırk, elli gözü var. (İB: 170.8) (Çarık)
Adi büdi, ispati düdi; trampata tüp tüp , trampata tüp tüp . (İB: 375.6/b) (Havan)
Türlü түrlüsü olur, haylı sulusu olur; aptala ad takarlar, uzun boylusu olur. (İB: 41.7) (Armut)
Tüysüz kanatsız : bk. baltasız bıçaksız. (İB: 138.2) (Can, ruh)
Tüysüz kanatsız : bk. dalsız budaksız. (İB: 141.22) (Cenaze, ölü)
Tüysüz tozaksız : bk. dalsız budaksız. (İB: 1096.11/e) (Gönül, sevdâ, aşk, rüya, yalan)
Ufacık fıçık içi dolu turşucuk. (İB: 574.5/a) (Limon)
Ufacık minicik burnu var eğricik. (İB: 634.7) (Nohut)
Ufacık tefecik bir pañecik. (İB: 666.9) (Para)
Ah umutlar umutlar göz nurunda bulutlar; ayaklarından emer, tepesinden yumurtlar. (İB: 83.13/a) (Başak, buğday)
O ustadır ustadır , altın kafestedir, bu böyle bir nesnedir. (İB: 418.2/i) (İpek böceği)
Ey ustalar ustalar samandan böbrek döker. (İB: 301.1) (Eşek b...u)
Ey ustalar ustalar el vurmayın hastalar, o nasıl kuştur ki bağırsağın desteler? (İB: 655.12) (Örümcek, örümcek ağı)
Ey uzidik uzidik , otuz iki kız idik; kıran geldi kırıldık, hekim geldi dirildik. (İB: 185.6) (Çıkrık, çark)
Hey uzunu uzun yılda verir otuz salkım üzümü; siyahı yersen helâl, beyazı yersen haram. (İB: 645.13/a) (Oruç, ramazan)
Uzun muzun : bk. balçık çamur. (İB: 1096.12) (Gönül, sevdâ, aşk, rüya, yalan)
Çayırlarda uzun uzun , bayırlarda yumru yumru, kapılarda gumru gumru. (İB: 917) (Yılan, tilki)
Üllü üllü dibi küllü. (İB: 401.20) (İbrik, Güğüm)
Ah ümitler ümitler gökteki bulutlar; tırnağından emer, tepesinden yumurtlar. (İB: 83.13/v) (Başak, buğday)
Ünlü ünlü dibi küllü. (İB: 401.20/a) (İbrik, güğüm)
Ürüye mürüye bir kuş kondu sürüye, hangi kuşu gördüm, sırt üstü yürüye. (İB: 141.5) (Cenaze)
Üryanına püryanına çıktım, filketinin bir yanına, bilenin irfanına, bilmeyenin turp sıkayım bir yanına. (İB: 1096.1) (Gönül, sevdâ, aşk, rüya, yalan)
Dağdan gelir varize, ayakları zarize; bir vak vakı hatundur, gözleri dombolize. (İB: 548.2) (Kurbağa)
Küçük vani vani döndürür pehlivanı. (İB: 728.8) (Silah, tabanca)
Var var getir, gelmezse yalvar getir; el dokunmamış ağaçtan, dişlenmemiş nar getir! (İB: 328.7) (Gelin)
Kara koyun derisi, vır vır eder gerisi. (İB: 734.7) (Soba)
Vızı vızı vızlar, yaylada kuzlar; kendi kazanır, ele bağışlar. (İB: 39.20/v) (Arı)
Dört tane tirika turuka, iki tane vız vız , bir tane sallandır. (İB: 300.1/ı) (Eşek)
Burdan atdım vız vız , altmış iki yıldız. (İB: 7728.3) (Silah, tabanca)

Vidini vidini: bk. didini didini. (İB: 423.35) (Kabak)
Küçücük varna, içinde kıvrınma, vinkaka vinkaka . (İB: 87.1) (Bebek; çocuk)
Yama yama üstünde, hiç iğne girmemiş içine. (İB: 566.3) (Lahana)
Babası yamrı yumru , annesi Yayvan kadın; oğlu sohbetlerde gezer, kızı gül-işana benzer. (İB: 905/ccc) (Asma, üzüm, şarap)
İki sandık yan yana , çeke çeke usandım. (İB: 541.5) (Körük)
Yeşil tahta üzerinde bir peri al yakuttan lebleri yâr yâr ile ülfet eder iken Yakup vurdu hançeri. (İB: 352.5/a) (Gül)
Yatmazın uyumazın: bk. ekilmezi biçilmezi. (İB: 1035/k) (Toprak, katır, taş körü, cami)
Yavuzdur yumuşaktır: bk. hincefi zincefi. (İB: 704.18/c) (Salyangoz)
Dağdan gelir tatarına, kıstırgıca kıstırına; iki taş arasına koyarına, bastırına, ezerina, yerden yere çarparına. (İB: 108.2/m) (Bit)
Fırl fırl fır çanak, fırlamasın bu çanak, yer gök delinsin, delinmesin bu çanak. (İB: 9.18) (Ağız)
Ol nedir, yoktur cisminde can, kanının içi dolu yılan çıyan ; dili yoktur, yetmiş iki dil bilir, başını kessen söyle o ayan. (İB: 255.7) (Divit, kalem)
Dağlar tatarına, ben onu tutarına; ayaklar yısa yısa , gözler de tombalisa. (İB: 338.1) (Geyik)
Dağdan gelir tatarına, ben onu tutarına; kulakları yısa yısa , gözleri var pompalisa. (İB: 786.2) (Tavşan)
Dağdan gelir tatarına, ben onu tutarına, kulakları yusa yusa , gözleri de tombalisa. (İB: 786.2/c) (Tavşan)
Yif yif: bk. kıf kıf. (İB: 19.2) (Alaca karga, karga)
Yokuşu dikişi: bk. hincefi zincefi. (İB: 704.18/c) (Salyangoz)
Dolapta ölü yatar, ölünün körü yatar; g...ünü parmakladım, ağzı yuf yuf eder. (İB: 582.7) (Makas, sındı)
Çayırlarda uzun uzun, bayırlarda yumru yumru , kapılarda gumru gumru. (İB: 917) (Yılan, tilki)
Ey yurtlar yurtlar Yusuf'u yedi kurtlar; bacağından su içer, boynuzundan yumurtlar. (İB: 83.13/c) (Başak, buğday)
Yüzü gözü gırışır, beylerinden barışır. (İB: 474.2) (Kaymak)
Yüzün müzün: bk. sakın makın. (İB: 39.19) (Arı)
Garşidan gelir Araplar, ayağına giymiş siyah çoraplar, yanlarına gitmeyin, yüzüzü gözüzü haraplar. (İB: 39.19/a) (Arı)
Zar zar içinde, zülfüzâr içinde; ne kitap yazar ne Kuran içinde. (İB: 20/b) (Alın yazısı)
Zar zar duvara tırmandı, Zar Efendi gelmeden zar duvardan inmedi. (İB: 984.1/g) (Anahtar, kilit)
Zari zari zar getir, vermezse yalvar getir; el değmemiş ağaçtan, taze bitmiş nar getir. (İB: 328.7/f) (Gelin)
Zelle zelle zel olur, zelle şeker bal olur; tutar ise yavaş tut, iki elin kan olur. (İB: 268.13/e) (Dut)

Zelle zelle zel olur, zelle şeker bal olur; varma zellenin yanına, on parmağın kan olur. (İB: 519.25) (Kiraz, vişne)
Zelle zerdan olur, yeşil iken al olur; meyledince siyaha lezzet verir damağa tutar isen yavaş tut, iki elin kan olur. (İB: 519.25/a) (Kiraz, vişne)
Zencefili tarçını ne Japon'u ne Çin'i; kış günleri çok gördüm, onu bol bol içeni. (İB: 702) (Salep)
Zerde zerde zer olur, zerdenin şekeri bal olur; sokulma onun yanına elin, yüzün kan olur. (İB: 268.13/k) (Dut)
O nedir ki zerre zerre gan olur; ağacı yoh, meyvesi gandan olur. (İB: 87.9) (Bebek, çocuk)
Zerre zerre dal olur, yeşil iken al olur; meyledince siyaha, lezzet verir damağa, tutar isen yavaş tut, iki elin kan olur. (İB: 121.10) (Böğürtlen)
Ben giderim, o gider; önümde zım zım eder. (İB: 699.5/a) (Sakal)
Zırman zırman zırmandı ta duvara dayandı, ağası gelmeyince o duvardan inmedi. (İB: 714.1) (Seccade)
Dağdan gelir, bağdan gelir, zır zır hop, ayaklarında zilli top. (İB: 39.17/c) (Arı)
Sessiz gider zır zır eder. (İB: 648) (Otobüs)
Zille zille zal olur, zille dudak bal olur; zillenin yanına varma, iki elin kan olur. (İB: 268.13/h) (Dut)
Ananın cum cumusu, babanın zom zumusu ; içene girer bulandırır, çıkar dışarı. (İB: 74.11) (Bakraç)

3.2. Zarftan İkillemeler

Tarelelli terli takış, abalama çabalama soktum, gitti bir karış. (İB: 375.12) (Havan)
Aşağı iner güle güle, yukarı çıkar ağlaya ağlaya . (İB: 74.8/a) (Bakraç, kova)
Ağrıtmadan acıtmadan ananın eline kıpkırmızı giren nedir? (İB: 501.13) (Kına)
Gak anırı, ak ak doğuru. (İB: 185.16/b) (Çıkrık, çark)
Pır pır uçar, ak ak sıçar. (İB: 225.19) (Değirmen)
Ak ak uçar, pır pır sıçar. (İB: 659.1/a) (Pamuk makinesi, çırçır)
Bir gölüm var, akar akar durmaz. (İB: 198.2) (Çirkef yolu, kehriz)
Akar akar akışır, üstüne et yakışır. (İB: 682.12) (Pilav)
Fır fır uçar, ak pak saçar. (İB: 225.19/j) (Değirmen)
Dört çocuğum var, akşam sabah kuyuya taş atar. (İB: 412.5/k) (İnek memesi)
Benim bir çocuğum var, akşam sabah çimdirim. (İB: 463.8/a) (Kaşık)
Apul apul yürürsün, samur kürkü sürürsün, niçin yayan yürürsün? (İB: 58.5) (Ayı)
Bir ana, bir baba sesleri kaba kaba , dövüşür ara sıra , şunlara git bak, küt pat küt pat . (İB: 375.13/a) (Havan)
Binlerce noktacıklar sanki gözü gıcıklar, ara sıra dümdüz olur, bir yuvarlak yüz olur. (İB: 890.10) (Ay, yıldız, gökyüzü)

Bir çuval taşım var, atarım atarım tükenmez. (İB: 740.1) (Söz)
Rüzgâr eser avur zavur , babası Kırkor Gâvur, anası ham Ermeni, kızına can vermelî. (İB: 498.6) (Kestane)
Avul avul avutlar, havlu altına yumurtlar. (İB: 423.20/l) (Kabak)
Yokuştur ayak ayak çık, yürü de bak; gençlere kolay gelir, ninem istemez çıkmak. (İB: 603.2) (Merdiven)
Ayak ayak varmanın, hatası yok sormanın; kaçı günde, gölgede acaba kırk elmanın? (İB: 625.8) (Namaz)
Azar azar büyür, azar azar küçülür. (İB: 53.24) (Ay)
Dolana dolana çıkar, bağıra bağıra bıkar. (İB: 614.12) (Minare)
Bir ağacım var dalsız budaksız , tepesinde bir kuş var tüysüz kanatsız ; kuşu birisi tutmuş elsiz ayaksız , birisi boğazlamış baltasız bıçaksız , birisi pişirmiş odsuz ocaksız , birisi yutmuş dilsiz dudaksız . (İB: 138.2) (Can, ruh)
Kardeşi ekşi biraz fakat tatlıdır kendi, dalları basar basmaz yirmi günde tükendi. (İB: 519.8) (Kiraz, vişne)
Harı harı içinde narı, baştan aşağı yağar top puğu karı. (İB: 777.2/a) (Tandır)
Ne çin dur ne naz, baştan ayağa giyer ket ket libas; kanadı var, kuyruğu var; uçamaz, uça da bâdı sabâyı geçemez. (İB: 76.14/c) (Balık)
Benim bir oğlum var, ç...ünü küle batırır batırır çıkarır. (İB: 638.5) (Odun, meşe)
İselversin biselversin padişahım ne eylersin? Analar beş beş doğurur senin gibi sultanı. Çıkmış duvar üstüne, yazı yazar. (İB: 704.8/a) (Salyangoz)
Bir bir uçar, ak ak sıçar. (İB: 225.19/p) (Değirmen)
Gelir bir bir , gider bir bir , gelen gider, giden gelmez bu nedir? (İB: 1015) (Dünya, ahiret)
Kız idik, bir tahtaya dizildik, birer birer çizildik. (İB: 253.6/dd) (Dişler)
Yedi ağa kardeştiler, geçerler birer birer , sayısı pazarda biter. (İB: 895) (Haftanın günleri)
Zencefili tarçını ne Japon'u ne Çin'i; kış günleri çok gördüm, onu bol bol içeni. (İB: 702) (Salep)
Tepesi delik, ucu yarık sırma döker bölük bölük , haber verir yanık yanık . (İB: 255.5) (Divit, kalem)
Bıyığımı bura bura çıktım kapkara duvara. (İB: 44.2) (Asma, üzüm, bağ)
Bıyığımı bura bura çıktım kapkara duvara. (İB: 368.1) (Hanımeli)
Bıyığımı bura bura çıktım kapkara duvara. (İB: 712.1) (Sarmaşık)
Al rengine bakılır, kadehlere dökülür; buram buram tüterken önünde diz çökülür. (İB: 175.4) (Çay)
Anayın büküp büküp attığı, babayın sokup sokup çıkardığı. (İB: 589) (Mantı)
Dağdan gelir büre büre , öküzleri süre süre. (İB: 778.2/c) (Tarak)
Beş kardeş cavıl cavıl avlu örür. (İB: 208.9/f) (Çorap şişleri)
Penekte ölü yatar, ölünün kökü yatar; parmağını değiştiren, cılv cılv öter. (İB: 582.7/b) (Makas, sindi)

Cır cır cırlar, kaz gibi yumurtlar. (İB: 185.10) (Çıkırk, çark)
Penekte ölü yatar, ölünün kökü yatar; parmağını değdirirsen civil civil öter. (İB: 582.7/a) (Makas, sındı)
Dağda olur, dağda biter; eve gelir cum cum öter. (İB: 843.26/e) (Yayık)
Benim bir oğlum var, çağıra çağıra at güder. (İB: 124.2) (Bukağı)
Benim bir çocuğum var, günde çağıştıra çağıştıra suya katarım. (İB: 463.8/c) (Kaşık)
Kar yağacak kar yağacak, karın üstüne gün doğacak; eşekler çağrışa çağrışa göğe çekilecek. (İB: 1089.3) (Gökyüzü)
Çat çat öter, çetlembikte kuş öter, silkindikçe tüyünü döker. (İB: 229.1) (Demirin döğülmesi)
Beş kardeş çatır bıtır avlu örür. (İB: 208.9/g) (Çorap şişleri)
Çatır çatır başlar, çitir çitir işler. (İB: 649.3) (Otomobil, makine)
Çatır patır gezersin, zertavayı ezersin; sen bir küçük hanımsın, niçin terliksiz gezersin? (İB: 307.11/e) (Fare, sıçan)
Taka taka takası, yaka fıstan yakası; çatlayıp patlayıp bunu bilesi. (İB: 214.5) (Çulha tezgahı)
İki sandık yan yana, çeke çeke usandım. (İB: 541.5) (Körük)
Altmıştı yaş çektikçe ittikçe kalkar başı. (İB: 800.9) (Terazi, kantar)
Masal masal malı masal oturmuş bakar; ava keser, baklavanın okkası kaç a dedim, çeldir çeldir yüzüme bakar. (İB: 580) (Makara)
Evden çıkar dağa gider, çemkire çemkire ava gider. (İB: 790) (Tazı)
Kıvrım kıvrım taş, çık çık tükenmez. (İB: 614.18) (Minare)
Masal masal maturan, katırı teper yatürü; karı çır çır bağırır, kocası selevat götürü. (İB: 185.22) (Çıkırk, çark)
Hırıl mısın mırıl mısın, çırıl çıplak duru musun? Kızlar hep düğüne gitmiş, sen ta burda duru musun? (İB: 682.8) (Pilav)
Şu tepenin öte yüzü beri yüzü, çırpa çırpa şepit yazar. (İB: 524.12/a) (Kitap, mevlüt)
İki taş arasında çıt çıt kırılır. (İB: 681.22) (Pire)
Karanlık evde asılı mescit, gelirler giderler çıt çıt . (İB: 921) (Arı)
Çalılardan geçtim çitir çitir , çitirtisini duymadım; kutnu kumaş giydim, kıpırtısını duymadım. (İB: 141.11) (Cenaze, ölü)
Çitir çitir yenir, ona eğlence denir. (İB: 177.2) (Çekirdek)
Çitir çitir yenir, ona eğlence denir. (İB: 317.4) (Fıstık)
Çatır çatır başlar, çitir çitir işler. (İB: 649.3) (Otomobil, makine)
Çifter çifter dizilmiş, ensesinden asılmış. (İB: 519.27) (Kiraz, vişne)
Mani mani metel, oturmuş elma satar “Elmanın okkası kaç a?” dedim, çildir çildir gözüme bakar. (İB: 307. 15) (Fare, sıçan)
Çilli çilli bak, çil hücre, çil tabak, orta yeri yumuşak. (İB: 75.5) (Bal, petek)

Çimdik çimdik çirildi; bohça oldu, dürüldü. (İB: 409.26) (İncir)
Çimer çimer gazığa biner. (İB: 125) (Bulaşık bezi, paçavra)
Dağda olur, dağda biter; eve gelir, çin çin öter. (İB: 214.15/a) (Çulha tezgahı, tezgah)
Uzun Hasan uzanmış, çölle çöple bezenmiş. (İB: 715.27/a) (Dere, çay, ırmak)
Ben giderim çöm çöm . (İB: 344.10/k) (Gölge)
Dakır dakır daklanır, içindeki saklanır, otuz iki gağızı var, iki torba azığı var. (İB: 987.1/m) (Beşik, çocuk, meme, süt)
Dağdan gelir dala dala , kuyruğunu sala sala, labi teker gibi, altun şeker gibi. (İB: 39.9) (Arı)
Uzun uzun dervişler, uzak yoldan gelmişler; iki kabak mısırı, dane dane bölmüşler. (İB: 238) (Deve diken)
Dağdan düştü dangır mangır ; koy dişine, kır, gemir! (İB: 145.30/c) (Ceviz, koz)
Bir kutum var hep içine, darıl darıl it içine. (İB: 544.3/ı) (Kulak)
Ahu gelir, vahu gelir, çevre meydanına gelir, zembilli Ahmet Ağa gelir, Mısırlı Mehmet Ağa gelir, otuz iki hamal gelir, derleyüp toplayup giderler. (İB: 988.1/ü) (Günlük hayat: yemek)
İki başı kertikli, ortası bereketli; ananın önüne gider gelir dertli dertli . (İB: 843.11) (Yayık)
Geriye gelmiş derisi, dır dır öter gerisi. (İB: 791.2) (Tef)
Vidini vidini ağaca çıkar didini didini , Allah onu var eylemiş, kıcını pon pon eylemiş. (İB: 423.35) (Kabak)
Didini didini : bk. didili didili. (İB: 457.28) (Karıncı)
Dağdan iner, tatar iner, ben onu tutar iner, kulakları dike dike oturmuş bakla serer; baklanın okkası kaç dedim, koca gözlerini açmış, bana bakar. (İB: 786.2/h) (Tavşan)
Dilim dilim dilmeli, tepesi yeşil düğmeli; dilimi bilen bilmeli, bilemeyen otuz ikişar vermeli. (İB: 683.9) (Portakal)
Bir kuş vurmuşlar topsuz tüfeksiz , onu pişirmişler odsuz ocaksız , onu yemişler dilsiz damaksız . (İB: 261.4) (Dondurma)
Dilsiz dudaksız : bk. dalsız budaksız (İB: 1096.11/f) (Gönül, sevdâ, aşk, rüya, yalan)
Dilsiz damaksız : bk. dalsız budaksız. (İB: 1096.11/e) (Gönül, sevdâ, aşk, rüya, yalan)
Dilsiz dudaksız : bk. baltasız bıçaksız. (İB: 138.2) (Can, ruh)
Bir fidan ekim dalsız budaksız, onu da ben yedim dilsiz damaksız . (İB: 577.2) (Lokum)
Dilsiz dudaksız : bk. dalsız budaksız. (İB: 141.22) (Cenaze, ölü)
Ucu yarıh dirter mirter işini görür. (İB: 255.4/bb) (Divit, kalem)
Amcam gelir bize bize, çanakları dize dize . (İB: 56.1) (Ayak)
Dedem gider Tebriz'e, çanakları dize dize . (İB: 81.2) (Baston, değnek)
Sarıdır amma yüzü, pek şifalıdır özü, sonbaharda sallanır dallarda dizi dizi . (İB: 62.5) (Ayva)
Dolan dolan bak. (Minare)

Sübhhanallah sübhü taş, içi kovuk dışı taş; dolana dolana zıp çıktı, seni bu deliğe kim tıktı? (İB: 614.2) (Minare)
Bir sarıgım var, dolarım dolarım tükenmez. (İB: 854.21/ö) (Yol)
Bir sarıgım var, dolaya dolaya tükenmez. (İB: 854.21/k) (Yol)
Dağdan gelir söke söke, gara üzüm döke döke . (İB: 481.2/e) (Keçi)
Bir suyum var, dökerim dökerim bitmez. (İB: 181.11) (Çeşme, musluk)
Benim bir suyum var, dökerum dökerum bitmez. (İB: 715.45) (Dere, çay, ırmak)
Döne döne : bk. çoluk çocuk. (İB: 185.19) (Çıkrık, çark)
Demet başı bağladım, döne döne ağladım. (İB: 225.13) (Değirmen)
Metal metal met iki, oğlu uşağı on iki; metel (metinde: met/a) başını bağlamış, döne döne ağlamış. (İB: 350.3) (Gramafon)
Benim bir gelinim var, döne döne gebe kalır. (İB: 402.8/a) (İğ, teşik)
Metel başını bağladı, döne döne ağladı. (İB: 595.1) (Mavra)
Bir kızım var döne döne gebe kalır. (İB: 654.7) (Öreke)
Benim bir gelinim var, döner dolaşır gebe kalır. (İB: 402.8) (İğ; Teşik, Teşi, Kirmen, Kermen, Kirman)
Benim bir gelinim var, döner dolaşır gebe kalır. (İB: 402.8) (İğ, teşik)
Dam üstünde dana oynar, döner döner gene oynar. (İB: 256.10/ı) (Dolu)
Bir atım var, döner döner otlar. (İB: 556.2) (Kuyruk)
Benim bir oğlum var, döverim döverim ölmez. (İB: 222.12) (Davul)
Dağda olur, dağda biter; eve gelir dum dum öter. (İB: 843.26/c) (Yayık)
Dağda olur, dağda biter; eve geldi mi düm düm öter. (İB: 843.26/a) (Yayık)
Dam üstünde gırağı, düp düp atar yüreği. (İB: 386.1/d) (Hırsız)
İncedir uzundur, kertiktir başı, altına yayılmış Halep kumaşı; dürttüğe sürttükçe akıtır yaşı. (İB: 255.4/l) (Divit, kalem)
Elsiz ayaksız duvarda gezer. (İB: 44.9) (Asma, üzüm, bağ)
Elsiz ayaksız ağaca çıkar. İB: 81.4) (Baston, değnek)
Elsiz ayaksız : bk. baltasız bıçaksız. (İB: 138.2) (Can, ruh)
Ol nedir ki gider elsiz ayaksız . (İB: 141.23) (Cenaze, ölü)
Elsiz ayaksız ağaca çıkar. (İB: 81.4) (Baston, değnek)
Elsiz ayaksız göğe çıkar merdivensiz. (İB: 267.14) (Duman, sis, ateş)
Kapıda söğüt ağacı dalsız budaksız, biz ona nasıl çikalım elsiz ayaksız ? (İB: 355.49) (Güneş)
Elsiz ayaksız duvarda gezer. (İB: 368.2) (Hanımeli)
Dedemin bostanı dalsız budaksız, çıkılmaz elsiz ayaksız . (İB: 614.19) (Minare)
Elsiz ayaksız : bk. dalsız budaksız. (İB: 619.5/d) (Mum)
Elsiz ayaksız kapı açar. İB: 691.9) (Rüzgar)

Elsiz ayaksız duvarda yürür. (İB: 704.19) (Salyangoz)
Elsiz ayaksız ağaca çıkar. (İB: 712.5) (Sarmaşık)
Elsiz ayaksız resim yapar. (İB: 735.21) (Soğan)
Elsiz ayaksız kuyu kazar. (İB: 767.5) (Şimşek, yıldırım)
Elsiz ayaksız kuyu kazar. (İB: 836.15) (Yağmur)
Elsiz ayaksız: bk. dilsiz damaksız. (İB: 1096.11/g) (Gönül, sevdâ, aşk, rüya, yalan)
Entaşa mentaşa kaldırdım, vurdum en büyük taşa. (İB: 749.3/a) (Sümük)
Kubbei billur üstüne binmiş bir nur, beş on tane fedayi, eşe eşe eşti o binayı. (İB: 989/b) (Pilav)
Eşdim eşdim gum çıktı, gumdan minare çıktı; bildir beslediğim toy, bu yıl tomara çıktı. (İB: 43) (Asker)
Eşdim eşdim lübdük düştü (İB: 366) (Hamursuz)
Eştim eştim kum çıktı, kumdan minare çıktı; bildirki keçel oğlan, bu yıl çınara çıktı. (İB: 72.5) (Bakla)
Eştim eştim kum çıktı, kumdan minare çıktı; bildirki Keloğlan, bu yıl meydana çıktı. (İB: 83.4) (Başak, buğday)
Eştim eştim kum çıktı, kumdan minare çıktı; bildirki yetim oğlan, yine meydana çıktı. (İB: 194.2) (Çiğdem)
Eştim eştim gürp düştü. (İB: 210.5) (Çörek)
Eştim eştim kum çıktı, kumdan minare çıktı; bildirki keçel oğlan, bu yıl çınara çıktı. (İB: 309.5) (Fasulye, bakla)
Eştim eştim kum çıktı, kumdan minare çıktı; bildirki keloğlan bu yıl meydana çıktı. (İB: 454) (Kar çiçeği)
Eştim eştim kum çıktı, kumdan bir kafa çıktı; bildirki yiten oğlan, bu yıl meydana çıktı. (İB: 567.1) (Lâle)
Eştim eştim kum çıktı, kumun içinde su çıktı; suyun içinde yılan, yılanın ağzında mercan. (İB: 568.26/cc) (Lamba, çıra)
Eştim eştim kum çıktı, kumun altında su çıktı. (İB: 601.4) (Mercimek)
Eştim eştim kum çıktı, kumdan bir minare çıktı; bildirki keloğlan, bu yıl meydana çıktı. (İB: 849.3) (Yer elması)
Gıybet teynesi, ayağından bir gayıya vururlar, âlem ona mecbur olur dururlar, etini keserler fasıla fasıla , gene de söylemez asla. (İB: 976.1) (Şamdan ve mum)
Fır fır uçar, bembeyaz kusar. (İB: 185.11) (Çıkrık, çark)
Fır fır uçar, ak b... sıçar. (İB: 225.19/c) (Değirmen)
On iki gözlü fener, kırtıklisi fır fır döner; lâle sümbül hanıma, ferli efendi denir. (İB: 248.5) (Dikiş makinesi)
Fır fır uçar, bembeyaz kusar. (İB: 659.1/b) (Pamuk makinesi, çırçır)

Masal masal maturu, katırı teper yatürü, karı fin fin ettikçe kocası selevat götürü. (İB: 185.22/a) (Çıkırık, çark)
Ecem gelir hat hatinen, köynekleri gat gatinen . (İB: 566.29) (Lahana)
Gündüz gece kan yalar, gece gece yıldız sayar. (İB: 604.3/b) (Çift değneği, övendre)
Gece gündüz resim çizer. (İB: 59.9/j) (Ayna)
Geri bakar gözü var, kuyruğunda bengi var, gece gündüz cengi var. (İB: 76.8) (Balık)
Gider gider yerinde, altın kemer belinde; gece gündüz yol gider, yerindedir yerinde. (İB: 225.4) (Değirmen)
Gece gündüz : bk. abalar yabalar. (İB: 232.7) (Deniz, dalga, göl)
Gece gündüz : bk. arpa saman. (İB: 332.34/f) (Gemi, kayık, vapur)
Gece gündüz hiç durmadan işler. (İB: 346.4/b) (Gönül, kalb, yürek)
Gece gündüz : bk. döner döner. (İB: 355.5) (Güneş)
Gece gündüz ava gider, hem tüfeksiz hem patronsuz. (İB: 487.21) (Kedi)
Canı yoktur, nefesi var; gece gündüz küllükte yatar. (İB: 541.8) (Körük)
Hey helinde gümüş kuşak belinde, gece gündüz yol gider, yerindedir yerinde. (İB: 692.4) (Saat)
Helindedir helinde etekleri belinde, gece gündüz yol çeker, yerindedir yerinde. (İB: 715.3) (Dere, çay, ırmak)
Ol nedir ki desdeğirmi kapkara, gece gündüz durmayıp onu ara; kuyruğu var misli sıçan kuyruğu, onu yiyen padişahlar buyruğu. (İB: 817.12) (Turp)
Ekilmezi kuzlamaza yükledim, gece gündüz uyumazdan (metinde: uyumadan) geçirdim. (İB: 1035/l) (Toprak, katır, taş körü, cami)
Bir evim var, yok pencere kapısı ; odasında yedi yatak döşeli, yedisinde yedi kardeş yatar, uyur hem geceli gündüzlü . İçi pamuk tarlası, üstü acem halısı. (İB: 290.5/f) (Elma)
Kertiktir kürtüktür başı, sürttükçe dürttükçe akıtır yaşı, geldikçe gittikçe bitirir işi, onu kullanır erkekle dişi. (İB: 255.4/u) (Divit, kalem)
Bizim evde dudu var, eğri büğrü budu var; gele gele gelirsiniz, güle güle ölürsünüz. (İB: 548.13/d) (Kurbağa)
Bir kızgın gemim var, durmadan gelir gider , o her gelip gittikçe dalgaları dümdüz eder. (İB: 828.3) (Ütü)
Gelir gider : bk. abalar yabalar. (İB: 232.7) (Deniz, dalga, göl)
İncedir uzundur, yarıktır başı, gelirken giderken akıtır yaşı. (İB: 255.4/o) (Divit, kalem)
Uzundur boyu, kertiktir başı, alır altına beyaz kumaşı, tükürdükçe akar yaşı, gittikçe gildikçe bitirir işi. (İB: 255.4/c) (Divit, kalem)
Benim bir gızım var, geydirirem geydirirem gene dir: “Üşirem.” (İB: 566.25/f) (Lahana)
Geze geze gelir, ağız açar. (İB: 57.8/c) (Ayakkabı, kundura)
Bir tavuğum var, gıgıl gıgıl otlar. (İB: 814.9) (Tıraş bıçağı, ustura)

Öte dıvar beri dıvar, padişahın küçük kızı gıldır gıldır yufka açar. (İB: 307. 13) (Fare, sıçan)
Gide gide gittim, altın suya battım, güzellere baktım. (İB: 59.8) (Ayna)
Gide gide üşenmez (metinde: üşümez) beline kuşak kuşanmaz. (İB: 715.40/a) (Dere, çay, ırmak)
Benim bir yolum var, giderim giderim tükenmez. (İB: 185.25) (Çıkrık, çark)
Giderim giderim tükenmez. (İB: 854.22) (Yol)
Uzundur boyu, kertiktir başı, sürdükçe akar gözünün yaşı; altında vardır ince kumaşı, gidip geldikçe bitirir işi. (İB: 255.4/a) (Divit, kalem)
Duvarlara asılır, gidip gelip bakılır. (İB: 59.9/c) (Ayna)
Nedir kesiktir başı, girdikçe çıktıkça akıdır yaşı, vardıkça geldikçe pişirir işi. (İB: 255.4/cc) (Divit, kalem)
Girer çıkar yaş eder, hatırları hoş eder. (İB: 255.10) (Divit, kalem)
İlim ilim ibrişim, elimdedir her işim; ibrişimi elledim, Edirne'ye yolladım; Edirne'nin kâtipleri, belindedir divitleri, okur yazar yiğınleri; benim bir kızım var, gitti geldi gömüş etti, paha etmedik bir iş etti. (İB: 704.5) (Salyangoz)
Bizim evde dudu var, galıp gibi budu var; gel ki göresin, güle güle ölesin. (İB: 40) (Arılık)
Güle güle : bk. eğrim büğrüm. (İB: 44.6) (Aasma, üzüm, bağ)
Aşağı iner güle güle , yukarı çıkar ağlaya ağlaya. (İB: 74.8/a) (Bakraç, kova)
Bir devem var müttten, sakalı var etten; şimdi gelir görürsünüz, güle güle ölürsünüz. (İB: 152.6) (Hindi)
Bize bir karı geldi, bacaklarını diredi geldi; hele bize gelesin, güle güle ölesin. (İB: 185.8) (Çıkrık)
Bir oğlum var, sakalı var etten; şimdi gelir görürsün, güle güle ölürsün. (İB: 391.12) (Horoz)
Gal gal gaz gelir, gaglıksı tez gelir; şimdi gelir görürsün, güle güle ölürsün. (İB: 429.1/a) (Kağrı)
Güle güle : bk. eğri büğrü. (İB: 447.26) (Kaplumbağa, tosağa)
Dağdan gelir teyzecik, kuyruğu yok, g...ü açık; şimdi gelir, görürsünüz, güle güle ölürsünüz. (İB: 481.3/g) (Keçi)
Güle güle : bk. eğri büğrü. (İB: 548.13) (Kurbağa)
Bizim evde veli var, tepesinde gülü var; şimdi gelir görürsün, güle güle ölürsün. (İB: 568.39/f) (Lamba, çıra)
Bizde bir kadı var, eğri büğrü budu var; hele bize gelesin, güle güle ölesin. (İB: 696.8) (Sacayak)
Şu tepenin öte yüzü beri yüzü, Padişah'ın küçük kızı yayık çalkar gümbür gümbür . (İB: 547.6/b) (Kuran, mushaf)
Dağdan ener gümür gümür ; çal başına, kır, gemir! (İB: 145.30/e) (Ceviz, koz)
Dağda biter, eve gelir, güm güm öter. (İB: 638.3) (Odun, meşe)
Dağda olur, dağda biter; eve gelir, güm güm öter. (İB: 843.26) (Yayık)
Gündüz gece : bk. bilmece bildirmece. (İB: 59.9) (Ayna)

Ağzı yayvan, bacası yüce; durmaz işler gündüz gece ; yaş alır, kuru verir, herkesin ağzında bu bilmece. (İB: 315.15/o) (Fırın)
Gündüz gece durmadan çalışır yorulmadan, bir defa bozuldu mu, tamire yoktur imkân. (İB: 346.4) (Gönül, kalb, yürek)
Gündüz gece kan yalar, gece gece yıldız sayar. (İB: 604.3/b) (Çift değneği, övendre)
Bir kuş aldım hevaye altı tane ayağı var, kuşun içi dunmuş pazare, kulağımda sesi kaldı, gün gece işini işley, heftede bir gün yatıy. (İB: 332.28/a) (Gemi, kayık, vapur)
Hava gürlür, gür gür çatar; iliği kemiği yere damlar. (İB: 50.13) (Ateş)
Dağdan gelir hamur hamur , ayağında koca çamur. (İB: 715.33) (Dere, çay, ırmak)
Sular har har gider, toprağa sızar gider; anası toprak içinde, oğlu pazara gider. (İB: 713.2/b) (Sebze)
Sular har hara gider, meyit mezara gider; anası toprakta yatar, oğul mezata gider. (İB: 469.16) (Kavun, bostan, karpuz)
Sular har hara gider, toprağa sızar gider; atası topraktır, oğlu pazara gider. (İB: 713.2/a) (Sebze)
Dağdan gelir harıl harıl , gollarında halka demir; vur başına, otur, gemir! (İB: 145.30/a) (Ceviz)
Ne ayağı var ne teker, su üstünde bir dünya harıl harıl yük çeker. (İB: 332.24) (Gemi, kayık)
Karşıdan gelir hat hat , kanatları kat kat. (İB: 566.48/a) (Lahana)
Dağdan gelir hat hat , fistanları kat kat. (İB: 715.35) (Dere, çay, ırmak)
Ecem gelir hat hatinen , köynekleri gat gatinen. (İB: 566.29) (Lahana)
Yel eser havur havur , anası çirkin gâvur, babası has Ermeni, kızına can vermeli. (İB: 145.9) (Ceviz, koz)
Ülüzgâr eser havur havur , babası bir hınzır gâvur, anası gart Ermeni, gızına can vermeli. (İB: 905/cc) (Asma, üzüm, şarap)
Ülüzgar eser havur havur , babası bir hınzır gâvur, anası gart Ermeni, gızına can vermeli. (İB: 508.3) (Kış)
Uzaktan baktım helil melil , yanına vardım kilitli demir; vur başına, otur, gevir! (İB: 145.30/g) (Ceviz, koz)
Karşıdan baktım helir melir , yanına gittim halka demir; vur başına, otur, gemir! (İB: 145.30/b) (Ceviz, koz)
Aşağı iner hıkır hıkır güler, yukarı gelir gözyaşını siler. (İB: 74.8/c) (Bakraç, kova)
Dağdan iner hızlı hızlı , eve gelir yavaş yavaş. (İB: 386.5/a) (Hırsız)
Dağdan gelir hisa hisa , gözleri dombalisa. (İB: 447.2/b) (Kaplumbağa, tosağa)
Dağdan gelir homur homur , ayağında koca demir. (İB: 31.3/c) (Araba)
Dağdan gelir homur homur , ayağında koca demir. (İB: 429.5/c) (Kağrı)
Dağdan gelir hop hop , ayağında zilli top. (İB: 39.17) (Arı)
Dağdan iner hop hop , fistanı top top. (İB: 566.31) (Lahana)
Dağdan gelir hop hopu , ayağında altın topu. (İB: 39.b) (Arı)

Dağdan gelir hor hor , tepeciği mor mor , sekkil sükkül ayağı var, seksen iki dayağı var. (İB: 155.10) (Çadır)
Garşidan gelir hor hor , ayakları mör mör ; guş içinde guş gördüm, g...ı başından yuharı. (İB: 178.1/a) (Çekirge)
Dağdan gelir hor hor , ayahları mor mor, sekgiz ayağı var, otduz iki dayağı var. (İB: 429.4) (Kağrı)
Dağdan gelir hor hor , ayakları mor mor , seksen sekiz ayağı var, doksan dokuz dayağı var. (İB: 815.12) (Tren)
Dört ayak üstünde durur, yorulur; üstünde biz uyuyalım horul horul ! (İB: 461) (Karyola)
Horul horul uyur, mırıl mırıl konuşur. (İB: 487.17/a) (Kedi)
Hutuş hutuş dağda gider. (İB: 108.18) (Bit)
Burdan baktım hümür hümür , yanına gittim kitli demir; vur başına, otur, gemir! (İB: 145.30) (Ceviz, koz)
İşıl işıl ışıldar getme yanına gışıldar; yılan değil yapraktır, yattığı yer topraktır. (İB: 566.43/a) (Lahana)
Camdan fesi takarım, içer içer bakarım. (İB: 568.23) (Lamba, çıra)
İçer içer doymaz, hiçbir zaman suya doymaz. (İB: 809.4) (Toprak)
Karınca kaderince yola gider ince ince . (İB: 248.1) (Dikiş makinesi)
Katık oldum aşına, öp koy beni başına; beni nasıl öğütür, sol değirmen taşına. Her gün tazelenirim, her yemekte yenirim; ince ince dil beni, hadi kimim bil beni. (İB: 282.4) (Ekmek)
Ah benim güzellerim, sere serpe gezenlerim, inci boncuk dizenlerim. (İB: 844) (Yaz)
İnil inil inler, çok kişi dinler. (İB: 222.7/a) (Davul)
İnim inim inler, bin kişi dinler. (İB: 222.7) (Davul)
Ben giderim kendi gider, irili ufaklı iz eder. (İB: 344.11/c) (Gölge)
İriz iriz giderem, Irızvan'a giderem, guşun ganadındayım, Horuzvan'a giderem. (İB: 726) (Sigara dumanı)
Boyu uzun, beli yok busesini eline almış, dili yok; içi dolu âteşi sûzan ile, kâni kâni söyleşir insan ile. (İB: 725.3) (Sidik)
Kansız bıçaksız : bk. dalsız budaksız. (İB: 141.22) (Cenaze, ölü)
Ben giderim, o gider, kara kara iz eder. (İB: 344.11) (Gölge)
Kara kara durursun, bağrıma kan vurursun. (İB: 519.17) (Kiraz, vişne)
Gördüm bugün karşı karşı , kurulmuş telli tablayı; kız annenden mi öğrendin, bel kırıp göbek atmayı? (İB: 541.1/g) (Körük)
Kat kat gelir, bunu bilmeyen ölür. (İB: 126.13) (Bulut)
Yel eser kavır kavır , savurur savır savır. (İB: 145.9/e) (Ceviz, koz)
Kazdım kazdım kum çıktı, kumun altında su çıktı; bildirki yetim oğlan, bu yıl da meydana çıktı. (İB: 194.2/a) (Çiğdem)

Kazdım kazdım kum çıktı, kumdan minare çıktı; geçen seneki çocuk, bu yıl meydana çıktı. (İB: 610.10) (Mısır, darı)
Hebellerin kara boduk, kestik kestik sere koduk. (İB: 780.3) (Tarla)
Aşağı inerken kıkır kıkır güler, yukarı çıkarken şıpır şıpır ağlar. (İB: 74.8) (Bakraç, kova)
Keçiyi vurdum meşeye, kıpır kıpır gevşeye. (İB: 108.5) (Bit, Kehle)
Aşağı inerken kır kır güler, yukarı çıkarken şıpır şıpır gözyaşı döker. (İB: 74.8/m) (Bakraç, kova)
Avuç avuç yer, kısım kısım sıçar. (İB: 225.20) (Değirmen)
Bir oğlum var, kışın kışın solur, yazın yazın ölür. (İB: 64.26) (Baca)
Sarı katır yan yatar, yem yer kıtır kıtır . (İB: 432.2) (Kahve değirmeni)
Yedirdik doyurmadık, keyfi geldi buyurmadık; sever kıtır kıtır , insanı ısıtır. (İB: 636.4) (Ocak)
Sen kızarıp bozarırken ben sana sallayıp sallayıp çıkardığımı unuttun mu? (İB: 315.16) (Fırın)
Kızarıp kızarıp durma, sulucayı sokarım. (İB: 315.8/b) (Fırın)
Kızdırır kızdırır döverler. (İB: 222.8) (Davul)
Kızdırır kızdırır döğerler. (İB: 791.6) (Tef)
Kikiri kikiri kikirdeşirler, kikiri kara başlılar, sürahi pabuçlular. (İB: 481.6) (Keçi)
Keçi koydum meşeye, kipir kipir gevşeye. (İB: 582.1) (Makas, sındı)
Dağdan gelir kona kalka , boğazında demir halka, eteği purçalar, kendi Arabistan gibi. (İB: 534.2) (Kurbanlık koyun)
Dağdan gelir koşa koşa , eve gelir yavaş yavaş. (İB: 386.5) (Hırsız)
Bir oğlum var üç bacak, alır atar kucak kucak . (İB: 24.1) (Dirgen)
Küçük küçük büyür, küçük ölür. (İB: 53.24/a) (Ay)
Ol nedir ki dört ayaklı canı yok, sanki bir kuru deridir, kanı yok üstüne küp küp düşer âşıkları, anları menetmeğe dermanı yok, durmayıp hançer çekerler göğsüne, hançere göğüs geren kalkanı yok. (İB: 334.5/t) (Gergef, kasnak)
Dağdan gelir küre küre , domuzları süre süre. (İB: 778.2/d) (Tarak)
Ele geçince yatır, hemen de kütür kütür ; temmuz ayı gelince durma, sofraya getir! (İB: 459.9) (Karpuz)
Gadı gadı lav lav, yürümesi lev lev . (İB: 911) (Köpek, inek ve koyun memeleri)
Bahçede hav hav, yürüyüşü lev lev . (İB: 912) (Köpek ve leylek)
Garşidan geliyor yolcular, sırtlarında beyaz mantolar; tahır tahır gonuşurlar, lıhır lıhır uçuşurlar. (İB: 572.7) (Leylek)
Horul horul uyur, mırıl mırıl konuşur. (İB: 487.17/a) (Kedi)
Bir mendilim var beden beden; yeşil koyum, al çıktı, hay Allah'ım neden neden ? (İB: 501.9/l) (Kına)
Cazı garı hır hır her gece, garı der ki nice nice , herif der ki başız nice? (İB: 226.1) (Değirmen taşı)
Dağda gezer nina nina , taşta gezer nina nina ; baldırı etsiz, yüzü uğursuz nina. (İB: 178.2) (Çekirge)
Odsuz ocaksız : bk. baltasız bıçaksız. (İB: 138.2) (Can, ruh)

Odsuz ocaksız: bk. dilsiz damaksız. (İB: 261.4) (Dondurma)
Odsuz ocaksız: bk. dalsız budaksız. (İB: 1096.11) (Gönül, sevdâ, aşk, rüya, yalan)
Ben giderim, kendi gider; önüm sıra para para iz gider. (İB: 81.8/1) (Baston, değnek)
Ben giderim o gider, önüm sıra kalbur kadar iz eder. (İB: 382) (Hedik)
Beş kardeş bir kuyu yaparlar, öre öre yukarı çıkarlar. (İB: 208.5/a) (Çorap şişi)
Bir izarım var, örtünürüm örtünürüm eskimez. (İB: 34.1) (Gök, gökyüzü)
Avludan hopladı, öteye öteye yumurtladı. (İB: 423.20/g) (Kabak)
Gökten düştü paldır küldür , yere düşer halka demir; vur başına, otur, gemir! (İB: 145.30/b) (Ceviz, koz)
Para para: bk. kara kara. (İB: 121.4) (Böğürtlen)
Yukarıda kare kare yere düştü pare pare , elime aldım kan gibi, ağzıma attım bal gibi. (İB: 268.6) (Dut)
Pel pel: bk. metel metel. (İB: 548.14) (Kurbağa)
Pır pır uçar, ak ak sıçar. (İB: 225.19) (Değirmen)
Pır pır uçar, durmayıp kaçar. (İB: 267.10) (Duman, sis, ateş)
Pır pır uçar, akça akça saçar. (İB: 448.20) (Kar)
Alçacık çınar pırıl pırıl yanar. (İB: 328.5) (Gelin)
Pır pır uçar, tır tır sıçar. (İB: 659.1) (Pamuk makinesi, çırcır)
Şurda bir ölü yatar, öllüğün körü yatar; gözüne parmak sokunca rap rap ağzını açar. (İB: 582.7/d) (Makas, sındı)
Sabah ahşama gadar gezer, gece gırh paralıh yerde yatar. (İB: 81.5) (Baston, değnek)
Tarlada biter, makine bükür, sabah sabah yüzümü öper. (İB: 376.3) (Havlu)
Sabahtan akşama gadar gezer, gece gırh paralıh yerde yatar. (İB: 81.5) (Baston, değnek)
Benim bir sinim var, sabahtan akşama kadar açkı açar. (İB: 232.6/b) (Deniz, dalga, göl)
Sabahtan akşama kadar et yer, sonra ağzı havada sabaha kadar uyur. (İB: 604.4/b) (Çift değneği, övendre)
Tarlada biter, makine bükür, sabahtan sabaha yüzümü siler. (İB: 376.3/d) (Havlu)
Dağdan gelir Araplar, ayağında çoraplar; sakın makın vurmayasın, yüzün müzün haraplar. (İB: 39.19) (Arı)
Dağdan gelir dala dala, kuyruğunu sala sala ; labi teker gibi, altın şeker gibi. (İB: 39.9) (Arı)
Kızından herkes korkar çünkü ciğeri yakar, salkım salkım dökülür, ayyaş uzaktan bakar. (İB: 44.16) (Asma, üzüm, bağ)
Sen kızarıp bozarırken ben sana sallayıp sallayıp çıkardığımı unuttun mu? (İB: 315.16) (Fırın)
Samur samur yürürsün, samur kürkü sürürsün; sen bir paşa kızıydın, niçin yayan yürürsün? Al yanaklı, kiraz dudaklı o güzelin neresinden öpersin? (İB: 307.11/f) (Fare, sıçan)
Karşıdan baktım samur sumur , yanına vardım, kitli demir. (İB: 608.8/c) (Mezar, tabut)

Babamın sarığını sararım sararım bitmez. (İB: 274.3) (Dünya)
Benim bir dedem var, sararım sararım gene üşür. (İB: 566.25/b) (Lahana)
Benim bir sarığım var, sararım sararım tükenmez. (İB: 854.21) (Yol)
Benum bir yamuğum var, sararum sararum bitmez. (İB: 854.21/p) (Yol)
Çıktım sara sara çeşmeli hisara. (İB: 44.1) (Asma, üzüm, bağ)
Sarığımı sara sara çıktım ta Karahisar'a. (İB: 712.1) (Sarmaşık)
Bir yumağım var, sara sara çıktım Asar'a. (İB: 854.3) (Yol)
Babamın sarığını, sardım sardım bitmedi. (İB: 854.21/j) (Yol)
Kilitli kutum açıldı, sarı sarı ²⁷ saçıldı. (İB: 859.5) (Yumurta)
Sarı sarı saldıran, kızları da kandıran. (İB: 21.5) (Altın)
Sarı sarı sahar, düşerim diye korkup durur. (İB: 62.7/e) (Ayva)
Sarı sarı sarkıp durur, düşerim diye korkup durur. (İB:473.6) (Kayısı, zerdali)
Sarı sarı sarkıp durur, düşeceğim diye korkup durur. (İB: 574.8) (Limon)
Sarı sarı sarhar, düşerem diye gorhar. (İB: 683.20/d) (Portakal)
Sarı sarı saldıran, kızları da kandıran. (İB: 21.5) (Altın)
Bir sarığım var sarsam sarsam tükenmez. (İB: 854.21/d) (Yol)
Yel eser kavır kavır, savurur savır savır . (İB: 145.9/e) (Ceviz, koz)
Yel eser savur savur , babası Kırkor gâvur; anası has Ermeni, kızına can vermeli. (İB: 145.9/c) (Ceviz, koz)
Bir kalbur cevizim var, sayarım sayarım bitmez. (İB: 852.19) (Yıldız)
Bir kalbur cevizim var, saya saya tüketemedim. (İB: 852.11/g) (Yıldız)
Bir cevizim var, saydım saydım tükenmedi. (İB: 852.19/e) (Yıldız)
Bir kalbur uşağım var, saysam saysam baş almaz. (İB: 852.11/f) (Yıldız)
Sek sek sekilmiş, tekneye yumurta dökülmüş. (İB: 97.1/c) (Beze)
Dağdan gelir seke seke , gara üzüm töke töke. (İB: 481.2/a) (Keçi)
Sekmen sekmen sekilir, bir yumurta bekitir. (İB: 48113) (Keçi)
Ah benim güzellerim, sere serpe gezenlerim, inci boncuk dizenlerim. (İB: 844) (Yaz)
Koskocaman bir deve, yüzer suda seve seve . (İB: 332.6) (Gemi, kayak, vapur)
Sıcacık sıcacık içilir, andan vaz mı geçilir? (İB: 175.3) (Çay)
Sık sık gözler, bizi gizler; beni gizler, yâri gözler. (İB: 153/j) (Kafes)
Karşıda zeytin ağacı, silktikçe sık sık biter; velemyuled bahçesi, türlü türlü ot biter. (İB: 699.6) (Sakal)
Sıra sıra dursalar, birbirini örseler. (İB: 253.19) (Dişler)
Uzun Tahir uz yatar, sıra sıra düz yatar. (İB: 251.2/e) (Direk, giriş)
Elim gider, o gider; sıra sıra iz eder. (İB: 255.11) (Divit, kalem)

²⁷ İB'de: *carı*

Sıra sıra gider, susamaz; çay sıra gider, caysamaz. Ayağına mih batar, bir gün bile aksamaz. (İB: 332.31) (Gemi, kayak, vapur)
Sıra sıra durmuşlar, Hak yoluna girmişler; vakti gelmiş solmuşlar, boyunların eğmişler. (İB: 409.21) (İncir)
Kapı arkasında leke, sildim sildim çıkmadı. (İB: 344.19/a) (Gölge)
Kapının önüne yağ dökülmüş, sildim sildim çıkmadı. (İB: 355.45/m) (Güneş)
Hasancığımı gönderdim dağa, koyunlarımı sildi süpürdü getirdi bağa. (İB: 778.1) (Tarak)
Ahi geldi, vahi geldi, dört ayaklı şahi geldi, saçaklı bir hanım geldi, beş kardeş geldi sildi süpürdü bir deliğe götürdü, Yemen Hanı geldi, üstüne oturdu. (İB: 988.1/d) (Günlük hayat: yemek)
Hasancığımı gönderdim dağa, koyunlarımı sildi süpürdü getirdi bağa. (İB: 778.1) (Tarak)
Silerim silerim çıkmaz. (İB: 344.19/b) (Gölge)
Kapı ardına yağ döküldü, silerim silerim çıkmaz. (İB: 355.45) (Güneş)
“Ey nerden gelirdin?” “Kanlı dereden geldim.” “Sen niye kanlanmadın?” “Ben sine sine geldim.” (İB: 151.3) (Civciv, piliç)
Büyür sinsi sinsi , olur bir koca tepsi. (İB: 53.7) (Ay)
Yarıktır yırtıktır, kesiktir başı; soktukça çıkardıkça akıdır yaşı (metinde: işi), vardıkça geldikçe bitirir işi. (İB: 255.4/v) (Divit, kalem)
Anayın büküp büküp attığı, babayın sokup sokup çıkardığı. (İB: 589) (Mantı)
Yeşil yaprak arasından çıkar bir civan, soyunur sıpınır olur bir pehlivan, onun eceli ya ateştedir ya sudan. (İB: 610.19) (Mısır, darı)
Dağdan gelir söke söke , gara üzüm döke döke. (İB: 481.2/e) (Keçi)
Kapı ardına yoğurt döktüm, süpürdüm süpürdüm gitmedi. (İB: 355.45/o) (Güneş)
Dağdan gelir üre üre, koyunları süre süre . (İB: 778.2) (Tarak)
Sürttükçe dürttükçe : bk. geldikçe gittikçe. (İB: 255.4/u) (Divit, kalem)
Sürttükçe dürttükçe aldır izi, bastıkça sıktıkça biter işi. (İB: 755) (Sürme)
Taka taka tak, yeri öper şap şap . (İB: 214.10) (Çulha tezgahı, tezgah)
Dünyaya geldi cansız, ahirete gitti imansız, uçmağa girdi şeksiz gümansız . (İB: 621/b) (Mum)
Kuyuya iner tıkr tıkr, yukarı çıkar şıkır şıkır . (İB: 74.8/h) (Bakraç, kova)
Dağda olur, dağda biter; eve gelir, şık şık öter. (İB: 214.15) (Çulha tezgahı, tezgah)
Baklacı dayı bakla satar “Baklanın okkası kaç?” dedim, şıldır şıldır bir gözüme bakar. (İB: 548.14/e) (Kurbağa)
Ben giderim, o gider; şıpıdık şıpıdık laf eder. (İB: 624.3) (Nalın)
Aşağı inerken kıkır kıkır güler, yukarı çıkarken şıpır şıpır ağlar. (İB: 74.8) (Bakraç, kova)
Şu tepenin öte yüzü, beri yüzü; padişahın küçük kızı, oturmuş da şıpır şıpır şepit yazar. (İB: 524.12) (Kitap; Mevlüt, Mevlüt kitabı)

Buradan baktım bağ gibi, yanına gittim dağ gibi; etekleri şır şır akar, kendi arslanlar gibi. (İB: 332.3/d) (Gemi, kayık, vapur)
Garşidan geliyor yolcular, sırtlarında biyaz mantolar; tahır tahır gonuşurlar, lıhır lıhır uçuşurlar. (İB: 572.7) (Leylek)
Dağdan gelir takır takır , ayakları gümüş bakır. (İB: 31.3) (Araba)
Aşağı iner takır takır yukarı çıkar ağlaya ağlaya. (İB: 74.8/f) (Bakraç, kova)
Dağdan gelir takır takır , eve gelir tezgâh dokur. (İB: 337) (Geviş getirmek)
Dağdan gelir takır takır , ayakları gümüş bakır. (İB: 429.5) (Kağnı)
Dağdan gelir takır takır , bacakları demir bakır. (İB: 815.17/a) (Tren)
Dağdan gelir takır tukur , ayağında sanki bakır. (İB: 447.18) (Kaplumbağa, tosbağa)
Dağdan gelir takla makla aman abla beni sakla. (İB: 58.2) (Ayı)
Dağdan gelir takla makla aman anne beni sakla. (İB: 145.2) (Ceviz, koz)
Dağdan gelir takla makla aman abla beni sakla. (İB: 256.2) (Dolu)
Dağdan gelir takla makla aman abla beni sakla. (İB: 786.1) (Tavşan)
Dağa gider takur tukur , eve gelir keten dokur. (İB: 481.14) (Keçi)
Dağdan gelir tangır mangır , ayakları gümüş bahla bahır. (İB: 31.3/a) (Araba)
Dağdan gelir tangır mangır , ayahları gümüş bahla bahır. (İB: 429.5/a) (Kağnı)
Sorgusun sokmuş beline, hançeri almış eline; giydiği yeşil cübbe, gömleği beyaz keten, açıp içine bakınca dizilmiş tane tane . (İB: 610.5) (Mısır, darı)
Benim babam altı camış, yüz keçi, tapır tapır yolda gider. (İB: 57.6/s) (Ayakkabı, kundura)
Taşır taşır : bk. arpa saman. (İB: 332.34/f) (Gemi, kayık, vapur)
Ufacık cam sandık, taşıya taşıya usandık. (İB: 311.3) (Fener, mum)
Hey dızıdık dızıdık otuz iki kız idik; bir ipliğe dizildik, teker teker çözüldük. (İB: 253.6/ı) (Dişler)
Bir ağa bir hizmetçisine seslenmiş: “Şu otuz atı, dokuz kazığa tek tek bağla!” demiş. (İB: 1041) (Hizmetçinin adı Tektek imiş)
Tıhır tıhır yürürsün, samur kürkün bürürsün; sen bir âdem çocuhsun, niçin yaya yürürsün? (İB: 307.11/b) (Fare, Sıçan)
Kırk dombayım var, sürüyüverdim, tıkır tıkır gitti. (İB: 57.2) (Ayakkabı, kundura)
Aşağı inerken tıkır tıkır gülen, yukarı çıkarken şıpır şıpır gözyaşı döken. (İB: 74.8/b) (Bakraç, kova)
Dağdan gelir tıkıt tıkır , ayakları gümüş, bakır. (İB: 815.17) (Tren)
Aşağı inerken kıkır kıkır güler, yukarı çıkarken tıpır tıpır gözyaşı döker. (İB: 74.8/d) (Bakraç, kova)
Tıpış tıpış yürürsün, samur kürkü sürürsün, sen bir bey oğlusun, niçin yayan yürürsün? (İB: 307.11) (Fare, sıçan)
Gel elime yapış, yürüyelim tıpış tıpış ; ben giderim o gider, geçtiğimiz yerlere gölge eder. (İB: 81.6) (Baston, değnek)

Ara beni bul beni, uğraştırmam çok seni; düşerim ağacımdan tırık tırak tırık tırak ; çekici al eline, ne tatlıdır içim bak. (İB: 145.12) (Ceviz, koz)
Pır pır uçar, tır tır sıçar. (İB: 659.1) (Pamuk makinesi, çırcır)
Ebem arık, başı sarık; tın tın varır, tın tın gelir. (İB: 185.5) (Çıkrık, çark)
Bir karış ya bir sere, tın tın oynar bir acayip maskara; okşadıkça başını vara gele hem bitirir işini, sonra sokar hırkaya başını. (İB: 402.1) (İğne, teşik)
Denizin orta yerine bir kuş konmuş, ben onu vurdum topsuz tüfeksiz , pişirdim yedim tuzsuz bibersiz . (İB: 39.33) (Arı)
Topsuz tüfeksiz : bk. dilsiz damaksız. (İB: 261.4) (Dondurma)
Bir kuşum var kolsuz kanatsız, vurdum öldürdüm topsuz tüfeksiz . (İB: 568.60) (Lamba, çıra)
Topsuz tüfeksiz : bk. dalsız budaksız. (İB: 1096.11) (Gönül, sevda, aşk, rüya, yalan)
Şu karşıda güzeller top top olmuş gezerler, siz kimsiniz diye sual ettik, vezir ile vüzeranın kızını alan değil miyiz, dediler. (İB: 666.14) (Para)
Bat batar, yak yakar, çit dibinde bak bakar; eldivenle topladık torba torba , tencerede haşladık, yaptık bir güzel çorba. (İB: 398.1) (Isırgan)
Ahi geldi, mahi geldi, dört ayaklı şahi geldi, beyaz ehramlı bayanlar geldi, telli Fadime geldi, deli Firuze geldi, torladı topladı götürdü. (İB: 988.1) (Günlük hayat: yemek)
Dağdan gelir seke seke, gara üzüm töke töke . (İB: 481.2/a) (Keçi)
Kuru ağaçta tun tun öter. (İB: 78.4) (Balta)
Dağda olur, dağda biter; köye iner, tun tun öter. (İB: 247.6) (Dibek)
Dağda olur, dağda biter; köye iner, tun tun öter. (İB: 843.26/d) (Yayık)
Her tarafı beyaz kireç, tuzla tuzla sabahtan iç! (İB: 859.3) (Yumurta)
Tuzsuz bibersiz : bk. topsuz tüfeksiz. (İB: 39.33) (Arı)
Tuzsuz bibersiz : bk. kolsuz kanatsız. (İB: 1096.11) (Gönül, sevda, aşk, rüya, yalan)
Uyur uyur boynuzundan yumurtlar. (İB: 313.7) (Fındık)
Uyur uyur uyanmaz, uyanırsa uyumaz; çok sanatı var, kimse bilmez. (İB: 418.10) (İpek böceği)
Uzun uzun uzanır, senede bir bezenir. (İB: 7.6) (Ağaç, kavak)
Uzun uzun uzanır, haftada bir bezenir. (İB: 164) (Çamaşır ipi)
Uzun uzun uzalar, ot içinde buzalar. (İB: 387.6) (Hıyar, salatalık)
Uzun uzun uzalar (metinde: utalar) ot içinde buğazlar. (İB: 423.18) (Kabak)
Uzun uzun uzatmalar, uzunca tozatmalar. (İB: 450) (Karabağ)
Uzun uzun uz yatar, arkadaşlar ile düz yatar. (İB: 251.2/f) (Direk,kiriş)
Uzun uzun uzalar, ot içinde buzalar. (İB: 387.6) (Hıyar, salatalık)
Uzun uzun uz yatar, kuyruğunda buz yatır. (İB:469.18) (Kavun, bostan, karpuz)
Uzun uzun uzatırlar, kahve gibi bezedirler. (İB: 687.2) (Raf)
Uzun uzun uzatırlar, bir oda bezetirler. (İB: 774.1) (Tahta)

Uzun uzun uzanır, senede bir bezenir. (İB: 851.7) (Yılan)
Uzun uzun ulama, ucun suya bulama. (İB: 854.2) (Yol)
Sanma üç beş kandırır, hasretiyle yandırır; uzaktan görenlerin ağzını sulandırır. (İB: 473.5) (Kayısı)
Dağdan gelir üre üre , koyunları süre süre. (İB: 778.2) (Tarak)
Altı manda, yüz keçi, elli adam, vakit vakit bir minareye çıkacak olur. (İB: 57.6/t) (Ayakkabı)
Bir karış ya bir sere, tin tin oynar bir acayip maskara; okşadıkça başını vara gele hem bitirir işini, sonra sokar hırkaya başını. (İB: 402.1) (İğ, teşik)
Yarıktır yırtıktır, kesiktir başı, soktukça çıkardıkça akıdır yaşı ²⁸ (metinde: işi) vardıkça geldikçe bitirir işi. (İB: 255.4/v) (Divit, kalem)
Altı taş, üstü taş, ucu yaş; anayın abıcının arasına varır varır gelir. (İB: 843.27) (Yayık)
Uzun yengem vızıl vızıl taş atar. (İB: 159.2) (Çam)
Bir değneğin ucunda, Hazreti Hızır, koca dağı oynatır vızır vızır . (İB: 561) (Külünk, manivela)
Vızı vızı vızlar, yaylada kuzlar; kendi kazanır, ele bağışlar. (İB: 39.20/v) (Arı)
Yerden çıktı vicrim vicrim , Allah anı var eylemiş, boğazını dar eylemiş. (İB: 457.28/b) (Karıncı)
Dağdan gelir vize vize , ayakları kukalize. (İB: 39.4) (Arı)
Dağdan gelir vura vura , domuzları süre süre. (İB: 778.2/b) (Tarak)
Karşıdan gördüm bir kubbei münevver, üstüne gâhi gâhi nur iner; eli güldesteli beş on fedayi, vura vura yıktılar o binayı. (İB: 989) (Pilav, biber, kaşık)
Benim bir şeyim var, vurur vurur yonga dökmez. (İB: 692.29) (Saat)
Yağladım yağladım yar dibine bağladım. (İB: 332.11) (Gemi, kayık, vapur)
Kapı ardına yağ dökülmüş, yaladım yaladım çıkmadı. (İB: 355.45/n) (Güneş)
Bir ağacı oymuşlar, içine nağme koymuşlar; yalan yanlış söylemiş, kulağını burmuşlar. (İB: 70.5/g) (Bağlama, ud, mandolin, keman, kemençe)
Yanık yanık : bk. bölük bölük. (İB: 255.5) (Divit, kalem)
Kara katır yan yan yatır, kalkar öper, yine yatır. (İB: 620) (Mum makası)
Ak taşlardan kamara, içinde yatar Mağra; yatar yatar hiç bıkmaz, kamaradan hiç çıkmaz; geçer üç hafta kadar, Mağra kalkar ve bakar, ak taşların hepsinden birer kahraman çıkar. (İB: 915.2) (Tavuk ve civcivler)
Dağdan gelir, koşa koşa; eve gelir yavaş yavaş . (İB: 386.5) (Hırsız)
Yeşil iken ağarır, yavaş yavaş sararır; sarardıkça sallanır, sallandıkça ballanır. (İB: 473.4) (Kayısı)
Dürüm dürüm bazlamaç, yerim yerim karnım aç. (İB: 524.2) (Kitap, mevlüt)
Dürüm dürüm bazlamaç, yerim yerim karnım aç. (İB: 547.1) (Kuran, mushaf)
Yer yer doymaz. (İB: 50.19/b) (Ateş)
Bir öküzüm vardır, yer yer sıçamaz. (İB: 128.4) (Burgu)
Yer yer doymaz, taşır taşır yorulmaz. (İB: 332.32) (Gemi, kayık, vapur)

²⁸ İB: ya

Dört ayaklı, bir direkli, yer yer doymaz. (İB: 734.31/e) (Soba)
Yer yer doymaz, gider gelmez, yatar kalkmaz. (İB: 946.1) (Ateş, duman, ateş)
Yer yer doymaz, bir yanını kessen, bir yanı duymaz. (1057/t) (Güneş)
Yevim yevim yevşenirim, anamdan çok gevşenirim. (İB: 842) (Yavşak)
Kapı arkasına yağ dökülmüş, yıkarım yıkarım gitmez. (İB: 355.45/d) (Güneş)
Dağdan gelir yısa yısa , tatarisa tomalisa. (İB: 762) (Şelek)
Yir yir doymaz, seni uyutmadan uyumaz. (İB: 50.19) (Ateş)
Gürüldür, yutar yutar gürüldür. (İB: 734.19) (Soba)
Bir çocuğum vardır, yuvarlanır yuvarlanır yine yorganına sarılır. (İB: 640.1) (Oklava)
Bir eşeğim vardır, yükletirim yükletirim gık bile demez. (İB: 639) (Odun kütüğü, yarık)
Bir değneğim var, yürürüm yürürüm bitmez. (İB: 344.23) (Gölge)
“Ağ kız, apak kız, nerden gelirsin?” “Ağ dereden.” “Nasıl geldin?” “ Yüze yüze. ” (İB: 843.9) (Yayık)
Bir eşeğim var, zar zar anırır; akça akça sıpalar doğurur. (İB: 185.16/c) (Çıkrık, çark)
Ol nedir ki zerre zerre kan olur; dalı yoktur, ağacı suda olur. (İB: 130.10) (Buz)
O nedir ki zerre zerre gan olur; ağacı yoh, meyvesi gandan olur? (İB: 205.9) (Çocuk, bebek)
Zerre zerre kan olur, yürürse mercan olur; dili iki, canı yok. (İB: 255.6/b) (Divit, kalem)
Zerre zerre dal olur, yeşil iken al olur; meyledince siyaha lezzet verir damağa varma güzel yanına on parmağın kan olur; tutar isen yavaş tut, iki elin kan olur. (İB: 268.13) (Dut)
Zerre zerre gan olur, zerreler mercan olur; ağızı bir dili iki, neçeler hayran olur. (İB: 321.4) (Gayda)
Ol nedir ki zerre zerre kan olur; çiçeği yok, meyvesi nerden olur? (İB: 409.25) (İncir)
Ol nedir ki zerre zerre kan olur; ağacı yok, meyvesi sudan olur. (İB: 448.29) (Kar)
Ol nedir ki zere zerre şan olur; çiçeği yok, meyvesi kandan olur. (İB: 661.11) (Pancar)
Zerre zerre dökülür, denizlerde çok olur; sanma ki sofralara o olmadan çökülür. (İB: 820.6) (Tuz)
Kara kar yağdı, kara gün doğdu, kara merkep zırlayı zırlayı göğe çıktı, ikisi de suda kaldı. (İB: 1089.3/a) (Gökyüzü)

3.3. Sıfattan İkilemeler

Abur cubur yapısı, göğre yukarı yapısı. (İB: 554.1) (Kuş yuvası, yuva)
Fincan gibi gözü var, acı acı sözü var. (İB: 84.3) (Baykuş, yarası)
Ak bak yumurta mısın, çom çom çukurda mısın, âlem düğüne bayrama gitti, daha sen burda mısın? (İB: 448.18/f) (Kar)
Bir eşeğim var, zar zar anırır, akça akça sıpalar doğurur. (İB: 185.16/c) (Çıkrık, çark)
Çum çum çukurda mısın, ak pak yumurta mısın, elâlem düğüne gitti, sen daha burda mısın? (İB: 448.18) (Kar)
Çık çık yumurta mısın? Daha sen burda mısın? İller yaylaya gitti. Ak pak yumurta mısın? (İB: 566.30) (Lahana)

Çuk çuk çukurda mısın, ak pat yumurta mısın, hanımlar seyre gitti sen daha burda mısın? (İB: 261.2) (Dondurma)
Sizin evin aralığı, bizim evin aralığı, alı pullu paralığı. (İB: 112) (Boncuk)
Kız Fatma'yı başına vurmuş alı pullu çatmayı, a kız annenden mi öğrendin, gerdan kırıp göbek atmayı? (İB: 653.1) (Ördek)
Avuç avuç yer, kısım kısım sıçar. (İB: 225.20) (Değirmen)
Basamah basamah yapısı, göğe bakar kapısı. (İB: 182.3/b) (Sepet)
Çellik çellik çayırda, bellik bellik bayırda. (İB: 1043) (Tırpan, yılan)
Benli benli esvabı var, insandan başını saklar. (İB: 447.13) (Kaplumbağa, tosbağa)
Beyaz beyaz minikler, uzak yoldan gelmişler; oynamışlar, gülmüşler; yere düşüp ölmüşler. (İB: 448.22/a) (Kar)
Gara gara goyunlar, bunu bil ki o nedir; beyaz beyaz guzular, bunu bil ki o nedir; içinde canlılar, bunu bil ki o nedir? (İB: 916) (Tavuk, yumurta, civciv)
Çim çim oluk, bim bim oluk, baş başa bin oluk. (İB: 521.2) (Kiremit)
Bin bin bicirim gözlü. (İB: 15.3) (Gözleme)
Bitere bitere gözleri var, beylere sözleri var. (İB: 75.7/f) (Bal)
Boy boy Arapçıklar, başlarında tablacıklar. (İB: 202.7/ü) (Çivi, mih)
Büyük büyük konakları var, eğri büğrü sokakları var, çıplak çıplak çocukları var. (İB: 307.16) (Fare, sıçan)
Cambul cambul çaydan geçtim, cambultusu bana değmez; al valadan kaftan giydim, kırpıntısı bana değmez. (İB: 276.4) (Düş, rüya)
Cık cıklı hamam, kiblesi tamam; bir gelin aldım, babası imam. (İB: 692.12/u) (Saat)
Cın cınlı hamam kubbesi tamam, bir gelin aldım, babası imam. (İB: 692.12) (Saat)
Cıngıl cıngıl tas, birini kaldır, birin bas. (İB: 375.11/a) (Havan)
Cıngır cıngır tas, birin kaldır birin bas, Cemberoğlu hastadır, canı kafestedir. (İB: 692.21/d) (Saat)
Cıt cıtım hamam, kubbesi tamam; bir gelin aldım, babası imam. (İB: 692.12/t) (Saat)
Cıvıl cıvıl kuşlar, camiye taşlar; kendi kazanır, ele bağışlar. (İB: 39.20) (Arı)
Cıvıl cıvıl kuşlar sarayında kışlar. (İB: 185.9) (Çıkırık, çark)
Cibil cibil çaydan geçtim, cibiltisin duymadım; boyumca kaftan kestiler, kırpıntısını duymadım. (İB: 276.4/ı) (Düş, rüya)
Vici vici kuşlar, cici cici kuşlar; verir emeği, yemez yemeği. (İB: 39.20/p) (Arı)
Çiğdem çiğdem çit bitmiş, dedemin biciği tek bitmiş; anasını sattığımın tarlasında cicili bicili ot bitmiş. (İB: 360.9) (Halı, kilim)
Cici mici kuşlar, camiye taşlar; verir emeği, ele bağışlar. (İB: 39.20/a) (Arı)
Cim cim çuhurdan, abbah yumurta, hanımlar köşge gidir, neye durırsan burda? (İB: 261.2/a) (Dondurma)

Cim cime guşlar, camiye taşlar; gendileri yıgar, ellere bağışlar. (İB: 39.20/m) (Arı)
Cim cimi kuşlar, camiye taşlar; kendi işler, âleme bağışlar. (İB: 39.20/e) (Arı)
Civ civ kuşlar, sahrada kışlar; kendi için çalışır, ellere bağışlar. (İB: 39.20/r) (Arı)
Civ civi guşlar, derede gışlar; kendi kazanır, ele bağışlar. (İB: 39.20/cc) (Arı)
Com comu kuşlar, camiye taşlar; kendi kazanır, ellere bağışlar. (İB: 39.20/cc) (Arı)
Uzun kuyu cum cum suyu. (İB: 728.25/ö) (Silah, tabanca)
Cum cumu kuşlar, camiye taşlar; kendi kazanır, ele bağışlar. (İB: 39.20/f) (Arı)
Cüm cümü kuşlar, camiye taşlar; kendi yapar, ele bağışlar. (İB: 39.20/g) (Arı)
Bizim köyde kadı var, çangal mangal budu var. (İB: 800.27) (Terazi, kantar)
Bizim evde kadı var, çangallı mangallı budu var. (İB: 800.27/a) (Terazi, kantar)
Çellik çellik çayırlarda, bellik bellik bayırlarda. (İB: 1043) (Tırpan, yılan)
Çık çık: bk. ak pak. (İB: 566.30) (Lahana)
Çık çıkli hamam, kurnası tamam, bir kızcağız aldım, kocası imam. (İB: 692.12 dd) (Saat)
Çın çın ağaç başına çın karakuş oturur, her kanadın silktikçe âlâ cevher dökülür. (İB: 157) (Çakmak)
Çın çın ağaçlar, çın dara gaşlar, her dalı sallandıkça dökülür tene yaşlar. (İB: 348.25) (Göz)
Çın çın: bk. ak pak. (İB: 448.18/a) (Kar)
Çın çını hamam, kubbesi tamam; bir gelin aldım, babası imam. (İB: 692.12) (Saat)
Çın çınılı hamam, kubbesi tamam; bir gelin aldım, babası imam. (İB: 692.12/c) (Saat)
Çın çınılı hamam, kubbesi tamam; bir gelin aldım, babası imam. (İB: 692.12/d) (Saat)
Çın çınılı hamam, kubbesi tamam; bir gelin aldım, babası imam. (İB: 692.12/b) (Saat)
Çınılı çınılı tas, birin kaldır birin bas; Ambaroğlu hastadır, bunu yapan ustadır. (İB: 692.21) (Saat)
Çıplak çıplak: bk. büyük büyük. (İB: 307.16) (Fare, sıçan)
Çıt çıt hamam, kubbesi tamam; bir gelin aldım, babası imam. (İB: 692.12/f) (Saat)
Çıt çıtak ağacı, çıt pıtak ağacı; kırmızı lâle, kılaptan ağacı. (İB: 601.3) (Mercimek)
Çıt çıtan ağacı, pıt pıtan ağacı; kırmızı leylek, kılaptan ağacı. (İB: 50.3) (Ateş)
Çıt çatan ağacı, pıt patan ağacı; kırmızı lale, kılaptan ağacı. (İB: 343.3/g) (Gergef, kasnak)
Çıt çıtan ağacı, pıt pıtan ağacı; kırmızı leylâk, kılaptan ağaç. (İB: 692.3) (Saat)
Çıt çıtan ağacı, pıt pıtan ağacı; kırmızı leylek, kalabadan ağacı. (İB: 823.1) (Tütün çiçeği, tütün)
Çıt çıtı hamam, kubbesi tamam; bir gelin aldım, babası imam. (İB: 692.12/g) (Saat)
Çıt çıtlı çini, içinde çok perçini; bir çivisi yüterse gitti, anın münecimi. (İB: 692.10) (Saat)
Uzun uzun yollardan bir hümayun kuş gelir; çıtır pıtır dilleri, insana bir hoş gelir. (İB: 598.17/h) (Mektup, telgraf)
Ol hayvan ki çifte saraylara çıkar, sultan desem sultan değil; altın yaldızları döker, yaldız desem yaldız değil; arkasında hörgücü var, deve desem deve değil; çifte çifte boynuzu var, öküz desem öküz değil; sırtında bir semeri var, hamal desem hamal değil. (İB: 704.9/r) (Salyangoz)
Çim çim çiçeği, çim boy çiçeği; Mevlam neler yaratmış, kız boy çiçeği. (İB: 127.2) (Burçak)

Çim çim çiçek, çim boylu çiçek, ebe kokulu karanfil çiçek. (İB: 330.4/d) (Gelincik)
Çim çim oluk, bim bim oluk, baş başa bin oluk. (İB: 521.2) (Kiremit)
Bir tepede çim çim otlar. (İB: 814.10) (Tıraş bıçağı, ustura)
Çin çin bukağı, tencere kapağı, bunu bilmeyen köyün köpeği. (İB: 692.8/b) (Saat)
Çin çin çireşne, sen onunla güreşme, o senin ananı satar da gider varır. (İB: 39.24) (Arı)
Çin çin tas, birin kaldır, birin bas. (İB: 375.11) (Havan)
Çin çin çınar yaprağı, Hazreti Ali toprağı; ya bunu bilirsin ya bu gece ölürsün. (İB: 547.13/t) (Kuran)
Çin çin hamam, kubbesi tamam; bir gelin aldım, babası imam. (İB: 614.9) (Minare)
Çin çin hamam, kubbesi tamam; ben bir kız aldım, babası imam. (İB: 692.12/k) (Saat)
Çin çin ağaç, başında çin garaguş oturur; etekleri yelledikçe sürmeleri dökülür. (İB: 829.2) (Üvez)
Çin çini hamam, kubbesi tamam; bir kız aldım, babası imam. (İB: 692.12/l) (Saat)
Çini çini kuşlar, camiye taşlar; kendi kazanır, ele bağışlar. (İB: 39.20/a) (Arı)
Çipil çipil çaydan geçtim, çipiltisini duymadım; boyumca kaftan kestim, kırpıntısını görmedim. (İB: 276.4/f) (Düş, rüya)
Çipil çipil suya girdim, çipiltisini duymadım; boyunca manto giydim, kırpıntısını görmedim. (İB: 488.2) (Kefen)
Çit çit hamam, kubbesi tamam; bir gelin aldım, babası imam. (İB: 692.12/a) (Saat)
Çit çitan hamam, kubbesi tamam; bir gelin aldım, babası imam. (İB: 692.12/z) (Saat)
Çit çiten ağacı, çitte biten ağacı; kırmızı leylek, gül biten ağacı. (İB: 102.3) (Biber)
Çok çok çukurda mısın, aç bak yumurta mısın, hanımlar seyre gitti, sen daha burda mısın? (İB: 261.2/b) (Dondurma)
Çom çom: bk. ak bak. (İB: 448.18/f) (Kar)
Çuk çuk: bk. ak pat. (İB: 261.2) (Dondurma)
Çum çum çukurda mısın? Ak bağ yumurta mısın? Kadınlar seyrana gitti, sen daha burda mısın? (İB: 194.5) (Çiğdem)
Çum çum: bk. ak pak. (İB: 448.18) (Kar)
Dâne dâne nar, dizine kadar kar; uçtu keklik, kaldı dilber. (İB: 83.14/g) (Başak, buğday)
Uzun kuyu dım dım suyu. (İB: 728.25 gg) (Silah, tabanca)
Dilim dilim nar, diz boyunca kar; uçtu keklik, kaldı dilber. (İB: 83.14) (Başak, buğday)
Dilim dilim nar, yaptı zülfükar, beğendi Hünkâr. (İB: 137.2) (Cami)
Dilim dilim nar, dizime çıhdı gar, esdi ürüzgâr, geldi (metinde: gendi) Gülüzar. (İB: 948.2/b) (Mangal, ateş)
Dizi dizi nar, dizeden kar; ener Ehlibar, piner Kehribar. (İB: 948.2/k) (Mangal, ateş)
Dizi dizi tencereler, patlak gözlü çingeneler. (İB: 548.19) (Kurbağa)
Dizim dizim nar, dizimecek kar; uçtu setik, kaldı dilber. (İB: 995) (Saman, buğday)
Kalın don don derisi, uzaktan gelir sesi. (İB: 222.3/b) (Davul)

Kat katıdır kat katı, bu da Hakk'ın hikmeti; tepesinde gözü var, döbül döbül yüzü var. (İB: 566.17/g) (Lahana)
Dürüm dürüm bazlamaç, yerim yerim karnım aç. (İB: 524.2) (Kitap, mevlüt)
Dürüm dürüm bazlamaç, yerim yerim karnım aç. (İB: 547.1) (Kuran, mushaf)
Düzüm düzüm nar, düzüne dek kar, eşli sedef, gondi dilbar. (İB: 97.4) (Beze)
Düzüm düzüm nar, düzüme dek kar; esdi sedef, gondi dilbar. (İB: 283.2) (Ekmek tahtası)
Ey nar getir nar getir, gelmezse yalvar getir; eğilmedik değilmedik daldan bana nar getir! (İB: 328.7/k) (Gelin)
Bizde bir dudu var, eğri büğrü budu var; yazın gelir gışın gider. (İB: 178.5) (Çekirge)
Eğri büğrü yapısı, göğe karşı kapısı. (İB: 212.1) (Çöten)
Karanlıkta kedi var, eğri büğrü budu var. (İB: 220) (Dağarcık)
Eğri büğrü : bk. büyük büyük. (İB: 307.16) (Fare, sıçan)
Bizde bir dudu var, eğri büğrü budu var; şimdi gelir görürsün, güle güle ölürsün. (İB: 447.26) (Kaplumbağa, tosbağa)
Yer altında evleri var, eğri büğrü yolları var, ince ince belleri var. (İB: 457.20/d) (Karıncı)
Bizim evde dudu var, eğri büğrü budu var; yazın gelir görürsün, güle güle ölürsün. (İB: 548.13) (Kurbağa)
Bizde bir kadı var, eğri büğrü budu var; hele bize gelesin, güle güle ölesin. (İB: 696.8) (Sacayak)
Dağdan gelir, taştan gelir; eğri büğrü yoldan gelir. (İB: 715.30) (Dere, çay, ırmak)
Küçücük evin eğri büğrü yolu var. (İB: 734.18) (Soba)
Bizim evde dudu var, eğri eğri budu var; gele gele gilirsiniz, güle güle ölürsünüz. (İB: 548.13/f) (Kurbağa)
Benim evde gidi var, eğri eğri budu var. (İB: 800.27/b) (Terazi, kantar)
Eğrice büğrüne yollardan, bir acaip kuş gelir; dilleri var kırma dökme, sanki bir sarhoş gelir; hepsinden bir şeftali alır, yüreği tazelenir. (İB: 733.10) (Sivrisinek)
Goca garılar, eğrim büğrüm butları (metinde: bulutları) var; gel gidelim, göresin, güle güle ölesin. (İB: 44.6) (Asma, üzüm, bağ)
Eğrim büğrüm bacası, dağdan gelir hocası. (İB: 734.5) (Soba)
Ekilmemiş biçilmemiş tohumu yok. (İB: 258.2) (Domalan)
Fır fır çanak, fırlama çanak; kırılmaz bu çanak. (İB: 225.10) (Değirmen)
Fırıl fırıl fır çanak, fırlamasın bu çanak, yer gök delinsin, delinmesin bu çanak. (İB: 9.18) (Ağız)
Fırıl fırıl fır çanak, fırlasın bu çanak, dağı taşı dolaşsın, kırılmasın bu çanak. (İB: 344.2) (Gölge)
Fırıl fırıl fır çanak, kırılmasın o çanak, dağı taşı dolaşır, kör olmasın o çanak. (İB: 348.13) (Göz)
Fırıl fırıl fisso tepesi, Hacı Tırıs Mahallesi, Zimbilik Molla'nın evi neresi? (İB: 655.6) (Örümcek)
Akça fil fil taşı, bulamazsan g...ünü kaşı. (İB: 666.3/a) (Para)
Fini fini fincan, içi dolu mercan. (İB: 9.7) (Ağız)

Fini fini fincan, içi dolu mercan. (İB: 348.20) (Göz)
Fini fini fincan içi dolu mercan. (İB: 626.20) (Nar)
Fin fini fincan, içi dolu mercan. (İB: 692.13) (Saat)
Fin fiti hemam, kubbesi tamam; bir gelin aldım, babası imam. (İB: 692.12/ö) (Saat)
Fis fis fistan tepesinde, Hacı Fevzi Mahallesi'nde, Zimbilik Molla'nın evi neresi? (İB: 655.6/a) (Örümcek)
Gara gara gargalar, gapı gapı yorgalar (metinde: yorganlar) (İB: 196.2) (Çingene)
Gara gara gargalar, kövden köve ırgalar. (İB: 422) (Jandarma)
Gara gara: bk. beyaz beyaz. (İB: 916) (Tavuk, yumurta, civciv)
Gat gat eymek, gatı бүkdüm bir eymek. (İB: 524.6/b) (Kitap, mevlüt)
Gat gat eymek, gatı бүkdüm bir eymek. (İB: 547.8/d) (Kuran, mushaf)
Gat gat eymek, gatr yükü bir eymek. (İB: 566.19) (Lahana)
Gat gat gatmercik yiyilir, alma değil; acı yüzlü, acı sözlü, burnu gıllı. (İB: 735.15/s) (Soğan)
Gıcır gıcır gıcımını, içindedir müsülmanı; ağzındadır azığı, k...ındadır kazığı. (İB: 987.1/o) (Beşik)
Gözenek gözenek gözleri var; ağaların, beylerin yanında sözü var. (İB: 75.7/b) (Bal)
Bizim evde kuyu var, gümbür gümbür suyu var. (İB: 728.25/oo) (Silah, tabanca)
Güm güm kuyu, gümbür suyu; alan alır, içen ölür. (İB: 728.25/k) (Silah, tabanca)
Hap hap ayaklı, küçücük kulaklı. (İB: 235.1) (Deve)
Has has kadayıf, zatı zayıf, bir gözü var tepeden bakar. (İB: 404.10) (İğne, dikiş iğnesi)
Hın hın pınar, gergin germen, sık sık orman. (İB: 926.9) (İnsan vücudu, organlar)
Hop hopi çiçek, top topi çiçek, cennetten çıhdı, bir bozi çiçek. (İB: 72.7) (Bakla)
Hop hopi çiçek, top topi çiçek, cennetten çıhdı, bir bozi çiçek. (İB: 309.7) (Fasulye, bakla, börülce)
İç içe odalar, birbirini kovalar. (İB: 544.18) (Kulak)
İçi içine odalar, içi dolu softalar. (İB: 486.2/a) (Keçiboynuzu, Harıp)
İğrim büğrüm babası, yeşil donlu annesi; zıyırdeli ağası, baldudaklı ablası. (İB: 905/ss) (Asma)
Bir oğlu var iki üç yaşında, kızıl yakut tacı var başında; yatar uyur, pirinç görür dışında. (İB: 391.2) (Horoz)
Öte geçin Leylim beri geçin Leylim, iliksiz kemiksiz Leylim. (İB: 704.11) (Salyangoz)
İlim ilim ilmesi, ilmen ilmen düğmesi; hoştur yemesi, güçtür bilmesi. (İB: 601.5) (Mercimek)
Yer altında evleri var, eğri büğrü yolları var, ince ince belleri var. (İB: 457.20/d) (Karıncı)
İri bürü babası var, yeşil düz anası var, şeker şerbet kızı var, Deli Mehmet oğlu var. (İB: 905/ll) (Asma, üzüm, şarap)
Ol nedir ki yüz yaşında bir karı, irili ufaklı oğlancıkları, her birinin vardır türlü sayesi, onları hep sütle besler teyzesi. (İB: 409.12) (İncir)
Kara kara kediler, evden eve girdiler. (İB: 196.2/a) (Çingene)
Aldır onun tepesi, yeşildir hem cübbesi, kara kara küpesi. (İB: 459.5/n) (Karpuz)

Aktır onun tepesi, yeşildir hem kubbesi, içinde dizilidir kara kara küpesi. (İB:469.11) (Bostan)
Kara kara kayacık, içindedir mayacık. (İB: 498.13) (Kestane)
Kara kara yüzü var, doymak bilmez gözü var. (İB: 809.3) (Toprak)
Kara kara odalar, birbirini kovalar. (İB: 815.10/d) (Tren)
Kat kat sefer taşıyım, dört heceyle bilinir; bende canlı şey var fakat sanma yenilir. (İB: 29) (Apartman)
Ol nedir kat kat giyer libas; kanadı var, libası var, uça bile sahrada yaşayamaz. (İB: 76.14) (Balık)
Kat kat kadife dükkânı; üstü uncu, altı mumcu dükkânı. (İB: 403.2/v) (İğde)
Kat kat kadayıf, kadı kızı pek zayıf, vallahi zayıf billahi zayıf; bir gözü var, bir yüzü yok. (İB: 404.5) (İğne, dikiş iğnesi)
Kat kat kapuska, içi dolu karınca. (İB: 524.1) (Kitap, mevlüt)
Kat kat ekmek katını büyütme, on beş ekmek bir hayr etmek. (İB: 547.8) (Kuran, mushaf)
Kat kat döşek, bunu bilmeyen eşek. (İB: 566.20) (Lahana)
Kat kat kadayıf, kendisi zayıf; içinde özü var, kafasında gözü var. (İB: 594.7) (Maşa)
Uzun uzun zurnaya benzer, sıra sıra turnaya benzer, tel tel kadayıfa benzer, kat kat yufkaya benzer. (İB: 610.24) (Mısır, darı)
Kat kat kadayıf, ortası zaif; içerisinde özü var, tepesinde gözü var. (İB: 619.11) (Mum)
Kat kat: bk. Çin Maçın'de. (İB: 711) (Sarımsak)
Kat kat minare, yüz bin çiçek, bir lâle. (İB: 890.2/k) (Ay, yıldız, gökyüzü)
Kem kemi lâlek, kemiksiz lâlek, süsümü lâlek, sümüksüz lâlek. (İB: 490.5/m) (Kelebek)
Ket ket: bk. baştan ayağa. (İB: 76.14/c) (Balık)
Kıldır kıldır dervişler, dünden bize gelmişler; o kadar yuvarlanmışlar, hıncı hamur olmuşlar. (İB: 552.1) (Kurut)
Yumrucuğum kadar yumrucuk, içinde kırk elli yavrucuk. (İB: 626.14/d) (Nar)
Kıvrım kıvrım karabukal kümesi. (İB: 121.5) (Böğürtlen)
Kıvrım kıvrım taş, çık çık tükenmez. (İB: 614.18) (Minare)
Göğden endi Araplar, kirli kirli çoraplar, yakın getme haraplar. (İB: 39.19/c) (Arı)
Kutu kutu yaprak, yaprak değil ipek, bunu bilmeyen kara köpek. (İB: 697.4) (Saç)
Kutu kutu odalar, birbirini kovalar. (İB: 815.10/e) (Tren)
Küçük küçük kuşlar, germede kuşlar. (İB: 272.2) (Düğme)
Küçük küçük tekneler, birbirini beklerler. (İB: 521.8/b) (Kiremit)
Küçük küçük odalar, birbirini kovalar. (İB: 800.21) (Terazi, kantar)
Küçük küçük odalar, birbirini kovalar. (İB: 815.10/a) (Tren)
Küçük küçük: bk. gelen giden. (İB: 836.20) (Yağmur)
Lem leme çiçek, lem boyda çiçek, cennetten çihar, ben boyda çiçek. (İB: 83.7) (Başak, buğday)
Man man ayahlı, martı gulahlı, tellali gazma dişli. (İB: 235.2) (Deve)

Man man ayaklı, mantı kulaklı; Trabzon dişli, tellali gazma dişli. (İB: 300.2) (Eşek)
Mavi mavi mantar kabarıp kalkar; ustası gelir, boynunu kırkar. (İB: 566.32) (Lahana)
Men men ayaklı, menti kulaklı; hacı donlu, bülbül ayaklı. (İB: 730.2) (Sincap)
Minilik minilik mil taşı, içinde bekler aş; pişirirsen aş olur, pişirmezsens kuş olur. (İB: 859.45/k) (Yumurta)
Mini min minare, dibi dâre; yüz bin çiçer, bir lâle. (İB: 1019/b) (Cami, imam, cemaat)
Mini mini dervişler, ahşam bize gelmişler, bir fırın eymek yemişler, gene de var mı, demişler. (İB: 83.16) (Başak, buğday)
Mini mini mincık, kını kını kincık, gübresi yok küçük hayvancık. (İB: 108.4/f) (Bit)
Mini mini tombul fini, sen bunun neresini seven? (İB: 108.13) (Bit)
Mini mini fincan, içi dolu mercan. (İB: 253.8) (Dişler)
Mini mini kuşlar, camları taşlar. (İB: 256.8) (Dolu)
Mini mini ayaklı, mintan kulaklı, o güzelin neresinden öpersin? (İB: 307.9) (Fare, sıçan)
Mini mini ayaklı, mantı kulaklı, çufa dolu, bülbül ayaklı. (İB: 487.2) (Kedi)
Mini mini yaprak, Âl-i Osman'ın toprağı. (İB: 501.10/f) (Kına)
Mini mini minnesi, kadılar düğmesi; bunu bilen bileşi, bilmeyen yedi kız veresi. (İB: 519.11/h) (Kiraz, vişne)
Mini mini minare, içinde sarı lâle. (İB: 568.6) (Lamba, çıra)
Mini mini fincan içi dolu mercan. (İB: 626.20/e) (Nar)
Mini mini odalar, birbirini kovalar. (İB: 815.10/c) (Tren)
Mini mini min taşı, içinde beyler aş; pişirirsen aş olur, pişirmezsens kuş olur. (İB: 859.45/j) (Yumurta)
Min min minare, minarede kenare; kenare de olacak, olacak da bulacak. (İB: 72.6) (Bakla)
Min min ayaklı, mintan kulaklı; Allah'ın aklı, deldi boğazıma taktı. (İB: 118) (Boyunduruk)
Min min minare, minarede kenare; kaneryede alıcık, alıcık da yalıcık. (İB: 249.9) (Dil)
Min min minare, tin tin tinare; ortası delik, biz onu yedik. (İB: 297.2) (Erişte)
Min min minare, minarede kenare; kenare de olacak, olacak da bulacak. (İB: 309.6) (Fasulye, bakla)
Min min ayaklı, kadife donlu, minçi kulaklı. (İB: 487.2/b) (Kedi)
Min min minare, cin cin cinare, cinarenin yaprağı, Hazreti Ali'nin toprağı. (İB: 504.2) (Kına)
Min min minare, dibi kare; yüz bin altın, bir çiçecik. (İB: 547.10) (Kuran, mushaf)
Min min minare, minareden kenare; kenare de olucak, olucak da olucak. (İB: 568.14) (Lamba, çıra)
Min min minare, tin tin tinare; ortası delik, biz onu yedik. (İB: 581.2) (Makarna, erişte)
Min min minare, minarenin üstü kanarya; kanaryanın üstünde bir ocak, bunu bilmeyen ölecek. (İB: 627.6/a) (Nargile)
Min min minare, dibi dare; yüz bin çiçek, bir lâle. (İB: 890.2) (Ay, yıldız, gökyüzü)
Misil misil meleşgi, tırnakları on iki. (İB: 487.11/a) (Kedi)

Mori mori bacaklı, mori diren bacaklı, mori güvem gözlü, mori törpü yüzlü. (İB: 152.5) (Hivdi)
Parça parça yapısı, göğe bakar kapısı. (İB: 182.3/c) (Sepet)
Karşıdan gelir harhara, gözleri çampara, ayakları pisa pisa , karnı tumbalisa. (İB: 447.2/b) (Kaplumbağa, tosbağa)
Ol nedir ki bir kavmi acep, haymede sakın olurlar ruzu şeb, haymenin her birinde yüz nefer (metinde: nefes) cümlesi saim kaim kimseler; anların her biri bir renktedir, kimi al kimi mavi kimi sarı renktedir; ses çıkarmaz başını kessen eğer, başına değmekten sen eyle hazer, dokunsan başına hiddetlenir, püskürür ateşi hiddetlenir. (İB: 517.16) (Kibrit)
Sarı sarı sancak, bir tene encek. (İB: 610.11/a) (Mısır, darı)
Seçil sucul ayağı var, seksen iki dayacağı var. (İB: 155.10/c) (Çadır)
Seggir süggür ayağı var, yetmiş iki dayacağı var. (İB: 93.12) (Beşik)
Küçücük bir eşeğim var, yedi bin yedi yüz sek sek yumurta taşır. (İB: 5.6) (Afyon, haşhaş çiçeği)
Sekkil sükkül : bk. hor hor. (İB: 155.10) (Çadır)
Sekkiz sükküz : bk. demir demir. (İB: 764.9) (Şemsiye)
Sekül sekül ayağı var, seksen yerde dayacağı var. (İB: 159.3) (Çam)
Sekin sükün : bk. kıl kıl. (İB: 19.2) (Alaca karga, karga)
Sekün sekün ayağı var, seksen iki dayacağı var. (İB: 214.13) (Çulha tezgahı, tezgah)
Sepür süpür ayağı var, bin türlü yeleği var. (İB: 789) (Tavus kuşu)
Set set ayaklı, setren bıyıklı; bülbül ötüşlü, kıyamet kopuşlu. (İB: 391.19) (Horoz)
Hın hın pınar, gergin germen, sık sık orman. (İB: 926.9) (İnsan vücudu, organlar)
Sıra sıra : bk. sararıp solmuşlar. (İB: 83.12) (Başak, buğday)
Sıra sıra tavşan yuvaları. (İB: 97.3) (Beze)
Sıra sıra kaz yavrusu (metinde yuvası). (İB: 108.22) (Bit)
Sıra sıra söğütler, sıralanmış sık bitmiş; velemyûled tarlasında, türlü türlü ot biter. (İB: 137.7) (Cami)
Sıra sıra çamlar, yağları damlar. (İB: 264) (Döner kebab)
Sıra sıra söğütler, birbirini öğütler. (İB: 272.3) (Düğme)
Sıra sıra tavşan yuvaları. (İB: 283.2) (Ekmek tahtası)
Sıra sıra odalar, içi dolu softalar. (İB: 486.2) (Keçiboynuzu, harnıp)
Benim bir kutum var, içinde sıra sıra kara kalpaklı askerlerim var. (İB: 517.14/a) (Kibrit)
Sıra sıra tulum, bunu bilmeyen Urum. (İB: 521.5) (Kiremit)
Sıra sıra çeperler, birbirini öperler. (İB: 523.3) (Kırpık, gözler)
Sıra sıra tencereler, içinde lokman gözlüler. (İB: 548.19/a) (Kurbağa)
Sıra sıra : bk. kat kat. (İB: 610.24) (Mısır, darı)
Sıra sıra söğütler, budadıkça sık biter; velemyuled bahçesinde, ne güzel ot biter. (İB: 699.6/f) (Sakal)
Sıra sıra zeytin ağacı. (İB: 778.3) (Tarak)

Sıra sıra söğütler, birbirini öğütler dil bilmez, kelam söyler bunu bilen arifler. (İB: 795) (Telgraf direği)
Sıra sıra odalar, birbirini kovalar. (İB: 815.10) (Tren)
Sıra sıra karın dolması (İB: 840.1) (Yastık)
Sarı sarı sandıra, bir sarıca kundura. (İB: 735.1) (Soğan)
Sim sim çiçek, sim boylu çiçek; uzanmış gitmiş, dam boylu çiçek. (İB: 174) (Çavdar)
Sökül sököl ayağı var, yetmiş iki dayacağı var. (İB: 522.7) (Kirpi)
Sürü sürü develer, birbirini geveler. (İB: 521.7/d) (Kiremit)
Şakıdım şakıdım şarkılar, sakı benim elimde; ulu kavak titrer, dibi benim elimde. (İB: 214.2/h) (Çulha tezgahı, tezgah)
Şeker şerbet: bk. iri bürü. (İB: 905/II) (Asma, üzüm, şarap)
Dağdan gelir hu, kanatları su; şekil mükül ayağı var, bin iki yüz dayacağı var. (İB: 522.8) (Kirpi)
Şıkı şıkı taşlar, şık iki başlar; efendim bu mendil göndermiş; yıkadım bahçeye serdim, bahçede bal ağzına damlar; ak kuş ağzını açtı, kara kuş geldi geçti. (İB: 214.6) (Çulha tezgahı, tezgah)
Şım şım ağacı, şım boy ağacı; şım kara kaşlı, şım kara kaşlı, şım ayna başlı. (İB: 54.2/c) (Ay çiçeği)
Şıpır şıpır sudan geçtim, şupultusunu duymadım; yeşil çemen üstünde kumaş biçtim, kırpıntısını bulmadım. (İB: 276.4/d) (Düş, rüya)
Şırl şırl sudan geçtim, şırıltısını duymadım; nice kumaşlar giydim, kırpıntısını bulamadım. (İB: 276.4/b) (Düş, rüya)
Şim şim çiçeği, şım boy çiçeği, şım Anadolu'nun karagöz çiçeği. (İB: 54.2) (Ay çiçeği, günebakan)
Şing şingli hamam, kubbesi tamam; bize bir gelin gelmiş, babası kör imam. (İB: 692.12/bb) (Saat)
Takır takır başlı, tenekeden pabuçlu. (İB: 481.15) (Keçi)
Tane tane incidir, sofrada sonuncudur; yabancı malı mı sandın, Besni'nin pirincidir. (İB: 682.13) (Pilav)
Tane tane nar, dibi ince kar, oturdu hünkâr, kalktı sedefkâr. (İB: 948.2/ö) (Mangal, ateş)
Kapattım rafa tatlı tatlı koca yemişi, bakma maymun suratlı, bu da Allah'ın işi. (İB: 388.3) (Hindistan cevizi)
Tek tek gadayıf, bizim hanım pek zayıf, zayıflığı bir şey değil, gözünün biri kayıp. (İB: 404.9/b) (İğne, dikiş iğnesi)
Tel tel kadayıf, bizim hanım pek zayıf; vallahi bir gözü var, billahi bir gözü var. (İB: 404.5/a) (İğne)
Tel tel: bk. kat kat. (İB: 610.24) (Mısır, darı)
Tel tel kadayıf, bizim hanım çok zayıf oturur kalkamaz, yere değmez. (İB: 825.7) (Uçak)
Tık tıklı hamam, kubbesi tamam; bir gelin aldım, babası imam. (İB: 692.12/y) (Saat)
Tıngır tıngır top, ortasında güllü top; on ikidir gazığı, iki tulum azığı. (İB: 987.1/k) (Beşik, çocuk)
Tın tın hamam, kurnası tamam; ben bir kız sevdim, babası imam. (İB: 692.12/gg) (Saat)
Evden eve tin tin top. (İB: 307. 12) (Fare, sıçan)

Dağdan gelir, taştan gelir; tin tin sakallı enişten gelir. (İB: 481.10) (Keçi)
Uzun uzun bayırda, tombul mumbul gapılarda. (İB: 917/a) (Yılan, tilki, tavuk)
Tom tom deve, girmez eve; kes başını, girsin eve. (İB: 764.2/b) (Şemsiye)
Dağ başında ton ton baba. (İB: 58.1) (Ayı)
Hop hopi çiçek, top topi çiçek; cennetten çıhdı, bir bozi çiçek. (İB: 72.7) (Bakla)
Bir karış boyı var, turli turli huyu var. (İB: 568.37) (Lamba, çıra)
Sıra sıra söğütler, sıralanmış sık bitmiş; velemyûled tarlasında, türlü türlü ot biter. (İB: 137.7) (Cami)
Ol nedir ki dört ayaklı canı yok, yüz bin hançer soksan anın kanı yok, türlü türlü güller biter, bülbül öter efganı yok, bu muammayı bilenin aklı tam, noksanı yok. (İB: 343.5/e) (Gergef, kasnak)
Türlü türlü: bk. şak şak. (İB: 360.2) (Halı, kilim)
Sabah gelir ellezi, akşam gider ellezi; türlü türlü ipekten düğme yapar ellezi. (İB: 534.3) (Kurbanlık)
Bir kutum var, türlü türlü otum var. (İB: 692.18/a) (Saat)
Seksen sekiz zeytin ağacı, seyredikçe sık biter; velemyuled tarlasında türlü türlü ot biter. (İB: 699.6) (Sakal)
Ol nedir ki iki başlı bir yılan, her başında türlü türlü nakşı var. (İB: 826.1) (Uçkur)
Ufacık ufacık adameciklar, başında tablacıklar. (İB: 79.2) (Bamya)
Ufah ufah dervüşler, dünden bize gelmişler; o gadar oynamışlar, hıncı hamur olmuşlar. (İB: 602) (Mercimek çorbası)
Dışı yeşil, içi kırmızı al balalar, yanı sıra ufak ufak balalar; akıllılar arayalar bulalar, akılsızlar mat olalar kalalar. (İB: 459.8/b) (Karpuz)
Galalar galalar galalarda urah urah balalar, ahıllılar ahıl töke bulalar, ahılsızlar mat olalar kalalar. (İB: 459.8/d) (Karpuz)
Uzak uzak yollardan bir acaip kuş gelir, kırma badem dilleri, söyledikçe hoş gelir. (İB: 598.17/j) (Mektup, telgraf)
Uzun uzun urganlar, ucu benim elimde; bülbüller feryad eder, ruhu benim elimde. (İB: 70.1) (Bağlama, ud, mandolin, keman, kemençe)
Uzun uzun otlar, ucunda bağlı kurtlar. (İB: 72.11) (Bakla)
Uzun uzun bulutlar, Yusuf'u yedi kurtlar; ayağından su içer, göbeğinden yumurtlar. (İB: 83.13/bb) (Başak, buğday)
Karşıdan gördüm bir aptal, uzun uzun tırnakları var; diri yer diri kusar, ne açılır ne susar. (İB: 155.9/a) (Çadır)
Uzun uzun abalar, ak sakallı babalar; elim varıp gelince ayaklarım çabalar. (İB: 214.11) (Çulha tezgahı; tezgah)
Uzun uzun abalar, aksakallı babalar; sabrı gider duramaz, gece gündüz çabalar. (İB: 232.7/c) (Deniz)
Uzun uzun uzlama, ucunda yassı bazlama. (İB: 236.1) (Devenin ayağı)
Uzun uzun: bk. dane dane. (İB: 238) (Deve diken)

Uzun uzun otlar, ucunda bağı kurtlar. (İB: 309.11) (Fasulye, bakla, börülce)
Uzun uzun minare, minare içinde zinare; zinarenin içinde oluk, oluğun içinde balık. (İB: 325.1) (Gebe kadın)
Uzun uzun obalar, ağ sakallı babalar; aşağıdan su içer, yukarıdan balalar. (İB: 395.1) (Hurma ağacı)
Uzun uzun hastalar, ne buyurdu ustalar; ustalardan usta var, barsağını desteler. (İB: 418.8/b) (İpek böceği)
Uzun uzun: bk. oynamışlar oynamışlar. (İB: 448.22/b) (Kar)
Uzun uzun bıyıklı, kaval kulaklı; kürklü, mantolu, tüylü ayaklı. (İB: 487.3) (Kedi)
Uzun uzun develer, birbirini geveler. (İB: 521.7/c) (Kiremit)
Uzun uzun kavak yaprağı, içi vezirullah toprağı; bilen bilsin, bilmeyen çatlasın ölsün. (İB: 547.13/g) (Kuran, mushaf)
Uzun uzun yollardan bir acaip kuş gelir, kırma badem dili var, ne söylerse hoş gelir; bir acaip lâf söyler, gözlerinden yaş gelir. (İB: 598.17) (Mektup, telgraf)
Uzun uzun: bk. tel tel. (İB: 610.24) (Mısır, darı)
Uzun uzun organlar, ucunda çığırtkanlar. (İB: 614.13) (Minare)
Garşidan bahdım hisar, yanına vardım bâdisar; uzun uzun ayahları, yere batmış cırnahları. (İB: 680.6) (Pırasa)
Uzun uzun organ, yassı yassı yorgan. (İB: 715.6/e) (Dere, çay, ırmak)
Uzun uzun kaskatı, sırmaya benzer (suratı); dar deliğine girince çıkar onun lezzeti. (İB: 745.2) (Pestil sucuğu)
Uzun uzun organlar, ucunda demir hannar (metinde: kannar). (İB: 794.4) (Telefon)
Uzun uzun dervişler, akşam bize gelmişler; oynamışlar, gülmüşler, yine kalkıp gitmişler. (İB: 836.19) (Yağmur)
Uzun uzun yapısı, orta yerden kapısı. (İB: 843.10) (Yayık)
Uzun uzun kavaklar, onun üstünde pınar, onun üstünde ambar, onun üstünde hop yutan, onun üstünde çifte gözlü pınar, onun üstünde bir çift (metinde: çit) ayna, onun üstünde çayır çimen, onun üstünde koyun kuzu. (İB: 926.7) (İnsan vücudu, organlar)
Uzun uzun organlar, ucunda demir hanlar. (İB: 953.5) (İğne, iplik)
Uzun uzun organlar, ucunda demir hanlar. (İB: 1005) (Yol, kervansaray)
Vızır vızır kuşlar, Bağdad'a işler; kendi kazandığını, ele bağışlar. (İB: 39.20/ı) (Arı)
Vici vici kuşlar, cici cici kuşlar; verir emeği, yemez yemeği. (İB: 39.20/p) (Arı)
Yam yam yanaklı, mantı kulaklı; Trabzon dişli, mahallenin tellalı. (İB: 300.2) (Eşek)
Yaman yaman bacakları var, şeptiraka gözleri var; şıp oturur, şıp kalkar. (İB: 548.15) (Kurbağa)
Uzun uzun organ, yassı yassı yorgan. (İB: 715.6/e) (Dere, çay, ırmak)
Yastı yastı yaprağı, Hazreti Ali toprağı. (İB: 225.7) (Değirmen)
Yerde yatar annesi, yeşil yeşil memesi; ne güzeldir yemesi. (İB: 387.3) (Hıyar, salatalık, bostan)

Zem zem çiçek, Zümrütoğlu çiçek; arşın eğri (metinde: ayrı), sen doğru çiçek. (İB: 330.4) (Gelincik)
Zem zemi çiçek, zem boyu çiçek; ne güzel açmış, ben boyu çiçek. (İB: 330.4/a) (Gelincik)
Zem zemli çiçek, zem boylu çiçek; Kayseri'ye kadı olmuş, dosdoğru çiçek. (İB: 54.2/a) (Ay çiçeği)

3.4. Fiilden İkilemeler

Dağ başında bir koca karı, ağlar ağlar da yaşı dinmez. (İB: 159.5) (Çam)
Ağlar ağlar , yaş dökmez; suya gider, su içmez. (İB: 186) (Çingirak)
Ağlarlar ağlarlar , ipsiz adam bağlarlar. (İB: 633.2/c) (Nikâh)
Aladım boyadım , önüme dayadım. (İB: 652.2/e) (Önlük)
Aladım buladım , annenin önüne dayadım. (İB: 93.10) (Beşik)
Alladım pulladım , karşıki köye yolladım. (İB: 598.8/d) (Mektup, telgraf)
Hey apışır apışır , cümle âleme yapışır. (İB: 2.2/b) (Ad, isim)
Beyaz bir köşküm vardır; ararım ararım , kapısın bulamam. (İB: 859.25) (Yumurta)
Arınır arınır , akça potuk doğurur. (İB: 185.16/a) (Çıkırık, çark)
Attım attım , pat düştüm. (İB: 728.17) (Silah, tabanca)
Ayadım boyadım , önüme dayadım. (İB: 652.2/d) (Önlük)
Bastım bastım , iz olmadı. (İB: 715.39) (Dere, çay, ırmak)
Beş kardeş var çalışkan, her bir işe alışkan; bıkmazlar usanmazlar beraber çalışmaktan. (İB: 667.1) (Parmaklar)
Bil bil bilmece, birbirine ilıştirmece. (İB: 529) (Kopça)
Hey heteli heteli Kündoğlu'nun meteli; bildi bildi bilmedi, ver yüz elli meteli. (İB: 214.21) (Çulha tezgahı, tezgah)
Boyadım boyadım , önüme dayadım. (İB: 652.2/a) (Önlük)
Dömelip durur dönülgen bey, çalar çarpar sivrilgen bey. (İB: 315.17) (Fırın)
Alaca bulaca serptim yamaca, çakar gider ağaca. (İB: 72.1) (Bakla)
Alaca bulaca serptim yamaca, çakar gider ağaca. (İB: 309.1) (Fasulye, bakla, börülce)
Çıktım çıktım dağa, ayağım battı kuyuya. (İB: 203.2/a) (Çizme)
Çıktım gittim hanaya, elim battı kınaya. (İB: 268.2) (Dut)
Çimer çimer , gazığa biner. (İB: 125) (Bulaşık bezi, paçavra)
Biz biz idik biz idik, otuz iki kız idik; dizildik bozulduk , bir duvara dizildik. (İB: 253.6/o) (Dişler)
Dolanır dolanır , ana donum çıkmaz, der. (İB: 215) (Çulha kepeşi)
Ak camiye dolaştım dolaştım , kapısını bulamadım. (İB: 859.25) (Yumurta)
Gezdirmeye öyle kafa, doldur doldur düz rafa; sordum yerin neresi, gülerek dedi Yafa. (İB: 683.1) (Portakal)
Hep içine, mep içine; dorla topla , tep içine. (İB: 544.3/b) (Kulak)

Döner döner yerinde, altın kemer belinde; gece gündüz yol diğer, yerindedir yerinde. (İB: 355.5) (Güneş)
Ed ed: bk. bıd bıd. (İB: 307.10) (Fare, sıçan)
Eğmeli üğmeli , başı gümüş düğmeli; ya bunu bilmeli ya bu gece ölmeli. (İB: 532.2) (Kotan)
Eğmeli üğmeli , başı gümüş düğmeli; ya bunu bilmeli ya bu gece ölmeli. (İB: 693.2) (Saban)
Ekdım ekdım gum bitti, bu yıl meydana çıktı. (İB: 83.4/a) (Baston, değnek)
Ektım ektım , gum bitti; bildir ki Keloğlan, bu yıl meydana çıktı. (İB: 83.14/a) (Başak, buğday)
Eledim beledim , iskelede bekledim. (İB: 683.10/a) (Portakal)
Elemem melemem ateş, ocak başına gelemem, gelsem de duramam. (İB: 834.3/öö) (Yağ, tereyağı)
Elemez belemmez , ocak başına gelemmez, gelse de duramaz. (İB: 834.3/s) (Yağ, tereyağı)
Elemez elemez , ateş başına gelemmez, gelse de duramaz. (İB: 834.3/i) (Yağ, tereyağı)
Elemez hülemmez , ocak başına gelemmez, gelse de duramaz. (İB: 834.3/bb) (Yağ, tereyağı)
Elemez melemmez , ocak başına gelemmez, gelse bile duramaz. (İB: 834.3) (Yağ, tereyağı)
Ermendi mermendi , kız duvara tırmandı; oğlan sudan gelmemiş, kız duvardan inmedi. (İB: 984.1/c) (Anahtar, kilit)
Ahi geldi, vahi geldi, taşlı kadın geldi, bahçalı kadın geldi, saçaklı orospu geldi, otuz iki hamal evirdi çevirdi , bir ambara devirdi. (İB: 988.1/i) (Günlük hayat: yemek)
Eviririm çeviririm , bir alana deviririm. (İB: 15.2) (Gözleme)
Ezdim bozdum , ocak başına dizdim. (İB: 508.4/a) (Kış)
Ezdim büzdüm , ocak başına dizdim. (İB: 508.4) (Kış)
Ez ez: bk. çelebidi çelebidi. (İB: 307.10/a) (Fare, sıçan)
Bizidik bizidik, otuz iki kız idik; ezildik bozulduk , bir sıraya çizildik. (İB: 253.6/j) (Dişler)
Biz biz idik biz idik, otuz iki kız idik; ezildik büzüldük , bir duvara dizildik. (İB: 253.6) (Dişler)
Ezildik büzüldük: bk. biz biz biz. (İB: 865.1) (Yün tarağı)
Ezilir büzülür , bir tahtaya dizilir; ağustosta buz tutar, zemheride çözülür. (İB: 678.5) (Peynir)
Fıldırır fıldırır , beyleri attan indirir. (İB: 724.1/g) (Sidik)
Hey fildire fildire , beyleri attan indire. (İB: 724.1) (Sidik)
Yattım yattım yatamadım, gahtım gahtım gahamadım; iki karış, bir sünbül sokamayınca yatamadım. (İB: 444.2/b) (Kapı süngüsü, reze)
Gelir gider: bk. gelip gittikçe. (İB: 828.3) (Ütü)
Karanlık evde asılı mescit, gelirler giderler çıt çıt. (İB: 921) (Arı)
Benim bir kızım var, geydirirem geydirirem gene dir: “Üşirem.” (İB: 566.25/f) (Lahana)
Gezer gezer , izi yok; Kör Osman’ın gözü yok. (İB: 108.10/a) (Bit)
Devenin tabanı, öküzün sabanı; her yeri gezer gezer , bilmez yalanı. (İB: 800.7/i) (Terazi, kantar)
Ejderim gezerim gezerim , eve gelirim ağzım açık kalırım. (İB: 57.8/a) (Ayakkabı, kundura)
Kuyruğu uzun zampara, gider gelir ambara. (İB: 307.4) (Fare, sıçan)

İki başı kertikli, ortası bereketli, ananın önüne gider gelir dertli dertli. (İB: 843.11) (Yayık)
Gider gider , toz eder; para gader, iz eder. (İB: 81.8/k) (Baston, değnek)
Gider gider , izi yok; Kör Osman'ın gözü yok. (İB: 108.10) (Bit)
Gider gider : bk. gece gündüz. (İB: 225.4) (Değirmen)
Gider gider , toz eder; para gader, iz eder. (İB: 81.8/k) (Baston, değnek)
Beyaz kuş gider gider , siyah kuş ağzını açar. (İB: 248.3) (Dikiş makinesi)
Gider gider , izi yok, geri döner tozu yok; dünya kadar mal götürür, zerre kadar canı yok. (İB: 332.9) (Gemi, kayık, vapur)
Gider gider , izi yok, Kör Hasan'ın gözü yok; üstüne bastım canı yok, boğazladım kanı yok. (İB: 344.24) (Gölge)
Gider gider ip gibi, geri bakar küp gibi. (İB: 423.2) (Kabak)
Gider gider , izi yok; çarık diker, bezi yok. (İB: 457.33) (Karınca)
Gider gider , izi yok; burnu gara, gözü yok. (İB: 542.2) (Köstebek)
Gider gider , izi yok, burnu kara, gözü yok. (İB: 681.10) (Pire)
Gider gider izilen, yedi bin yıldız ile; al-Osman'ın cengi var, kuyruğunda bengi var. (İB: 767.9/l) (Şimşek, yıldırım)
Gider gider , izi yok, yukarıda gözü yok. (İB: 815.7/a) (Tren)
Giderim giderim , o gider; başımda gölge eder. (İB: 760.5) (Şapka, külah, fes)
Gidi gidiver , şu pilici tutuver, püsküllüce kuyruğu var. (İB: 76.9/a) (Balık)
Hey gidi gidiver , şu gidiyi tutuver; ne tatlıca eti var, püsküllüce g...ü var. (İB: 76.9) (Balık)
Uzundur sarık gibi, ekşidir koruk gibi; her eve girer çıkar , yolunmuş tavuk gibi. (İB: 250) (Dilenci)
Ol hanım geldi, şol hanım geldi; balaban bakışlı, keklik sekişli, narin turuncu, Mısır pirinci, kızların genci, öldüm bayıldım, güldüm ayıldım ; eller alası, berber aynası, bel tabancası, kulluk sopası, dere karpuzu, gül gülüstanda Aforoz Hanım. (İB: 548.10) (Kurbağa)
Halamaz bulamaz , ocak başında duramaz. (İB: 834.3/gg) (Yağ, tereyağı)
Hapuştu hupuştu , her gördüğüne yapıştı. (İB: 2.2/c) (Ad, isim)
Helemez helemez , ocak başına gelemmez, gelse de duramaz. (İB: 834.3/aa) (Yağ, tereyağı)
Helemez hülemez , ocak başına gelemmez. (İB: 834.3/o) (Yağ, tereyağı)
Helemez melemez , ocak başına gelemmez, gelse de belini alamaz. (İB: 619.14/a) (Mum)
Helemez melemez , ocak başına gelemmez. (İB: 834.3/o) (Yağ, tereyağı)
Hindire mindire , dağdan kement indire. (İB: 814.2) (Tıraş bıçağı, ustura)
Hindirir mindirir , dağdan domuz indirir. (İB: 778.4/c) (Tarak)
Bir karıştan artıcak, ucu ağzı kerticek; deliğine düşüncek, vay hoşlanın hoşlanın! (İB: 463.7) (Kaşık)
Hey hudurmuş hudurmuş , yüreğine su durmuş; açın sizin kıllıyı, geldi bizim kudurmuş. (İB: 814.20) (Tıraş bıçağı, ustura)

Hay hurmandı hurmandı , kız duvara tırmandı; hurmandı gelmeyince kız duvardan inmedi. (İB: 984.1/k) (Anahtar, kilit)
Hürüdü ²⁹ hürüdü , köyü duman bürüdü. (İB: 141.14) (Cenaze, ölü)
Hey höylemez ³⁰ höylemez , ocak başına varamaz. (İB: 834.3/h) (Yağ, tereyağı)
Hürüye hürüye sürün kervan yürüye, bu nasıl bir kuş imiş, sırtı üstüne yürüye? (İB: 141.5/d) (Cenaze, ölü)
İsladım usladım , altun tasa gön ısladım, yetmiş iki çeşit bülbül cücüğünü bir kafeste besledim. (İB: 332.13) (Gemi, kayak, vapur)
İlemez bilemez , ocak başına gelemmez. (İB: 834.3/z) (Yağ, tereyağı)
Boz tepeden indiremedim bindiremedim , suyunu verip döndüremedim; haber verin ustasına indirsin bindirsin , suyunu verip döndürsün. (İB: 332.14) (Gemi, kayak, vapur)
İndiri bindiri , dağdan domuz indiri. (İB: 778.4) (Tarak)
İndiri mindiri , beyleri attan indiri. (İB: 724.1/a) (Sidik)
İndirir bindirir , daldan domuz indirir. (İB: 778.4/a) (Tarak)
İndirir indirir , beyleri attan indirir. (İB: 724.1/ı) (Sidik)
İndirmeli bindirmeli , çeki çivili momili. (İB: 800.10) (Terazi, kantar)
İndirsin bindirsin : bk. indiremedim bindiremedim. (İB: 332.14) (Gemi, kayak, vapur)
İselversin biselversin : bk. beş beş. (İB: 704.8/a) (Salyangoz)
İzledim bizledim , boz tepeye gizledim. (İB: 108.12) (Bit)
Alaca bulaca, kaçtı gitti yamaca. (İB: 701.1) (Saksağan)
İki sahan, iki kapak kaldır kaldır , gene dön bak (İB: 348.14/a) (Göz)
Kalkın kalkın : bk. kılı kıla. (İB: 656.1) (Paça)
Kaparım kaparım , püskülleri dışarda kalır. (İB: 348.10/a) (Göz)
Kaydım kaydım , kaymaca, elimden kaydırmaca; bir beyaz çarşafım var, denizi kaplayamaz, dünyayı kaplar. (İB: 448.33/ıı) (Kar)
Kazdım kazdım , kum çıktı, kumun altında su çıktı; bildirki yetim oğlan, bu yıl da meydana çıktı. (İB: 194.2/a) (Çiğdem)
Kazdım kazdım , kum çıktı, kumdan minare çıktı; geçen seneki çocuk, bu yıl meydana çıktı. (İB: 610.10) (Mısır, darı)
Canlı çeker, cansız dört arkadaş arkasında koşar koşar ama yetişemez. (İB: 429.6) (Kağrı)
Hey melemez melemez , ocak başına gelemmez, gelse belini alamaz. (İB: 619.14) (Mum)
Hey melemez melemez , tandır başına gelemmez, gelse de geri dönemez. (İB: 834.3/c) (Yağ, tereyağı)
Melemez mülemez , ocak başına gelemmez. (İB: 130.13) (Buz)
Melemez yelemmez , ocak başına gelemmez. (İB: 834.3/v) (Yağ, tereyağı)

²⁹ İB'de: hünüdü

³⁰ İB'de: hüylemez

Uzun uzun dervişler, uzun yollardan gelmişler; oynamışlar oynamışlar , helâk olmuşlar, gitmişler. (İB: 448.22/b) (Kar)
Öldüm bayıldım : bk. güldüm ayıldım. (İB: 548.10) (Kurbağa)
Salladım salladım , dibine kadar yolladım. (İB: 315.16/a) (Fırın)
Sallanır sallanır , başı sallanır. (İB: 402.8/a) (İğ, teşik)
Sıra sıra dervişler, Hak yoluna girmişler; vakit gelmiş ermişler, hep sararmış solmuşlar . (İB: 83.12) (Başak, buğday)
Sildim süpürdüm , kuduz tavuk geldi, çöktü. (İB: 185.21) (Çıkrık, çark)
Sildim süpürdüm odacığı, ortaya koydum deveciğı. (İB: 401.4) (İbrik, güğüm)
Sildim süpürdüm , gündüz geldi, oturdu. (İB: 707.7) (Sandalya, iskemle)
Sildim süpürdüm odacık, içine koydum Mehmet Ağacık. (İB: 734.8) (Soba)
Üç üçüncü üçüdü, üçü cennet bağıdır; üçü siler süpürür , üçü dolu düşürür. (İB: 607/b) (Mevsimler)
Uçar uçar , beyaz saçar. (İB: 225.19/l) (Değirmen)
Uçar uçar göklerde, yatar düştüğü yerde. (İB: 448.3) (Kar)
İki kardaş uğraşır uğraşır , birbirini göremez. (İB: 348.40) (Göz)
Uyur uyur hırhırık, konuşurken mırmırık. (İB: 487.17/b) (Kedi)
Ey uzadık uzadık , otuz iki kızıldık; kıran geldi kırıldık, hekim geldi dirildik. (İB: 731.4 b) (Sinek)
Vardım çıktım minaresinin yanına bir kuş var, meme verir yavrusuna. (İB: 839.1/n) (Yarasa)
Yağladım yağladım , yar dibine bağladım. (İB: 332.11) (Gemi, kayık, vapur)
Yattım yattım : bk. gahtım gahtım. (İB: 444.2/b) (Kapı süngüsü, reze)
Tak tak tenganni, el erayiki yedi yedi yanni. (İB: 375.6/a) (Havan)
Yörür yörür , iz etmez, hızlı gitse toz etmez. (İB: 332.9/a) (Gemi, kayık, vapur)
Yürür yürür , iz etmez, hızlı gitse toz etmez. (İB: 332.9/j) (Gemi, kayık, vapur)
Yürür yürür , izi yok; yüzü kara, gözü yok. (İB: 815.7) (Tren)
Zarlandı zorlandı , zar duvara tırmandı, Zarlı Baba gelmeden zar duvardan inmedi. (İB: 984.1/d) (Anahtar, kilit)

3.5. Zamirden İkilemeler

Biz biz idik, otuz iki kız idik. Kıran geldi kırıldık, hekim geldi dirildik. (İB: 130.5) (Buz)
Biz biz idik, kırk kız idik; kıran geldi kırıldık, beyaz çarşafa dizildik. (İB: 711.9) (Sarımsak)
Hey biz idik biz idik bir dam dolu kızıldık; kıran geldi kırıldık, hekim geldi dirildik. (İB: 731.4) (Sinek)
Biz biz idik, yüz bin tane kız idik; gece oldu dizildik, sabah oldu silindik. (İB: 852.10) (Yıldız)
Biz idik biz idik yüz binlerce kız idik, gece oldu dizildik, gündüz oldu bozulduk. (İB: 852.10/a) (Yıldız)

Amcam gelir bize bize , çanakları dize dize. (İB: 56.1) (Ayak)
Bizidik bizidik , otuz iki kız idik; ezildik bozulduk, bir sıraya çizildik. (İB: 253.6/j) (Dişler)
Bir garışdan boyu goyun guzudan soyu, oturduğu yerde gendi gendini yer. (İB: 619.10/n) (Mum)
Bir acaip nesne gördüm, bir karışık boyu var, hem balıktan hem inekten hem öküzden soyu var, etrafına su çekilmiş ortasında nuru var, kendi kendini yer bitirir, böyle pis bir huyu var. (İB: 619.10) (Mum)
Nedir nedir ne nesnedir, bir zencirli gafesdedir; yerde değil, gökte değil, bir Allah'ın elindedir. (İB: 87.6) (Bebek, çocuk)
Nedir nedir ne destedir? Zincir ile kafestedir. Ne yerededir ne gökteredir, bir Allah'ın emrindedir. (138.1) (Can, ruh)
Nedir nedir ne desdedir, yedi kafes bir destedir; ne yerededir ne gökteredir, bir adamın emrindedir. (İB: 225.28) (Değirmen)
Nedir nedir nefeste, zincirinen kafeste; ne yerededir ne gökte bir Allah'ın elinde. (İB: 281.1) (Ejderha)
Nedir nedir ne nesnedir, zincir ile kafestedir; yem yemez, su içmez, bu da bir nesnedir. (İB: 418.2/o) (İpek böceği)
Nedir nedir nesnedir, cepte güller destedir; yaz donar, kış açılır, bu ne acayip nesnedir (metinde: nesdedir)? (İB: 552.2) (Kurut)
Nedir nedir nesnedir, cepte güller destedir; yaz donar, gış açılır, bu ne acayip nesnedir? (İB: 678.3) (Peynir)
Ben neyidim neyidim samur kürklü bey idim, felek beni indirdi, çöplüklere kondurdu. (İB: 313.13) (Fındık)
Cazı garı hır hır her gece, garı der ki nice nice , herif der ki başız nice? (B: 226.1) (Değirmen taşı)
Sen sen ağacın yaprağı, senmez Kâbe toprağı; sen sen onu bilince sen derlersin ölünce. (İB: 534.1) (Kurbanlık koyun)
Sen sen çiçeği, sen selvi çiçeği; sen sevdin, sen uzandın, sen beni hercai menekşe mi sandın, has bahçenin malyon çiçeği. (İB: 711.6) (Sarımsak)
Şu şu şuuu kadar, kaburgası buuu kadar. (İB: 234.3) (Testi)

3.6. Ünlemden İkilemeler

Ah ah efendim, ah şah efendim; sizler gideli, bizler geleli halim yamandır, ahım dumandır; mecnun olursun, daim düşersin, sonra gelirsin, beni bulursun. (İB: 827.7) (Uyku)
Bir kavağı oydu, içine bülbül koydu; bülbül ah vah dedikçe dilini, dişini oydu. (İB: 70.5/j) (Bağlama, ud, mandolin, keman, kemençe)
Altı deniz, üstü saman, yanıyorum aman aman! (İB: 627.10) (Nargile)
Haydi haydi yatalım, kılı kıla katalım; kızılıcı gömelim, uzuncayı sürelim! (İB: 990/c) (Göz yummak, ateş, kapı sürgüsü)
İki yanı çam ağacı, ortası hey hey . (İB: 287.2/b) (Elek)

Öteden beri ho ho , kuyruğu tonbul ho ho , eğilir su içmeğe, geçirir ho ho . (İB: 39.16) (Arı)
Dam üstünde dana oynar, ho ho , derim gene oynar. (İB: 256.10/d) (Dolu)
Ağzı ho ho , kulpu diko, deliği izzo, zorta da zirto. (İB: 843.20/a) (Yayık)
Hu hu huli g... kukuli. (İB: 92.4) (Beşbiyık, muşmula)

3.7. Bilmecelerdeki İkilemelerin Değerlendirilmesi

Bilmecelerde geçen ikilemelerin sayısı fazla olduğundan çalışmamızda ikileme listesini vermek yerine ikilemeleri doğrudan doğruya sözcük türlerine göre sınıflandırmayı yeterli gördük. Bilmecelerin yöreden yöreye farklı şekilleri görülebilmektedir. Bilmecelerde aliterasyon, redif, kafiye önemli yer tutar. İkilemelere gelen ekler ikilemelerin sözcük türünü değiştirebilmektedir. Bu yüzden ikilemelerde sözcük türlerini belirlemek emek ve dikkat ister.

İkilemeler; doğrudan isim görevinde kullanılan ikilemeler, yansıma kelimelerden oluşan ikilemeler, ekeylem alan ikilemeler, adlaşmış sıfat veya adlaşmış sıfat-fiilden oluşan ikilemler isimden ikilemeler başlığı altında verildi.

Sıfat tamlaması yapısındaki ikilemeler, sıfattan ikilemeler başlığı altında verildi. Fiillerden oluştuğu halde fiil veya fiilimsinin durumunu bildirerek zarf-fiil olarak kullanılan ikilemeler, zarftan ikilemeler başlığı altında gösterildi.

Bilmecelerde ünlemden kurulmuş ikileme sayısı, sadece yedidir.³¹ Bu da ünlemden kurulan ikilemelerin sınırlı kullanım alanına sahip olduğunu gösterir.

Zarf görevindeki ikilemelerin büyük çoğunluğunun durum zarfı, az bir kısmı ise zaman zarfı ve soru zarfından oluşmaktadır. Zarf-fiillerin bilmecelerde sık geçtiği dikkat çekmektedir.

Bazı bilmecelerde iki, üç, dört ve daha fazla ikilemenin geçtiği görülmektedir. Yine aynı bilmecede farklı sözcük türünde ikilemenin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Türk Halk Bilmeceleri adlı eserde, başak-buğday (İB: 83-83.20) maddeleri ile buğday-başak (İB: 123-123.20) maddeler ile baston-değnek (İB: 81-81.10) maddeleri ile değnek-baston (İB: 227-227.10) maddelerinin birbirleriyle aynı yazılmış olmasından dolayı (İB: 123-123.20 ve 227-227.10) maddelerini tabloda belirtmedik.

Muharrem Ergin; isim, sıfat, zarf ve fiilin ikileme oluşturmak için elverişli olduğunu ancak zamirlerin buna elverişli olmadığını belirtir (Ergin 1994: 375). Yaptığımız çalışmada ortaya çıkan tablo bu düşüncüyü büyük ölçüde desteklemektedir. Zamirden oluşan ikilemeler toplam altı sözcük³² ve bunların tekrarından oluşmaktadır.

³¹ Ah ah, ah vah, aman aman, haydi haydi, hey hey, ho ho, hu hu.

³² Biz biz, kendi kendi, ne ne, nice nice, sen sen, şu şu.

“Tekrar grubu; bazı zamirler, bağlama ve çekim edatları dışında bütün kelimelerle yapılabilir.” (Özçelik ve Erten 2005: 198). Yaptığımız çalışmada bağlaç ve edat türünde ikilemenin bulunmaması bu yargıyı desteklemektedir.

Bilmecelerde Üçlemeler³³

İncelediğimiz bilmecelerde sınırlı sayıda üçleme bulunmaktadır. Tespit ettiğimiz üçlemeler şunlardır:

Biz biz idik biz idik, altmış altı kız idik; dal dal olduk dağıldık, bir tepeye yığıldık. (İB: 39.12) (Arı)
Biz biz idik biz idik, biz bir alay kız idik; kıran geldi kırıldık, bir astara sarıldık, destur verdi dirildik. (İB: 69.1) (Bağ)
Biz biz biz biz idik, biz on iki kız idik; ezildik süzüldük büzüldük , bir köşeye düzüldük. (İB: 202.10) (Çivi, mih)
Biz biz idik biz idik, otuz iki kız idik; ezildik büzüldük, bir duvara dizildik. (İB: 253.6) (Dişler)
Biz biz idik biz idik, bir tahtaya dizildik; kıran geldi kıramadı, bıçak geldi hiç kalmadı. (İB: 566.4) (Lahana)
Biz biz idik biz idik, otuz iki kız idik; ezildik büzüldük, bir tahtaya dizildik. (İB: 865.1) (Yün tarağı)
Biz biz biz idik, on iki kız idik; kırıcı geldi, kırıldık; kırıcı gitti, dirildik. (İB: 827.4) (Uyku)
Biz biz biz idik yetmiş iki kız idik, gece oldu dizildik, gündüz oldu bozulduk. (İB: 852.10/b) (Yıldız)
Karanlık yerde cim cöt cim cöt cim cöt . (İB: 836.25/a) (Yağmur)
Etdir betdir garabettir , dişi yohtur, dişlegendir. (İB: 457.27) (Karıncı)
Ezildik süzüldük büzüldük : bk. biz biz biz. (İB: 202.10) (Çivi, mih)
Gidi gidi gidiver , şu pilici tutuver, tatlıca eti var, püsküllüce k...ı var. (İB: 76.9/d) (Balık)
Gidi gidi gidiver , şu gidiyi tutuver; ne tatlıca eti var, püsküllüce kuyruğu var. (İB: 786.12) (Tavşan)
Harmandı harmandı harmandı durvara tırmandı, gelin gelmeyince harmandı duvardan inmedi. (İB: 984.1/ö) (Anahtar, kilit)
Hav hav hav atar, çakmağ daşı kav atar; seksen sekiz değirmen, doksan dokuz nav atar. (İB: 767.5) (Şimşek, yıldırım)
Hay hay atım hay atım, demir çullu gır atım; susuz yerde kışlamaz, (metinde: gışlaman) öğününü görüp gişnemez. (İB: 332.34/b) (Gemi, kayık, vapur)
Hem kapak hem hem kapak, et lokması k... kapak. (İB: 556.1/b) (Kuyruk)
Ev üstüne deri serdim, bacakların geri serdim; k...ına dokunuverdim, kım kım kım etti. (İB: 581.3/g) (Makarna, erişte)
Lâpa lâpa lâpa sefer, altı ayda bir sefer. (İB: 572.9/a) (Leylek)

³³ Üçleme: 1. Üçlemek işi. 2. sf. Üçe bükülmüş, üç kat. 3. ed. Bentleri üçer dizeli olan şiir. 4. ed. Bir yazarın, konu ve fikri yapı olarak birbirini izleyen üç eseri triloji. 5. din. b. Katoliklerde Tanrı, İsa ve Meryem'in aynı kişi olmaları inancı, teslis. (Türkçe Sözlük: 2054)

Pırtı pırtı pırtı var, kırk parçadan kürkü var, abdestsiz ezan okur, nikâhsız karısı var. (İB: 391.20/h) (Horoz)
Çan çalar, dükkük öter, puh puh puh gider. (İB: 815.14) (Tren)
Se se se servi seyalem, yel estikçe yeyalem, sen beni hercai menekşe mi sandın, beni eracil mi sandın, ey paçacılar köçeği, erazi bahçesinde marul çiçeği! (İB: 711.6/a) (Sarımsak)
Tak tak taktan , çık gel küpten. Arabacı Mahmut, Tekneci Bekir; seleye sen gir, sepete ben; anasını sen al, kızını ben. (İB: 68.5) (Badem)
Tak tak taktan , çık gel küpten; arabacı Mahmut, tekneci Bekir; Seleye sen gir, sepete ben; anasını sen al, kızını ben. (İB: 145.20) (Ceviz, koz)
Tak tak taktan , çık gel küpten; arabacı Mahmut, tekneci Bekir; Seleye sen gir, sepete ben; anasını sen al, kızını ben. (İB: 313.5) (Fındık)
Tıngır tıngır tıngır hey, tıngır senin nendir hey? Ortasında fistih ferik, kertük senin nendir hey? (İB: 566.49) (Lahana)
Tıngır tıngır tıngır tas (metinde: taş) birin kaldır birin bas, Ambaroğlu hastadır, bülbüller kafestedir. (İB: 692.21/a) (Saat)
Elde sarıca bu yolda, tövbe sarıca bu yolda, tın tına, tın tına, tına tına . (İB: 375.2) (Havan)
Yarıktır yırtıktır kesiktir başı; soktukça çıkardıkça akıdır yaşı, ³⁴ (metinde: işi) vardıkça geldikçe bitirir işi. (İB: 255.4/v) (Divit, kalem)
Zarmana zarmana zarmana gelmeden zar duvardan inmedi. (İB: 984.1/b) (Anahtar, kilit)

SONUÇ

Bilmecelerde tespit ettiğimiz deyim sayısı 186'dır. Bu deyimlerin 178'inde fiil yer almaktadır. Bu durum fiillerin deyimler içerisinde etkin bir öge olarak kullanıldığını göstermektedir.

Bilmecelerde geçen deyimlerin 144'ü iki sözcükten, 3'ü üç sözcükten ve 10'u dört sözcükten meydana gelmektedir. Buna göre bilmecelerde geçen deyimlerin çoğunun iki sözcükten oluştuğu anlaşılmaktadır.

Bilmecelerde tespit ettiğimiz deyimleri çağrıştıran yapı sayısı 116'dır. Bu DÇY'nin 111'inde fiil yer almaktadır. Bu durum DÇY'nin asli unsurunu fiillerin teşkil ettiğini göstermektedir.

DÇY'den 80'i iki sözcükten, 28'i üç sözcükten, 4'ü dört sözcükten, 1'i beş sözcükten, 1'i altı sözcükten, 2'si sekiz sözcükten oluşmaktadır.

³⁴ İB: ya

Bilmecelerde tespit ettiğimiz ikileme sayısı 2036 olup sözcük türlerine göre ikilemeler şu şekildedir:

1. İsimden kurulan ikilemeler 1047
2. Zarftan kurulan ikilemeler 499
3. Sıfattan kurulan ikilemeler 337
4. Fiilden kurulan ikilemeler 133
5. Zamirden kurulan ikilemeler 22
6. Ünlemden kurulan ikilemeler 11.

Bilmecelerde geçen ikilemelerde yer alan ahenk, aliterasyon unsurları dinleyicinin / okuyucunun dikkatini çekip üzerinde düşünmesini, bilmeceleri eğlenceli hâle getirerek kolay ezberlenmesini sağlamaktadır denilebilir (bk. 1.3.1. İkilemelerin Özellikleri). Bilmecelerde deyimlerin farklı anlamları pekiştirecek ve çağrışımlar uyandıracak biçimde kullanılmasının ise bilmecelere anlam derinliği kazandırdığı görülmektedir (bk. 1.2.1. Deyimlerin Özellikleri).

KAYNAKÇA

- Akbayır, S. (2007). *Dil ve Diksiyon “Yazılı ve Sözlü Anlatım Bozuklukları”*. Ankara: Akçağ.
- Aksan, D. (1990). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim 1*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aksan, D. (2003), *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim* (2. Baskı, I. Bölüm). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aksoy, Ö. A. (1998.) *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü “1 Atasözleri Sözlüğü”*. İstanbul: İnkılâp.
- Aksoy, Ö. A. (1998). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü “2 Deyimler Sözlüğü”*, İstanbul: İnkılâp.
- Aktaş, Ş. ve Gündüz, O. (2018). *Yazılı ve Sözlü Anlatım: Okuma Dinleme Konuşma Yazma* (24. Baskı). Ankara: Akçağ.
- Alyılmaz, S. (2017). *Türkçede Nesne Tekrarlı Fiiller*. İstanbul: Kesit.

Aslan, F. B. (2019). Yaşar Kemal'in 'Yer Demir Gök Bakır' Adlı Romanının Türkçeden Arapçaya Çevirisinde Deyimlerin Eşdeğerlik Bağlamında İncelenmesi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Aydın, M. (Tarihsiz). *Açıklamalı Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Emek.

Azaat, M. H. (2009). Kerkük Türkleri Bilmecelerinde Yapı Konu. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Azar, B. (2013). *Dünü-Bugünü ve Sorunlarıyla Bilmeceler: Elazığ Örneği*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 2, Elazığ.

Balaban, M. (2019). Ortaokul Türkçe Derslerinde Deyimlerin Öğretiminde Metinsel Bağlamın Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halis Demiş Üniversitesi, Niğde.

Başgöz, İ. ve Tietze, A. (1999). *Türk Halkının Bilmeceleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Çakmakçı, C. C. (2009). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Öğretiminde Kavram Geliştirme Açısından Atasözleri ve Deyimler. Yüksek Lisans Tezi, Kara Elmas Üniversitesi, Zonguldak.

Coşkun, C. (2021). Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın Romanlarında Deyimler, Atasözleri, İkilemeler, Kalıp Sözler ve Argolar Bağlamında Söz Varlığı. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Demirci, K. (2017). *Kelime Bilgisi El Kitabı* (2. Baskı). Ankara: Anı.

Doğan, M. (2020). *Doğan Türkçe Büyük Sözlük 1*, Ankara: Yazar.

Ekineker, O. (1996). Türklerde Hayvan Kültü ve Bilmecelere Yansıması. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.

Elçin, Ş. (1989). *Türk Bilmeceleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları: 1031, Ankara: Gençlik ve Halk Kitapları Dizisi: 40.

Elçin, Ş. (1998). *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ.

Elibol, O. (2009). Tarık Buğra'nın "Küçük Ağa" Romanında Geçen Deyimlerin Yapı ve Anlam Bakımından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Ergin, M. (1994). *Türk Dili*. İstanbul: Bayrak.

Ergin, M. (1999), *Türk Dili*. İstanbul: Bayrak.

Esentürk, E. (2000). Türkçe Sözlük ve Kâmûs-ı Türkî'de Bulunan Deyimlerin Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

- Genç, M. S. (2014). Divanu Lûgat'it-Türk'te Geçen Deyimler ve Bu Deyimlerin Günümüzdeki Karşılıkları. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Gökdayı, H. (2015). *Türkçede Kalıp Sözler* (2. Baskı). İstanbul: Kriter.
- Güleç, H. (2002). *Halk Edebiyatı*, Konya: Çizgi.
- Hançerlioğlu, O. (2009). *Türk Dili Sözlüğü* (3. Basım). İstanbul: Remzi.
- İşbulan Demirel, Z. (2010). 7. Sınıf Türkçe Çalışma Kitaplarındaki Deyimlerin Öğretiminde Kullanılan Etkinliklerin Etkililiği. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Kama, Ş. (2019). Türkülerde Deyimler (İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri). Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Karaağaç, G. (2019). *Türkçenin Dilbilgisi* (4. Baskı). Ankara: Akçağ.
- Karademir, F. (2007). Türk Halk Bilmecelerinin Yapı, Dil ve Üslup Özellikleri. Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Karahan, L. (2006). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ.
- Karaman, A. (2021). Eski Türkçede (VIII-XII Yüzyıllar) İkilemeler. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Korkmaz, Z. (2005). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar* (İkinci Cilt). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Korkutan, K. (2016). Kemal Tahir'in romanlarındaki İkilemelerin Türkçe Öğretimi Bakımından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.
- Özçelik, S. ve Erten, M. (2005). *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*. Diyarbakır.
- Özçelik, S. (2012). *m, p, r, s Ünsüzleriyle Yapılan Pekiştirme ve Kuralları Üzerine*. Belleten Dergisi, 29-42, İstanbul.
- Özçelik, S. (2019a). *Süheyl ü Nevbahar'da Vezin Tasarrufları*. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 22, 611-642, İstanbul.
- Özçelik, S. (2019b). *Tarihi Metinlerde Yuvarlak Ünlülerin Okunması Sorunu: Süheyl ü Nevbahâr'dan Örnekler*. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 23, 669-700, İstanbul.
- Özkan, Y. ve Dedeler, M. (2018). *Hasbahçe'den Bilmeceler*. İstanbul: Hasbahçe.
- Pala, İ. (2022). *İki Dirhem Bir Çekirdek*. İstanbul: Kapı.
- Parlatır, İ. (2008). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü "1 Atasözleri"*, Ankara: Yargı.
- Parlatır, İ. (2008). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü "2 Deyimler"*, Ankara: Yargı.

- Sezer, S. (2017). *İğne Mızrak Mercimek Kalkan “Bilmeceler Tekerlemeler”*. İstanbul: Büyülü Fener.
- Sinan, A. T. (2000). Türkiye Türkçesindeki Deyimler Üzerine Bir Dil İncelemesi. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Sivri, Ö. (2020). Türkiye Türkçesi Ağzlarında İkilemeler. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Sönmez, T. (2016). *Sözlük: Türkçe Deyimler Denemeler*. İstanbul: Yüzyıl.
- Temel Britanica (1992). Cilt: 3, s. 192. İstanbul: Ana.
- Tezel, N. (2019). *Türk Halk Bilmeceleri*, İstanbul: Alfa.
- Türk Dil Kurumu (1996), *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler, “Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu / Türk Dil Kurumu Yayınları: 331*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Türk Dil Kurumu (2009), *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türk Dil Kurumu (2012). *Yazım Kılavuzu*. Ankara.
- Uncu N. Ö. (2019). Dede Korku Kitabı’nda İkilemeler ve Almancada Çevirisi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Yalçın, Y. (2021). *Türkçede Dünümüzü Hatırlatma Sözlüğü*. İstanbul: Erguvan.
- Yançev, M. (2002). *Mani ve Bilmeceler*. T.C. Kültür Bakanlığı Türk Dünyası Edebiyatı, Ankara: Altan.